

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

ИЗДАЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

XI и XII.

Издаје половином свакога мјесеца у свескама — Цијена 3, у Црној Гори фор. 2, а иванџае фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредишћу на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплатује се на годину.

ГОДИНА

XII.

Б Е С Ј Е Д А

Његовог Високопреосвештенства Господина Митрополита Митрофава говорена при освећењу цркве на Цеклину 11. Новембра 1901.

NACIONALNA

BIBLIOTEKA

CRNE GORE

Прославите Бога въ тѣлесѣхъ вашихъ, и въ дѣлахъ вашихъ, яже сѣтъ Божія. (1. Кор. 6, 20.)

CRNOJEVIC

Може ли ишта бити достојније и узвишеније, мимо овога, што нас учи св. Апостол Павао, а то, да прослављамо Бога, како тијелом, тако и душом нашом. Пошто смо ми од Бога добили и тијело и душу уједно, по томе и дужни смо прослављати Бога и тијелом и душом својом.

Да би ми Бога и тијелом и душом достојно могли прослављати, нужни су нам св. храмови Божји. На ову сврху и подижемо ми св. храмове Божје, и у њима, као у домовима Божјима окупљамо се на молитву, да скупа и заједнички прослављамо Творца небеснога.

Испуњавати овакву св. хришћанску дужност, коју нам кроз уста св. Апостол Павле св. цркви налаже, то значи оснажити себе и друге у ономе истоме, што је Хришћанину нужно чинити и мислити, да добије живот вјечни. Оваквом ревношћу у хришћанској дужности ка св. цркви нашој од давних и давних времена био је одан наш српски народ. Народ је, дакле, наш имао врлину, да се вазда управља по св. хришћанској науци, да тврдо чува своју св. православну вјеру. Оваква ода-

нсет потицала га је, да себи подиже св. Божје храмове. Оваква св. хришћанска дужност и вас је — Благочестиви Хришћани — руководила, да овај св. храм Богу подигнете. Ви сте овијем дакле испунили једну од првијех својијех хришћанскијех дужности.

О како су људи весели и радосни, кад погледају на који свршени свој рад, а особито ако је тај рад од већег и важнијег значаја. Таква радост — Благочестиви Хришћани — и вас данас весели и радује, што видите довршен и освећен овај ваш св. храм.

Вашијем радом, вашијем трудом и вашом хришћанском врлином храм овај ви подигосте, и ми га данас на славу Божју и на успомену св. великомученика Георгија освештасмо. Св. овај храм ви подигосте на ономе истоме мјесту, гдје су га негда ваши предци били подигли, па га трошност земљишта и дуги зуб времена на жалост порушише.

Ви, руковођени побожном мишљу, и управљани онијема хришћанскијема осјећајима, којима се негда управљаху ваши стари, те тијем поводећи се не хтједосте промијенити мјесто, које негда они за своју богомољу изабраше. Вас не уплаши трошно земљиште, које је први овдје храм порушило, него употребисте сву могућу вјештину заната, да од новог храма вашег буде отклоњена опасност, која први стари храм није поштеђела. Оваква ваша у овоме рјешителнојскојем случају је била са врло знатнијем трошком, много већијем, него што би био, да сте га подигли на другоме мјесту, гдје би услови били у неколико олакшавајући.

Више наведеним обзирима руковођени, при данашњему побожном чину, кад овај св. храм осветисмо, не можемо остати, а да се мислима нашим не пренесемо чак на онај негда знаменити дан, у који ваши предци при освећењу првога овдје храма на молитви присуствоваше, исто онако, као што и ви присутни бисте при освећењу овога данас освећенога храма Божјега. Они су се онда молили Богу исто онако, као што му се ви данас молително. Радост, коју ви данас осјећате, и они су је једнако осјећали. Све земаљске бриге и тежње, које ви данас осјећате, и они су их онда осјећали. Тако дакле људске тежње за сва покољења вазда су у главноме једнаке и истовјетне биле. Људски живот вазда је такви био, па ће и у будуће вазда такви бити.

Човјек свезан земаљскијема слабостима, те у заносу њиховом, и под утицајем околности, које га окружавају, често пута,

— што се оно каже — и куле по ваздуху гради. Он нешто људскијема слабостима, а нешто опет земаљскијема бригама оптерећен, мање или више занесе се, и ако и за мало заборави на своје опредјељење и кратковременост живота свога на земљи. И тако многостручне људске бриге немају краја ни граница. Човјек се с њима бори све дотле, докле га смртни час од њих не ослободи.

Али ваља знати, да са смрћу тјелесном није крај нашему животу. — Први живот — живот вјечни послије смрти је. Јер људи и прије и послије смрти дјеца су Божја. О овоме увјерава нас св. писмо, које говори: „Аще живемъ, аще ли умираемъ Господни есмь.“ (Рим. 14, 8.)

О како су пријатне и утјешителне ове ријечи св. писма, јер нас оне увјеравају, да ми прије и послије смрти у Господу живимо. А како и да не буду утјешителне, кад нам оне јасно казују, да наши умрли сродници и сада у Господу живе. Сљедствено то нам пружа наду, да и нас послије тјелесне смрти наше очекује живот у заједници с Богом на небу.

С таквом вјером, којој нас учи св. црква наша, ми се молимо Богу за спасење душа умрлијех нашијех. То чинимо колико по дужности нашој хришћанској, толико ништа мање и из наше вруће љубави према нашијема умрлијема сродницима. Овакво хришћанско вјеровање и молитве, које из овога увјерења проистјечу, чини нам неку радост и утјеху. Са то, као да ми живи са својијема умрлијема, у некој духовној заједници стојимо и живимо. Таква духовна веза, која између живијех и мртвијех постоји — вас благочестиви хришћани — склонила је, да овај св. храм и подигнете на јуначким костима вашијех славнијех предака. Ви сте овијем показали диван примјер ваше хришћанске побожности. Примјер овај врло је поучителан и за млађе ваше, а то, да и они вама чине, кад буде Божја воља, оно, што ви вашијема предцима учинисте.

Но, да би се ми, као дјеца Божја, удостојили послије смрти наше заједнице и друштва са нашим сродницима у царству небесном, дужни смо овдје на земљи живот свој проводити по св. вољи Божјој, и по закону, кога нам св. црква прописује.

Ми, или по нашим слабостима тјелеснима, или по нашему незнању, мање или више подложни смо неким недостатцима, који нас могу често пута скренути са правога пута, који води у живот вјечни. А такви недостатци, између многијех, јесу и ови: ако у себи немамо страха Божјега, ни хришћанске побожности; ако не благодаримо Богу за небројна добра и блага,

која нам непрестано сваког дана чини; ако му се вечером и јутром у дому, а недјељом и празником у цркви не молимо; ако св. пости по пропису цркве не држимо; ако се гордимо и другоме завидимо; ако другога опадамо, и тијем име и туђу част убијамо; ако туђе имање себи присвојити желимо; ако старији млађе своје не упућују на добро, и обратно, ако млађи не слушају своје старије; ако неморалан живот проводимо; једном ријечју, ако се у свему по св. вољи Божјој не владамо.

Све ово што оvdје наведосмо, и много друго, које је овоме слично, треба вазда да имамо у памети, па да се чувамо свега онога, што би нас могло завести и обманути, да се удалимо од наших Хришћанских дужности.

Као што је Бог вјечан, тако је и душа наша вјечна, јер је она права искра Божанства. Вјерујући у бесмртност душе наше, и у узајамни одношај тијела нашег земног са душом, ми смо се данас оvdје окупили, да се при освећењу овога храма Божјег помолимо Творцу небесноме. У то име и младо и старо, и мало и велико, и мушко и женско, когод је дакле могао, данас је с радошћу дошао, да Богу своју топлу молитву принесе, и да са другима својима саплеменицима своју радост подијели, што је у њиховој средини овако лијепо храм подигнут. Те тако слава Богу, овај је св. храм данас пуан побожног народа, који славу и хвалу Богу одаје Шреблагоме Христу Спаситељу, за превелику милост, којом Са Ње удостојио, да данас види прву Божанствену службу у својој новој цркви.

Но ову славу и хвалу Богу не одајемо само ми живи, него га данас оvdје славом узносе и све блажене душе вашијех предака, које су данас оvdје с небесних висина сапле, да с нама заједно учествују при данашњему освећењу овога храма Божјег, који је подигнут на њиховим гробовима. А како се и не би данас радовале све блажене душе онијех, чији су оvdје, код овога Божјег храма, земни остатци од прастаријех времена и сахрањени били, кад знаду, да ће се оvdје, у овоме Св. храму, вазда вјечно Богу приносити топле молитве за опроштај њихових гријехова и за њихово вјечно спасење.

Ето дакле св. је црква прави дом Божји. У њој приносе се молитве како за живе, тако и за мртве њене чланове, праву њезину духовну дјецу. Пошто је црква заједница и живијех и мртвијех, по томе сљедствено св. храм Божји спаја небо са земљом. Св. црква уточиште је наше. Она је извор наше среће и нашега вјечнога спасења. Она је ограђена св. науком Христа Спаситеља, а основана је на тврдој стијени вјере наше. Ограда

и основа њена тако је силна и јака, да јој ни врата адова одољети не могу. (Мат. 16, 18.)

У храму Божјему ми се кршћавамо и тијем постајемо права дјеца Божја. Кроз цио наш живот, ми се у њему хранимо, храном св. причешћа. Храм је школа и љекарница. У њему се питамо св. науком, која нас учи, како ћемо овога свијета бити срећни, а онога спашени и блажени. У њему се лијечито молитвом и св. исповјешћу. јер је молитва и исповјед прави лијек, чим се душа наша лијечи од гријехова и свију других душевнијех слабости и немоћи, који душу убијају.

Пошто ми оваква и оволика добра и блага у св. храмовима од Бога добивамо, то упитајмо себе: имамо ли и ми каквих особенитих дужности и обвезах према св. Божјим храмовима? Благочестиви Хришћани! И ми према св. храмовима, имамо особенитих дужности и обвеза. Прије свега наше су дужности и обвезе према светим Божјим храмовима ове, и то: да вазда недјељом и празником на Божанствену службу у цркву долазимо; да у цркви мирно и побожно стојимо; да у побожности топле молитве Богу приносимо; да се поред овакве усрдне молитве, која од срца и душе излази, и тијелом клањамо пред св. олтаром Господњим, и да устима љубимо св. часни крст и св. иконе, као и св. моћи нашијех светитеља и Божјих угодника, па тако и тијелом и душом да прослављамо Бога створитеља нашега онако, како нас св. Апостол Павла учи. Кад се у храму Божјему налазимо, дужни смо имати на памети, да за то вријеме стојимо у дому Божјему. У цркви дужни смо се молити Богу за све наше нужде и потребе тјелесне и душевне.

Вријеме, које смо дужни у цркви на св. служби бити, није изгубљено, него ће нам га Бог наплатити. Све наше радње без помоћи Божје биле би незнатне и ништаве. Зато немојмо нигда допуштити, да нас ма који посао спријечи, да изостанемо од св. цркве за вријеме Божанствене службе недјељом и празником.

Осим овога према св. храму Божјему нама су св. дужности, да од свакога нашега плода земаљскога, и од свакога другог нашега прихода, сваке године редовно по нешто цркви својој приложимо. Ово чинити неизоставно дужни смо зато, да би Свемогући Бог, по молитвама, које му у цркви приносимо, ниспослао свој св. благослов на наше радове, и на наше плодове земаљске. Све оно, што ми цркви дамо, то дајемо Богу, а он ће нам то по хиљаду пута више наплатити.

Ако овако будемо радили, Бог ће нас и домове наше благословити миром и сваком срећом.

У овоме св. новоме храму Божијему помолимо се Богу за дуги и срећни живот *Његовога Краљевскога Височанства Премилоственога Господара нашега Књаза Николе*, и за цио *Његов Владачки Дом*

Вама, који сте се трудили, да овај св. храм подигнете, нека Свемогући и у милости богати Бог наплати ваше трудове, и нека вама и домовима вашијема дарује сваку срећу на овоме, а вјечно спасеће на ономе свијету. — Амин. —

РИЈЕЧ ПРИЛИКОМ ОСВЕЋЕЊА НОВОГА ДОМА.

Побожни и врједни домаћине!

Мука и труд твој и умни и тјелосни уродише ево Божијим благословом.

Врједан си био као пчела и ти и твоји млађи, те сад почињеш, хвала Богу, уживати плодове трудова твојијех.

Течајем година намакао си лијеп иметак, те си од њега одвојио један дио и пошао њиме прво положити темеље овом скромном дому, у који мислиш, уз помоћ Божију, с домаћима својијема склонити главу своју.

Као добар хришћанин нијеси хтио да се уселиш у њ, док га по обреду наше свете вјере не даш благословити и осветити. Па ево ја сам ти га ови час по Божијој вољи и у име Његово окадио миомирисном измирном освећеном водицом окропио и светијем уљем благословио и за обитавање теби и твојој чељади достојним учинио. И нека ово дјело молитве моје и свршеног обреда буде у сретни час!

У овај веома важни — по тебе домаћине и твоју чељад — час, не украти ми да ти пожелим ово, што слиједи:

Данас се у ови дом — молитвом, светијем Јеванђељем и часним крстом Христовим — уселио благослов Божији, а ја вељу, ако се испод крова његова буде свагда подизала к Богу свесрдна и топла молитва, као што се сада подиже дим из кадионице ове, благослов Божији неће нигда из дома овога избивати, јер ће *очи Његове бити отворне над њим и дању и ноћу* ¹⁾ Старај се дакле, домаћине, да се сваки посао у дому

¹⁾ П. Књ. Дневн. VI, 20.

овом почиње и дочиње с усрдном молитвом Творцу свевишњему.

Данас је први пут засјало кандилце и замирисала вошта-ница у дому овом пред иконом свеца твога, домаћине, и дома твога. Бог дао, оно ти се нигда не гасило у дому овом; а крсно ти име свагда било чуваром дома твога и чељади твоје и моћним заштитником пред Богом против огња, потреса, потопа, убиства, насртања злотворскога и сваке биједи и невоље од дана данашњег, па све док траје темеља овоме дому!

Данас се први пут запојала пјесма у славу Божију у дому овоме; па, дао Бог, она нигда не умукла!

Данас је први пут унесен у дом ови насушни хљеб, сѐ и вино. Дао би Бог милостиви, да би он свагда обиловао с хљебом и сваким земаљским благом — за живот људски нужним, и не знао, шта је то оскудица и неимаштина!

Домаћине! љуби и од сада Бога, поштуј вјеру и цркву, и буди добар сваком брату, комшији, пријатељу. као што си и досад то све чинио, да још већу љубав стечеш и код Бога и код људи. Устрај и надаље у вредноћи и штедљивости, па ће ти још љепше птице пјевати.

Дјецо домаћинова! По примјеру оца и старјешине вашег поштујте и љубите и ви Бога, цркву и вјеру своју; слушајте и покоравајте се заповијестима старијих вашијех; пођите лије-пијем трагом оца вашег у раду, у врједноћи и штедљивости, па да ово, што вам је старјешина вашој породици са вама, али опет уз помоћ Божју својим разумом — намакао, удвостручите и утростручите; а не да по родитељској смрти разрајтате, као што данас у вас обично бива, да дјеца оно, што им је од старих остало, ни у својим рукама одржати, а камо ли умножити — не умију.

Домаћице и домаћине! нека вам буде живот у новоосвећеном дому овом миран, сложан, љубаван, сретан и задовољан! Наносили се у њему, Бог дао, и ви и млађи ваши добра и крјепка здравља за дуго и за много! А кад вам буде ваљало поћи са овога грјешнога свијета, — што нека буде далеко, далеко! — пошли с њега мирном душом и савјешћу и са увјерењем: да сте труд и муку своју оставили чистој и вас достојној дјечи у нашљеће!

„Оуслыши ны Боже Спасителю нашъ, аминь.“

Осјек.

Лазар Богдановић.

СВЕШТЕНИК У ОДНОСУ ПРЕМА СУВРЕМЕНИМ МАНАМА НАРОДНИМ.

— Од радова свештеничког удружења Морачке нахије. —

Позив свештенички јест велик и узвишен, те и лица, која том позиву служе, требају му цјелокупним својим животом одговарати. Тај велики позив одређен је самим ријечима Христа Спаситеља: „Идите и учите све људе.“ Какви ће бити те народни учитељи, опет је Христовим ријечима најјасније речено: „тако да просвѣтитесь свѣтъ вашъ предъ челоуѣки, яко да видятъ ваша добрая дѣла“... (Мат 5. 16). Дакле, дужност је свештеника да учи људе добру и хришћанским врлинама. Он то одушевљено ради, и ако у том наилази на мноштво препона, као год и путник по пучини суморног мора, јер је и народ сличан океану: миран, тих, пријатан; узмућен, мучан, страшан... И путник по том мору треба да се јави са довољно снаге вјештине и мудрости, јер славим оружјем пребродити га неће. Сувремена педагогија безусловно захтијева од учитеља омладине, да млади нараштај морално васпитавају. Највећи моралиста — Христос Спаситељ, то исто је препоручио својим апостолима и њиме, и они су свој задатак достојно вршили. И наше је српско свештенство у том правцу свагда сјајнијех успјеха постизавало, па и онда, кад је позвано било да угњетеном Српству у свему предњачи и да га, осим савјетом и молитвом, још и општрим јатаганом брани од азијске навале. А сад, кад су она мукотрпна времена прохујала у далеку прошлост, српском се је свештенству у ослобођеним земљама дала могућност, да на пољу моралисања неуморно ради, т. ј. да у народу гаји: побожност, поштење, врједноћу, савјесност, честољубље, љубав, добродјетелъ и у опште беспријекоран породични и друштвени живот, а све то сачињава *морал*.

Морал је камен темељац, на који има почивати свако породично, друштвено и државно уређење. Сваки народ или друштво макар које врсте, ако није моралом проникнут и на моралним основама не почива, јест као изавђала, трошна зграда, коју и најмањи вјетрићи обарају...

Прелистајмо странице наше крваве историје, па ћемо тамо наћи највеличанственије примјере правог морала, српскога морала. Ту баш и јесте извор оне челичне истрајности у недогледној борби за очување своје; ту је коријен оном беспријекорном, херојском ускрснућу Србинову из мора Азијског....

Тај симболични знак, ту појаву, која условљава срећу друштва и народа у опште, треба баш у данашње вријеме најпријежније развијати и тим противу стојати грубом материјализму, који војује против најсветијих идеала, па поготову и против народности у опште.

Морална свага нашега народа ни данас није у основи уздрмана, ма нико спорити неће, да у нашем народу има и таквијех појава, које су штетне по хришћански морал и по наш понос српски, те их треба тријевити као губу из торине. Сложан је живот народни и у свима правцима живота укрива се понека појава, што подгриза и квари тај најјачи животни и државни стуб, који се моралом назива, али ја ћу се у овом свим раду ограничити на оне штетне појаве, које се опажају у основама животним:

У религији.

Основа живота јест морал, а основа морала јесте вјера. Дакле, живот, који није сагласан са религијским осјећајима, на лошем је темељу, јер није моралан, и народ, који тим животом живи, може се рачунати у покојне народе. Свака појава, која слаби вјеру, слаби и морал, а са слабљењем морала слаби и цјелокупан живот народни, па слабе и народности....

Религијозности предака нашијех не може се ништа пребацити, већ се мора признати, да је то била главна срж живота њихова, из које је, у главном, и букнуло оно јуначко прегнуће, које је циновском снагом раскинуло окруті ланац са богиње српске слободе.

Жалосна је појава, да у данашње вријеме религија скоро код свих народа слаби. Те тешке ране благостању и сјају народа задава ниски материјализам, који руши идеале, а без њих су народи као суве горе без сока и плодова.

Религијозна лабавост осјетна је и нашем народу, и према томе не би требало да остане хладан ни најпростији Србин, то ли онај, што ма какву улогу игра у напретку Српства.

Св. писмо говори, да је почетак мудрости *страх Господњи*. Да ли тог Господња страха има у нас у оној мјери, у којој је био код нашијех старијех? Заиста га нема, јер кад би га било, наше св. цркве не би онако празне биле при св. Богослужењу у правничне дане. Жалосна је појава, што сами чиновници у томе лоше примјере показују; а у интересу би било и наше миле и дичне домовине, да баш они са својијема породицама уче оклину, да посејећава празничне службе, јер старији мла-

Њему треба примјером претходити, а разметати се самим ријечима то је — беспосличење.

Чиновници, којег било реда, служе интересима домовине те се, према томе, претпоставља да су то људи родољуби. Но да ли неко може бити родољуб, ако није религијским осјећајима загријан и не тежи, да и други буду религијозни? Родољубље, ако није религијозношћу скроз прожмано, није друго већ шупља обмана, и онај, што се у тој дивној прилици јавља, а није религијозан, припада оном табору људи, који се толико интересирају срећом човјечанства, да му највеће светиње поткопава.

Признати се мора, да и од свештеника много зависи похођење цркве од стране парохијана. Правилним, лијепим и побожним врпењем св. Богослужења, зачињеним бесједама, сходним приликама и времену, учиниће, да при Богослужењима буде више побожнијех Хришћана, који ће се у дому Господњу питати оном живодарном храном, која снажи најосјетљивију страну личног и друштвеног живота.

У погледу породичног и друштвеног мира, слоге и љубави.

„Миръ всѣмъ“. У свакоме обреду свештеник врло често понавља ове ријечи и моли се Бегу, да би мир владао у домовима и друштвима хришћанским; јер је то жива потреба без које није могуће напредовати ни појединцу ни већини. Све оно, чим се данашњи свијет у културном погледу може дичити, учињено је под благодатним утицајем мира. Велики људи, којијема је у дио пало да управљају милионима, црпу снагу у раду за срећу и величину народа у породичном миру свом. А историја учи, да је из породичног немира династија ницало толико зло, да је њим сав државни развој као букагијама стезан, а какве су се ужасне сцене у самим дворовима јављале — излишно је говорити.

Кад овог дара духа св. нестане у породици или у друштву, лако се дозна, и свештеник, као позван, хита тамо, да пружи духовног лијека. Српско је свештенство и у том свагда сјајнијех заслуга имало. Није ли јаке потврде за ово у раду највећег ковача српске среће и величине — св. Саве Неманића? Кад богиња мира плакаше у дому Немањину и кад се, ушљед тога, српска политика страшно усколебала бијаше и створила се жива згода себичним папским интересима, Св. Саво, тај анђео хранитељ српскијех интереса, мири завађену браћу, и срећа се опет осмјехива Немањину дому и св. православљу, јер се *шим* католицизму стаје на пут.

Примјера миротворства у нашој сјајној прошлости небројено има. Ови српском свештенику као узорн служе; из њих црпе снагу за свако подухе у том смислу. Но, да би свештеник био у истини миротворац, треба сав живот његов и у друштву и у породици да дише духом мирољубља, и да је човек на свом мјесту. Поред тога нужно му је стајати у најбољијем одношајима према мјеснијем властима, јер кад су те снаге, за опште добро, у једну сливене, морал у народу осјетно расте, и тај народ поносно корача к срећнијој будућности својој.

Утишати гњевом разјарена човјека, умирити његову узрујану душу много значи; а куд и камо је тај значај већи, кад се немирни и затегнути одношаји између већине у склад доведу. Учинити то значи савидати духовну цреву. „Ко мир воли — Богу угађа,“ вели народна пословица, а св. Писмо каже, да је царство небесно, онијех, што мир граде правде ради и Бога ради и ради узајамне среће и благостања...

Свака уређена породица то вам је као нека вазална државица. Она зна да треба дати Богу Божије, а цару цареву; Она има извјесне погодбе, под којима се развија, а има и одређен правац, којим греди ка достигнућу својега циља. И није ли то државица? — Да, државица је, ма таква, у којој није потребно законом одређивати дужности најстаријега нити чланова. Узајамна љубав и слога то је закон породица, то је обрана и штит њихов, под којим најпоузданије корачају ка метама својима. Оштрој љубави, тој искри божанства, коријен је у породичној љубави. Из тога коријена она шири гране своје и преноси их на човјечанство. И заиста ако је у породици љубав сталног коријена заузела и правилно се развијала, то ће чланови те породице најприје завољети најсродније, па по томе и остале људе. Они ће се одушевљавати не само узорима из своје прошлости, већ и из прошлости човјечанства. Свакоме ће добра жељети и свачијој се срећи радовати, те као такви биће идеални хришћани...

Љубав је силна и снажна и у животу народа. Гдје је љубав, ту је земаљска срећа човјекова. Ко љубав гаји — Бога љуби, јер је Бог љубав. Љубав је мати миру, а мир је претпостављен слози, из које пониче срећа породица, друштва, држава и у опште човјечанства. Том драгоценом благу основ је у породици и ту га највећма треба развијати. Но ко је најмјероданији да се тако узвишеним послом бави? Бес сумње школа и црква, свештеник и учитељ.

На жалост на више мјеста породице нијесу оно, што треба да су; у њима нема онога, што неком божанском милоштом испуњава душе и срца чланова, милоштом, која их привлачи једно ка другом, одушевљава и руководи у сваком предузећу — нема љубави, па поготову нема никакве среће. У тима породицама влада нека очајна хладност, из које извире: оговарање, псовање, свађа, тучење и т. д. То је пакао на земљи са свима својима страхотнима појавама. То је кузња зараза, која лако прелази на сусједне породице и на околину.

То зло сјеме треба на вријеме затирати, јер пошто сазри, ни власт ни пријатељски савјети нијесу кадри ништа учинити. И у овом погледу свештеников је утицај врло јак, јер је у непрекидном долиру са својим парохијанима и кадар је сваку ману на вријеме учити и сузбијати, а успјех ће постићи, ако и у породици буде од угледа..

У погледу друштвеном.

Људи су створени да живе у друштву, јер то и насушне потребе изискују. Да би дружење имало смисла потребно је, да само друштво дише духом љубави. А да би такво било нужно је, да су чланови друштва способни за дружење, т. ј. да су им појмови о дружењу развијени. Ја овдје не подразумејем какво уређено удружење са извесним циљем, већ и свако опћење и додир особа, па и појединих породица и у опште народа. Ако себе посмотримо у овоме правцу, видимо, да тамо не расте само смиље и ковиље, већ има и по који трњак и жарљива коприва. Друштвена искреност и поштење, потпомагање и жеље за напредак и величину другог замијењени су: подметањем, оговарањем, унижавањем, сплеткарењем, лицемјерством и т. д., ако не свуда, а оно на много мјеста. Затегнутост и нека подмукла хладноћа осјетили су се и онамо, гдје је потребна најживља искреност. Млађи нараштај према старијему није онакав, какав треба да је. Отуда оно често жаловање на омладину. „Школа поквари наше младиће, те нијесу као ми“ — говори наш старији нараштај. И заиста је право жалити се на неки број наше младежи, јер је тај, ако и мали број, занешен и опијен некаквијем празнијем уображењем, које је проникнуто тобожном мудрошћу. Потражимо ли узрок томе, нећемо га наћи у школи, као што многи веле, већ му је коријен друго негдје. Школа се стара, да омладину морално васпита, јер је то главни задатак њен. Но, пошто се из школе изађе, младеж остане без потребног јој надзора, и у слободном даху прекорачи границе младићске скромности и деликатности у поступању према старијима, па и

према себи равнима. Да би учитељи могли имати утицаја на младеж и у јавном животу, потребно је, да су из истијех мјеста; јер као такви у ужим и у ширим круговима могу утицати на њих.

Доброта је срца изнад свих доброта.

А љепота душе изнад свих љепота. И својима очима видјети у младом нараштају ту највећу доброту и највећу љепоту то је неизмјерна радост; то је исто толика наслада колико наћи се сред изгубљеног раја и уживати у слушању сиренског појања. Свештеник идеалише за таквим рајем на земљи, и да би га својјема очима видио поглавито се служи мудрим, очинским поукама и стварним примјерима.

У погледу економном.

Речено је, да је задатак овом младом вијеку. да ријешити питање о народности и да народе материјално уздигне. Ах, кад би та питања на добро наше ријешена била! Ми бисмо тада своји били, у своју се снагу уздали и наша би будућност била, јер се не бисмо немилосно бацили туђину у наручја, који на памук сиса српску крв нашу — ужива на рачун нерада нашег; јер наше властито благо стрпава у цепове своје и на наш рачун мирно гледа у будућност своју. Не треба заборавити, да се моћ и величина једног народа мјери и према економној снази његовој, као год и према умном развићу, те ми не смијемо сметати с ума, да и у том погледу морамо, ако не ићи напореда, бар поћи стопама напреднијих народа.

Сваки правилни рад одмор је за уредна радника. У раду и нама треба одмора тражити, а не у нераду, јер га ту још нико нашао није. Рад је, поред осталог, и јака јамства за морално унапређења народа. Нијезу ли свакога од нас подсјетили на лијепи живот српског народа они весели ратарски подвизи, тињици мотика и звијуци виткијех коса; није ли сваки од нас са задовољством посматрао српске мобе и дивио се српским задругама, које су чеда своја онако дивно васпитале?! Но, да ли тај живот тако дуго тече и да ли једнако удивљење заслужује? — Само дотле док је наш сељак послом обузет и на љетњој се припеци у звоју купа.. Док траје радно доба судије наше мирно почивају, ако им то још доусти по који нерадиша, што у лијености својој смисли по коју парницу, тек само по оној српској: „Жив ми Тодор да се чини говор.“ Кад се полови посвршавају ево ти одмореним судијама пунаво посла — парница за парницом да им се не може главе доћи, и теби сину

мисли, да то нијесу они весели радници, којима си прије онако завидио. Али, гле, они су то! И шта их је довело у суд? Ништа друго већ посвршавали послове, па отеналили људи и, тек да би вријеме провели, смислили по коју давију, па гони, мајковићу, од суда до суда, док профућкај своју зарадицу и част своју под ноге вргни, а „да око шта веће ни око шта - око једне шаке околиша!“ Овим не хоћу рећи, да маса нашега народа воли парничење, јер би то управ клеветање било, већ сам хтио рећи, да назадак наш и у моралном и у материјалном погледу лежи у народу нашем. те је нужно пробудити вољу нашега народа према непрекидном раду. Постанемо ли вриједни радници, бићемо на пољу економном оно, што смо били на бојним пољанима, а поред тога ћемо и у моралном погледу знатно коракнути. Ми имамо доста незгода, које нам не даду да у економији у напријед пођемо. Многе од тих незгода силом себи намећемо; а да је то тако лако се је увјерити. Природа је човјечије потребе на најмању мјеру свела, али их је човјек сам увећао и драге воље роб им постао. Човјек је н. пр. природом наморан, да своје тијело сакрива и од зиме и од врућине, а да се то учини не стаје много трошка. Јест, не би требало много, кад би човјек хтио, да с малим те потребе задовољи; али се машти човјековој прохтјело, да на човјека навуче скупопцјене токе, златајли јелеке и цамадане, зелене доламе, свитне гуњеве и т. д. и ето ти човјеку пропасти од себе самог. Зар ће потребе човјечије боље задовољити то скупоцјено рухо, него ли просте хаљине од лијепе вуне? Зар ћеш ти бољи бити, ако сукнени гуњ и домаћу кабиницу замијениш скупопцјеном доламом и капутом са пеларином по француској моди? Свитне гаће и лаковане чизме не чине човјека човјеком, *већ је оно човјек, што су му склоности на добро упућене, те добро и мисли и чини. То је човјек макар и кострешину кабиницу огршао...*

Болест за одијелом се је одавна укоријенила у нашем народу, отуда су пунани трговачки тефтери од разне робе, која се купује по најскупљој цијени, јер се дава на вересију и муштеријама бајаги, има рачуна тако платити, јер се дуго чека, а и не помишља јадник, да ће му се баш за то вересијање инкантирати имање. Једни људи ће се на све начине старати, да своје жене у најскупљу робу обуку, ма њима и кољена кроз гаће провиривала и трбух им по вас боговетни дан музицао од глади....

Зар ми не бисмо могли намиривати наше потребе у одијелу домаћим израдама од наше вуне, која је неоспорно по здравље

драгоцјенија од свијех увоза са стране, а и естетичку страну може задовољити, ако је лијепо израђена. Поред тога то би била неизмјерна добит наша у материјалном погледу, јер онај силни новац, којег немилице пратимо у туђе земље, остајао би за нас.

Страст за одијелом и страни увози то су штетни црви, који подривају економну снагу нашега народа, те је крајња потреба да се томе злу стане на пут од стране позватијех.

И ако се не може нашему народу примијенити пјанчење, ипак се осјећа, да кафане штетно утичу на економију народну. Наши се људи, рекао би, натјечу ко ће више особа почастити кафанским пићем, те ако се још има кредита, тако се далеко отиде, да се понекад и јармови ломе, а не треба заборавити, да је кафанска част према части у дому веома блиједа, те би добро и паметно било, да се кафански трошкови на најмању мјеру своде, а кућни капитал, што је више могуће, умножава; јер ако осиромаше кућа, — осиромашило је у њој и чојство и поштење...

Мана је нашијех сељака, што се лако поводе за чаршијским обичајима, и ако се то не слаже са приликама нашега сељака. Тако н. пр. неки се наши сељаци старају, да не претржу кафу у кући, а међутим од кавеног прибора имају само по један филџан и кавену кашику, која није друго, већ то је обична дрвена палица на плосно отесана. Још су грђе забасали они, који имају потпун кавени прибор, а на полици нема нико по једна, и то не пуна, карлица млијека.

Наши стари нијесу каве добављали, па и у здравственом и у економном погледу напреднији су од нас били. Дакле по селима би се још могли без каве проћи.

У погледу хигијенском.

Претпоставља се, да само онај народ, који нема појма о лијепоме, не полаже на чистоћу себе, свога дома и својијех ствари. И ако је доказано и по себи се разумије, да је чистоћа узрок здравља, ипак множина нашега народа у погледу чистоће врло неуредно живи. Поред огромног богатства у води и у гориву многи од нашијех сељака носи неопрано рухо, а за спаваће хаљине ни збора нема. Посуђе је такођер у нечистоћи огрвело, и чисто се у неприлици нађеш, аћо понека домаћица понуди јелом или пићем.

Велико је зло по здравље у опште, што се у доњим бојевима сељачкијех кућа спраћа стока и држе рањеници. Подови

су обично распорвити, те нечисто испарење продире у спаваће собе, које су и иначе пуване кухног задаха од обуће и хаљина, што се изнад пећи у истима собама суши. Ту се толико нечистоће накупи, да се човек у таквом задаху већма мучи, него ђаво у поповском лонцу. Ту су отворена врата и тифусу и јектици и сваком врагу, те би нужно било, да и савитетска власт обрати пажњу на план таквијех грађевина.

Против нечистоће треба да војује и свештеник и учитељ и мјесна власт у заједници, а успјех ће се постићи тек онда, ако поменути својијем домаћијем уређењем за примјер буду служили.

На узгој наше тјелесне снаге веома се лоша пажња обраћа и ако је познато, да је само у здравом тијелу и душа здрава. Осим гимнастичкијех игара и здравог климата, што, разумије се по себи долази, друго ништа не употребљујемо за развијање и јачање наше тјелесне снаге, а потребно би било, јер гимнастика благотворно утиче на душевно развиће народно...

У погледу обичаја.

Лијеви наши обичаји тако су по наш повос и српско име наше драгоцјени, као и херојске борбе наше на ратнијем пољанама. По њима већу је моралној снази нашега народа и културном развићу нацем. И ако је то драгоцјени алем у нашем народном животу, ипак се тамо може довести до тога, што нас, као културни народ, нелијепо карактерише. Кад је о овом ријеч, то ће и нехотице нам пасти на ум ова наша неспретна церемонија при сахрани нашијех умрлијех. И да се не напомиње оно урнебесно лелекање, које ни мало не одговара духу хришћанске религије, има и још нешто у тој церемонији, што нас веома грубо карактерише, а то је оно ужасно грување у главу и прса, које као тутањ пропраћава лелекање. И да не посматрамо тај љосак стиснутијех песница са естетичног гледишта, већ са чисто хигијенског гледишта, па ће се лако увиђети, а и увиђа се, да је то управ дивљачка навика.

Није то давно било, кад су наши тукли сами себе у главу и прса оружјем свога погинулог, а и чактаром свога стада, ако је чобан нестануо. Шта је отуда бивало? — Самоубица пувано бијаше! Додуше данас нема бијења пушкама и чактарима, ма има шакама и то тако немилосно, да тучени на вјечито грдан остаје. Нема ту неколико година, кад је један са својијем сином на три дана, пошто су некога племеника укопали и ожалили, пошао Богу на истину. Веле да су сами себе

убили, жалећи тог упоксјеног. Искоријенити ту грдну ману нашега народа не би друкчије могуће било, што се не би лелекање искоријенило, јер оно раздражује, те човјек и против своје воље почне себе немилосно тући. Дакле, лелекање је узрок тучењу, а неку ману није могуће искоријенити, што се од узрока неће почети, те и овђе је главно уништити узрок, па ће пошљедице по себи нестати.

Свештеник је најповзватија, да војује против те штетне и ружне навике, али ако и он сам тај обичај практикује, то је у том случају, положај те мане обезбијеђен.

Како се ова навика коси и са начелима наше св. вјере и са здравим разумом са гледишта естетичнога и хигијенскога, то би пријека потреба била, да се та рђава навика наша на који било начин искоријени.

Како у тужним тако и у веселим тренутцима ми имамо врло штетнијех навика. Ми никакво весеље не можемо учинити, што га са пуцањем пушака нећемо пропратити. То нарочито радимо у свадбеним приликама, и ту су пошљедице пуцања најосјетљивије. Колико ли је и колико невинијех жртава у тима приликама пало! — О томе ћу у своје вријеме опширније проговорити.

У обичај је ушло, да велики број нашега народа прати туђе послове, а то је штетна навика. Јер „Ко туђе послове прати, своје заборавља,“ поред тога отуда се рађају мржње и трвења између појединијех лица, а то урађа врло рђавима пошљедицама.

Радозналост је такођер укоријењена у нашем народу, а то кад-када штетно утиче на напредак народни у економном погледу. Ако си ти, на пр. дошао однекуда с пута, то ће већина нашијех сељака напуштити рад и слепетиће се око тебе нудећи те, да им што ново причаш, и неће те оставити, док све новости из тебе не истружу, па макар им сав рад пропао. Истина је, да је радозналост и врлина, ма онда, кад се у приликама јавља.

У погледу васпитном.

Познато је, да се васпитањем облагорођава срце и бистри разум, а поред тога отвара се воља према свему, што је добро и лијепо, корисно и племенито. На жалост још наш народ није схватио васпитни значај у потпуности. Није ли јасна потврда овога она *затегнуто* од стране многијех родитеља приликом уписивања дјецe у школу? Што ћу га пиљати? Ја мним ће

ми постати главар! — говори велики број родитеља, кад га понуде, да пошаље дијете у школу. Ма, болац, не иду дјеца у школу само ради тога, да постану главари, него да науче, како ће живјети, радити и владати се у дому и у друштву; иду у школу за то, да постану мудри и корисни људи — говори учитељ упорном родитељу дјечијем. А ја богме! ти, господине, на твоје мјесто не даш, а ја ћу за орање и копање мога сина научити боље него ти, а и без њега има ко мудровати, рећи ће сељак. Учитељ у овима приликама прекида говор и свршује своје помоћу мјесне власти.

Е, да ли се може равнодушно гледати на такве појаве? Како годи то онима, који сањају о ружичастој будућности свога народа? Овдје треба на првом мјесту свештеник да прикупи сву своју снагу и да свом непросвећеном парохијанину објасни важност учења и циљ посјеђавања школе. Отворити вољу према школи, том извору величине и среће народа, свети је задатак не само свештенику, већ и сваком разумном човјеку, па макар какав положај покривао.

Кад се маса нашега народа увјери, да без знања, проникнутог хришћанским моралом, нема напредовања ни у породици, ни у друштву, ни у држави, онда ће се старати, да млади свој нараштај наоружа тим оружјем, којим ће осигурати будућност своју и постати народ јак и у моралном и у економном погледу.....

Винувши се тамо амо по нашем народу, уочио сам, поред многијех врлина, и неколико мана нашијех, које подгризују наш развитак и у моралном и у економном погледу, те сам то, у најкраћим потезима, предочио овом поштованом скупу у намјери, да измијењам мисли са поштованим друштвом¹⁾ својим о реченој ствари, не би ли се нашло каквијех поузданијех путова у сузбијању свега онога, што као црв рије у сржи нашега народнога елемента и подгриза будућу величину нашу, којој смо дужни предано служити.

Поп С. Добричанин, учитељ.

¹⁾ Говорено на скупу свештеника Морачке Нахије.

ОДГОВОР М. МИЈУШКОВИЋУ НА ОЦЈЕНУ МОЈЕ ГРАМАТИКЕ.

(„Књижевни Лист“ св. VII. и VIII. од о. г.)

Речено је: гдје нема критике, ту нема ни праве, ваљане књижевности. И заиста је тако. Критика је моћна полуга, која веома добротворно утиче на развој књижевности. Разумије се она критика, којој је једина цијељ, да послужи томе развоју књижевности.

Овијем одговором на Мијушковићеву оцјену моје граматике желим показати, колико ова одговара томе задатку критике. Посао би био много лакши и за многе много јаснији, када бих из оцјене издвојио она мјеста, гдје се г. М. окомио на писца, референта и Школску Комисију, па се с њим о томе и на онај начин прегонио. Али што није требало уносити у оцјену, да би јој се сачувао карактер стручне критике, искључићу и из овога свога одговора, који нећу да је лична препирка, но озбиљно претресање самога предмета. То нам је и корисније и приличније.

Прелазимо одмах на саму ствар.

1. У мојој граматичкој по начину поступности, изнешено је у *Приступу* све оно, без чега дјела не могу разумјети даља предавања из граматике. Г. Мијушковић је изнио изопачен садржај *Приступа*, па му је находио мане. Ставио је код прва четири заглавља арапске бројеве, а код осталијех није. Ко би прочитао само његову оцјену, морао би судити, да је овакав распоред у *Приступу* моје граматике: 1. Шта је језик. 2. Шта је реченица. 3. Шта је ријеч. и 4. промјенљиве и непромјенљиве ријечи, шта су гласови и слогови, шта је срп. граматика и како се дијели граматика?

У мојој граматичкој не налази се под једнијем заглављем све, што је оvdје стављено под број 4. Осим овога ставио је знак питања при крају, а изоставио заглавље: „шта су основе, коријени и облици ријечи.“ О овоме да не дуљимо. Ко ме је до истине стало, тај ће се и потрудити да је открије, т. ј. да ли је као што ја кажем, или као што г. М. наводи. Ово наведох највише с тога, да опоменем г. М., да садржај књиге треба навести овакав, какав је, јер иначе може читаоцима много што-шта нејасно бити и у самој оцјени.

Ко има воље, нек упореди књигу и оцјену, па ће видјети, шта је урађено и са другијем дијелом *присупа*, као и с оста-

лијема дијеловима. (Гдје се говори о именицама изостављена су подзаглавља: *Колика рода имају именице* и *Колика броја имају именице*.) Што је изостављено наокнадио је знацима питања.

2. Он каже, говорећи о придјевима: „*шту је њихова подјела и то погрешна, јер нијесу подијељени на описне и присвојне (гдје још могу доћи и градивни) но према видовима на: одређене и неодређене.*“ Мишљења смо, да без многога разлагања добро би било придружити се и у овој подјели као и у многоме Вуку, Даничићу, Бошковићу и Новаковићу. Боље је да се држимо ових стараца, јер они записаху, да придјеви показују четворо: а) *какво је што, на пр. бијело*; б) *чије је, на пр. попово, Јовово, или: српско, трговачко, божје, овче*; в) *мјесто, на пр. овдашњи, предњи, горњи*; г) *вријеме, на пр. синоћни, негдашњи*. Зашто бисмо по овој служби придјева и дијелили их, кад имамо краћу и бољу подјелу по видовима. Према подјели г. М. далеко бисмо отишли. Зар не можемо дијелити придјеве како на градивне, тако и на придјеве за мјесто, за вријеме, за укус и т. д. и т. д. Подјела по видовима нужна је и с тога, што према видовима имамо и двије промјене облика у придјева. Подјела придјева на присвојне и описне није од неопходне нужде. На пошлетку што бисмо теретили дјецу тим подјелама, па и да их сваки прима?

3. Г. Мијушковић додаје и ово: „*Кад њега нема три степена поређења, а у ствари су само два и то: први и други.*“ Њему је довољно само оволико рећи и то узгредно. Вук и Даничић нијесу тражили, да им се вјерује на ријеч. Свако њино истраживање и правило имало је на питање зашто и одговор зато. И у овоме ми се држимо онога, чега се држе: и Руси, и Нијемци, и Французи и други.

Као што се види, г. М. се поводи за новином, да придјеви имају два ступња. Придјеви у језику нијесу самосталне ријечи; оне су се појавиле у језику, кад је човјек почео пажљивије посматрати предмете око себе и упоређивати их међу собом, па је разлику међу њима обиљежио нарочитијем ријечима, које је почео придијевати именицама, а то су придјеви у првом ступњу: *бијел, црн, жуш*, и т. д. Упоређивајући по спољашњој каквоћи слична два предмета, дошао је човјек до закључка, да каквоћа једног предмета може бити у мањој или већој мјери од каквоће другог, отуда и други ступањ поређења: *бјељи*, и т. д. Упоређујући више предмета по каквоћи, видимо да један од њих надмашује све остале (најмање још два), отуда трећи ступањ поређења: *најбјељи*, и т. д. Узмимо разне предмете

сличне каквоће по спољашности: и вид је бијел, и млијеко је бијело и снијег је бијел; кад упоредимо најприје прва два предмета, опазивћемо разлику, па ћемо казати: млијеко је бјелје од зида; кад упоредимо сва три предмета извешћемо закључак, да је снијег најбјели. Не треба сметати с ума, да се не упоређују придјеви, као што неки мисле и говоре, — него се упоређују предмети, те облик придјева односно ступњева долази као резултат поређења предмета. При овоме напомињемо, да само она правила вриједе, која освјешташе оне особе, које на истима једна иза друге радише и до једног закључка дођоше, и тим радом подигоше свој углед и убројише се у великане. На пошљетку одакле та изнимка код нас, кад сви језици имају три ступња придјева? Зашто Србе одвајати бар од осталијех Словена, који такођер сви разликују три ступња код придјева?

Занимљиво је, кад се он држи два ступња, како поступа, кад тражи од својих ученика, да му разликују облике ријечи; на пр. наиђе на ријеч *гори*, па жели знати, да ли ученик зна, како је онај облик, за који се у латинском језику каже *gradus positivus*. Како ће питати? Мени је лако, као и свијем осталијем који се држе три ступња поређења; а он ће ваљда питати: „од којега је то придјева?“ Ученик ће одговорити од *зао* (т. ј. ако знао *буде*), а тек дије тако, јер од основе *гор* нема првог ступња, него се за то узимље друга основа, други придјев; тако исто, *бољи* и т. д. CRNOJEVIĆ

4. О *приступу* изражава се: да није удешен као што треба, а не каже, како треба. Ово смо и предвидјели, чим је онако изнешен. Да га је изнио, као што је у мојој граматизи, па га осуђивао, и њега би читаоци осуђивали.

5. „Дефиниције су врло тешке и за дјецу непримљиве, а има их и нетачних,“ он каже. Да наведемо из моје граматике неке дефиниције: *именице су ријечи, којима именујемо лица или ствари*, (а код Стојановића: „именице су ријечи које показују имена животиња и ствари); *ријечима* исказана или написана *мисао* зове се *реченица*, (код Стојановића: „мисао речима исказана зове се реченица.“) Мислим, да моје дефиниције нијесу ни тешке, ни непримљиве, ни нетачне, нити уступају овимјем Стојановића.

Да би оправдао своје тврђење наводи дефиницију (више Стојановића, него своју): „*непромјенљиве су оне ријечи, које никако не мијењају завршетак; а промјенљиве оне, које могу имати различити завршетак, а дим се значење не промијени.*“ Да је навео дефиницију Стојановића потпуно, много би боља била, и ако он пише „Лекције за П. р. гимназије“, а на овај

Дакле ово није новина, да јој се дивимо. Ево како одређују слог први, који су код нас почели писати о овој ствари: Лука Милованов у свом *Олишту настављења к србској слично-речности*, којег је написао год. 1810., а Вук Караџић издао год. 1833, одређује слог: „*Шта јест слог?* Слог јест једнога или више писмена једним *уста јазом* изговорен глас. Једно дакле или више писмена, једним отвором уста изјављено, чини један слог.“ А ево године 1812. како Соларић одређује слог: „*Что естъ слогъ?* Самогласно писме само собомъ съ еднимъ или съ множайми согласными у еданъ кратъ произнесено, назива се слогъ.“ (Букваръ стр. 22.). Обично је питање: „*Колико сам пута уста отворио, док сам изговорио ријеч* (на пр. *во- да*).“ Ово питање мора бити у предавању ваљаног учитеља, кад предаје дјеци о слоговима, те дјеца врло лако схвате, што је слог.

7. Чудимо се ријечима г. М.: „*код њега се не зна за разлику између слова и гласа, њему је све једно слово и знак, а то није.*“ Он није разумио у чему је ствар. Ја сам казао: најситнији дијелови језика зову се *гласови*; *гласови* имају своје знакове или *слова*, те их можемо забиљежити, и послѣ сам побројио гласове. Ко не вјерује, нека се увјери, граматика је по сриједи. На 6. страни граматике говори се о *гласовима, словима и слоговима*, а на 25. и 26. страни говори се о *словима*, што је дошло ту због латинице, да се и постави разлика између *латинице и кирилице*, те је ту могло бити збога само о *словима*.

8. Дефиниција г. М.: „*именице су оне ријечи, које су имена лица, животиња, ствари* (а да не помињемо још *стања и радњи*) и т. д.),“ не може замијенити моју одредбу: *именице су ријечи, којима именујемо (или називимо) лица или ствари*. Но и ова дефиниција није г. М., него Стојановића (виђи 4. тачку овог одговора), само измијењена, т. ј. додано је ријеч *лица* и оно у заградѣ. Чудновато ми је, што г. М. придаје и ријечи: *животиња, радња, стања*, кад све оно, што можемо опазити нашим чулима, спада под ријеч *ствари*, као и оно што замишљамо као предмет, те под *ствари* спадају и мислене именице, дакле и његова *стања и радњи*. Овдје нам ваља критичару примјетити: Што ће му у његовој дефиницији ријечи: „*оне ријечи које су?*“ Зар није довољно рећи: *именице су имена лица?* и т. д.

9. Ја дефинишем опште именице овако: *опште (или заједничке) су именице оне, које припадају као иже многијем стварима или лицима*. Г. Мијушк. каже, треба придати и „*које су једне врсте.*“ Кад би могао овај додатак г. М. остати овакав

какав је, опет ова одредба не би била потпуна. Непотпуна би била, јер требало би додати и: „које као име припадају појединце многијем стварима или лицима.“ Ова је и још неке дефиниције непотпуна у уџбеницима основнијех школа и нижијех разреда гимназија. (Виђи „Лекције“ Стојановића и граматику Сретеновића и др.) Непотпуне бивају, јер дјеца не може бити јасно: „припадају појединце“ и „које су у главном једнаке.“ Додатак М. мојој одредби општијех именица не само што не чини потпуну моју дефиницију, него и не може онакав бити, јер опште именице не могу бити једне врсте, већ „у главноме једнаке,“ као што је код Стојановића, Новаковића и др. Но он је задовољан, кад је додао ријечи „од једне врсте,“ мислећи, да је таква дефиниција потпуна, а није промислио, коме се намјењује, нити се сјетио, да дода и оно „појединце,“ што је врло важно. Успљед овога моја дефиниција довољна је за дјецу основнијех школа; а знао сам и знам, да би је требало друкчије поставити за дјецу старијих разреда средњих школа. Треба пазити с ким човјек говори, па подесити говор према моћи разумијевања слушаоца, а још више то треба имати у обзир, кад се пише. Друкчије се пише за дјецу, друкчије за народ, а друкчије за образоване људе. Таква исто разлика постоји у писању и за дјецу основнијех школа и разреда.

10. Он каже да *ријечи јата* су збирне именице, пошто има множину *јата*, а збирне именице немају множине по својом једнином чине (ваљда значе) множину. Према томе његовом начелу ни народ, ни стадо, ни шук, ни човор, ни крд, и т. д. и т. д., не би биле збирне именице.

Кад би се обзирало на то, да ли неке именице имају множику или не, не бисмо имали ни особнијех, ни мисленијех, ни материјалнијех, ни збирнијех именица. Никшићи, Озринићи, Мијушковићи, и т. д., нијесу по логици г. Мијушковића особна имена, јер су у множини, а имају и једину. Мислене именице обично немају множину, али именице: *уживања, радости, клевете, мили, истине, хвале* стоје у множини, дакле по тој логици престају бити мислене. Није потребно да више ређам. Овдје г. М. гријеша као и онај, на кога се он ослања, подијеливши именице у извјесне категорије с обзиром на њихов облик, а не по унутрашњој суштини њиховој.

Дефиниција г. М. збирнијех именица недовољна је. Потпуна је дефиниција: *збирне су именице оне ријечи, које обликом једнине означавају неодређену множину у главноме једнакијех ствари.* По дефиницији: Вука, Даначића, Новаковића и др. збир. именице

обликом јединице означавају множину, али не постоји, да немају облике множине (осим ријечи: *браќа, чељад, гослода, дјеца*. Бошков. Ск. Списи, књ. I. 228 стр.) Кад збирне именице употребљавамо с облицима множине, онда оне значе више засебнијех цјелина, склопљенијех од једнороднијех јединица, на пр. *јашо* је збир. именица, *јаша, јашима* значе више цјелина; *живина* — облици множине су: *живине, живинама*; *стадо* — *стада, стадима*. Неке збир именице могу имати све, а неке само по неке облике множине, као: *шелад, чељад* и све на ад имају 3, 6. и 7. падеж множине с наставком *ма*, као: *чељадма, шеладма, унучадма*, и т. д. Примјери да се и збирне именице употребљавају у множини: *Спушта перја на земљицу приу*. — *Запшао као зајев по чељадма*. — *Роби робља, и сијече главе*. (Стојановић „Лекције из Срп. Граматике“.)

По ријечима г. М. изгледа, да само збирне именице немају множене; а ево примјера да и неке заједничке именице немају множине, као: *човјек, брат, господин, властелин, дијете, момче, шеле, прасе, гушче*, и т. д., па опет нијесу збирне именице, нити их ко одваја од заједничкијех. Мјесто множине код овијех се именица употребљавају збирне именице: *гослода, властела, дјеца*, и т. д. Имамо именица, које се не говоре у једини, него у множини: *Мљеца, Карловиќ, Агусле, шоке, јасле, њедра, уста, врата, гаће, леѓа, свла, Едески, Раѓи, Уртџ*.

11. За додатак г. М. мојој дефиницији *придјева* могу захвалити Стојановићу, из чије је књиге г. М. увео тај додаток од ријечи до ријечи. Ја сам се ограничио на то, да је довољно дјеци научити о одредби придјева оволико: *придјеви су ријечи, које придијевају именицама, да покажу, какво ј: лице или ствар*. Оволико, мислим, да је довољно за дједу основ. школа. Што нијесам ставио, и још што придјеви показују, то је с тога, што сам се увјерио, да се дјеца збуњују и не могу добро разликовати придјевне замјенице од придјева као: *сам-а-о* од *зао-ла-ло*; *овакав-ква-кво* од *ошак-а-о*, и т. д. Нека г. М. погледа и у друге, као у ову моју, *граматике*, које су одређене као и ова моја за основ. школе, па ће и у другијема видјети, да су све *тешке и заплетене дефиниције* удешене за дјецу без обзира *обухватају ли оне све*. То се налази на некијем мјестима и Стојан. „Лек из Срп. Граматике за П. р. гимназије.“

Овијем смо готови са одговором на замјерке г. М., које се односе на *пристуи* моје *граматике*. Поштовани читаоци нек изволе оцијенити, колико важе ове г. М. замјерке.

12. „Сад ћу прећи на остале дјелове ове књиге, која броји 110 страна мале осмине.“ Ове ријечи г. М. морају се овако процијенити: помислите читаоци, колика је ова књига за дјецу осн. школа! Хајд' да видимо колика је. Моја граматика има 110 страна. 10 страна односе се на садржај књиге и листове незавезете. 100 стр. остају за садржину књиге. Свака страна има 35 редова (а више је страна од 28, 29 и 30 редова). Од овијех 35 редова припада на саме примјере 20 редова, а 15 редова остаје за правила и објашњења. 100 стр. по 20 редова примјера то је 2000 редова примјера; 100 стр. по 15 редова правила и другог то је 1500 редова правила. Кад би се општампало само 1500 редова правила, моја би књига имала само 31 страну мале осмине. Узмимо и 21 страну примјера (јер се не морају сви примјери ни учити), књига би имала 42 стр или 21 лист мале осмине. Заиста није велика ова граматика, и ако се г. Мијушковићу привиђа.

13. У даљем сцјењивању каже: „*ту су именице подијељене по некој новој системи према родовима а родове је подијелио на раздјеле: тако именице мушкога рода имају три обрасца, још к томе додаје именице: око и ухо. Именице женскога рода подијелио је на два обрасца и то: жена и ствар, к њима је придружио и именице: мати и кћи. По коме је ова подјела изражена тачно не могу знати*“ Кад оцијенимо ријечи г. М. именице су подијељене по некој новој системи“, видимо, и да нам не каже, да не зна, по коме је ова система. Ова је система узета по Даничићу. Ње се држао и Караџић, Миклошић, а Бошковић за исту каже: да је проста и природна. (Ск. Списи Бошк., књ. II. стр. 101.) Оподјели на раздјеле нема ни помена у мојој граматизи. Ја сам само поставио нужне примјере или обрасце, по којима се мијењају све именице дотичнога рода. Кома је до истине, нек види моју граматику (стр. 32—40.), а тако исто и за ријечи М.: У њега нема помена о именицама, које имају „женску“ промјену а рода су мушкога (38. стр. моје грам.) Довољно би било пошт. читаоцима видјети само садржај „приступа“ и од 32—40. стр. моје граматике, да се увјере, колико истине има у овој г. М. оцјени.

14. Г. Мијушковић каже, да је требало подијелити промјену именица на врсте према завршетку првог падежа једине, говорећи: „Тешка је (подјела по родовима) с тога што је дјеци основнијех школа непознато и неразумљиво, јер ту нема никакве системе, која би их увела у правило.“ Ја се држим ове системе, и мислим, да је лакше дјеци бар осн школе по њој научити

промјену именица, него да их дијеле по врстама. Ту би се дјеца много заплела. Само помислимо на ово: треба дјеци научити на пр. промјену именица сред. рода II. врсте с наставком **о** или **е**, па опет промјену имен. сред. рода V. врсте без наставка. Зашто бисмо то радили, кад по I. врсти мијењају се именице мушког рода с наставком и без наставка у првом пад. једнине? Зар не бисмо могли ставити и именице сред. и жен. рода по примјеру имен. мушк. рода у двије врсте? Или узети као ја по родовима, па рећи промјена именица жен. рода с наставком **а** и без наставка у првом падежу једнине. Ми прво тражимо којега је рода именица, па тек онда, је ли или није с наставком, и т. д. По овоме, ко хоће, мора да одреди и којој врсти припада. (Чудим се што нијесу извјесни граматичари подијелили пром. именица на шест врста, и ако су облици именица мушк. рода скоро једнаки и код особнијех имена и код именица без наставка јер постоји нека разлика.) Код свију Словена постоји ова подјела по родовима, па зашто не би била и код свију Срба?!

Даље каже: „изгледаће им чудновато кад су једнога рода зашто се и једнако не мијењају.“ А зашто им неће изгледати чудновато, кад су подијелене на врсте, па се једнако не мијењају? Зашто им неће бити чудновато, кад су једнога рода именице, па се неке дијеле по врстама, а неке остају у једној врсти? Све ће дјеци бити чудновато, ако им наставник не објасни, него им само зада по више листова за један час. Данас чуда нема. Није чудо што један суд не може више примити, него има простора; а тако исто ни мозак не може више примити него има моћи. Ово су природне ствари.

15. Даље ми замјера: како сам позајмио диобу замјеница од Стојана Новаковића. Ко зна што је граматика не ће ово осуђивати. Ја сам позајмио од Стојана Новаковића, а он од Даничића, а Даничић од Миклошића; а по свој прилици неко је на томе радио и прије њих, па се писци користују један другијем. Чини ми се, не би било паметно довијати се и измишљати нешто ново, кад је и старо добро. Дубровски је радио на подјели глагола, Ханке и он нешто, Шлајхер и он, па тек Миклошић дође у том послу до нечега, што сви Славени примише; а Даничић за нас Србе ту подјелу потпуни и удеси према особинама нашега језика, и т. д. У оваквим стварима, као што се види, није срамота позајмити, нити тиме чија слава пада.

16. Код г. М. *прошастаи глаг. придјез и шрини придјез* немају исто значење. Да видимо.. *Значење је прошастом глаг. придјезу*

(I прид.) да радња, која се глаголом казује, бива извршена на своје подмету, те се пошљедак њен као **својство** придијева именима, дакле показује својство. Трени придјев има исто значење (значи то исто својство), само радња казана глаголом извршује се на своје предмету, те се и он као *својство* придијева именима, дакле показује својство, и обадва придијева показују *својство*. Пошто обадва придијева показују својство, мислим да је јасно, да имају исто значење, на пр.: *рањена га унијеше војници и изнемогло дијете нађоше пси*. Но ја сам се досјетио, што је имао г. М. у обзир, те га наведе на овакво мишљење. *Прошастаи придјев* од глагола *пећи* је *пекао-ла-ло*, а *трени*: *печен-ни-о*. По овоме глаголу и свијема прелазнијем глаголима могао би ко мислити о овом као г. М., али таквијем одговарам: да ову службу прошастог глагол. придјева, врше само непрелазни глаголи, јер њина радња може остати атрибутивно у раднику; радња пак прелазнијех придјева оставља радника. Треба да г. М. промисли одакле су постали данас обични придјевии: *зрео, врео, кисео, шруо, остали, зарђали*, и т. д. Зар нијесу ови придјевии постали од прошастог придјева, или боље рећи зар није прошастаи придјев узет за обичан придјев? Мислим, да је о овоме довољно оволико.

17. Говорећи о глагол. начинама, узгредно напомиње, да није требало рећи, да начин неодређени није вријеме. У мојој граматици (в. 53 стр.) стоји у загради о томе напомена. Ово сам ставио с тога, да дјеца не би увела и неодређени начин као одређен.

18. Напомиње, да би требало подијелити глаголске облике на *личне*, а не каже и на *именске*. Овдје он замјера, што није раширено, а пребацује, да је моја граматика опширна. Ову је напомену учинио ради реченица, што нама није потребно, јер се не учи у осовнијем школама толико из синтаксе, да је ова подјела необходима, — само најглавније одредбе. Пошто је ову напомену ставио у заграду, видимо, да ни он није овоме давао велику важност, те нећемо ни ми више о њој говорити.

19. Он каже: „У Шиاديјеровој Граматици наћи ћете о „стању радње глаголске“ ма да нигдје до сад нема помена о подмету и широку и овај синтактички дио унио је у науку о облицима.“ О стању радње глаголске говори се у науци о глаг. облицима с тога, што за то нема мјеста у нашој синтакси, јер у њој нема ни помена о глаг. облицима. Ушљед овога принуђени смо били, да и без ријечи *подмет* и *широк* објаснимо овдје, што се зове *радно*, а што *широ* стање. Ово смо морали

овдје ставити и с тога, кад је овакав садржај граматике, што послѣје промјене глаг. у радном стању износимо промјену глаг. у трпном стању.

Значајно је, да нигдје, баш нигдје у овој оцјени не нађосмо ма и најмање једне рјечице као похвала нашој граматици. Па не само то, него и оно, што није сопствено наше, већ познатијех нашијех филолога, хоће да обори ова критика.

20. Г. Мијушковић каже, да не треба дјеци основ. школа учити подјелу глагола на врсте и овијех на раздјеле. Ми никога на то не приморавамо, нити за то имамо власти. Те подјеле нијесу одређене, да их дјеца уче, а што се налази у мојој граматици, то је с тога, што нам није познат ниједан глагол, по коме би се могли мијењати сви остали. Да овако што постоји, не би се глаголи дијелили на врсте. Случајно да смо поставили само један глагол за образац промјене облика свију, г. М. би нам примјетио, што ми сад рекосмо, и имао би право. На пошљетку неће бити ни погрјешка, гдје су дјеца одраслија, да и науче подјелу глагола.

Овдје ћемо напоменути, да су наша дјеца бистра. Кад сравнимо наст. програм нашијех основ. школа са наст. програмом западно-јевропск. основ. школа, видимо, да наша дјеца много више уче и науче у 4 разреда основне школе. Ово бива ушљед тога, што су наша дјеца тјелесно много развјенија у истим годинама од западно-јевропске, а и одраслија долазе у школу.

Г. М. каже, да и дјеца III. р. основне школе морају учити подјелу и промјену глагола. Као беспристрасни критичар морао је прегледати и настав. програм, да види, што се тражи од ученика трећег разреда.

21. Њему се не допада подјела глагола према основи начина неодређеног, него каже, треба подијелити глаголе према основи времена садашњег. Од основе *начина неодређеног* постаје више глаг. облика, него од осн. *садашњег времена*, па зашто да има првијенство друга, а не прва основа?! Он хоће, да се угледамо на језике, који нашем нијесу ни род ни помоз' Бог, а да се одаљавамо од словенскијех, што треба да буде напротив. Ова је подјела изведена из природе свију 10 слов. језика, те по овој схеми имамо глаголских врста 6 с наставком: *ти, нути, вти, ити, ати, овати* и 12 раздјела. Послѣје цијеле примједбе о врстама и раздјелима глагола стоји: „данас постоји много лакша подјела према основама времена садашњег.“ Ове ријечи, пошто стоје одмах иза говора о раздјелима, могу

г. Мијушковића у неколико и оправдати, јер овдје се баш тачно и не зна, да ли се ове ријечи односе на подјелу глагола по врстама, или на подјелу по раздјелима, или и на обоје. Ако се односе ове ријечи на подјелу раздјела, онда је ово сувишно, јер и нема друге подјеле раздјела у слов. језицима осим по основи садашњег времена, и диобе раздјела прве врсте по инфинитиву; а ако се односе на обоје или на врсте тако не постоји. Од кад је слов. филолога, зна се само за *три диобе* глагола, а то су Добровскога, Миклошићева и Шлајхера. Добровски, отац словенистике, раздјелио је словен глаголе двојачко на *шест врста* без даље подјеле. Послије их је подијелио по инфинитиву и аористу на *три промјене* и *шест раздјела*. Ове се подјеле држао и Копитар у своме „Глаголити“ То исто примио је и Ханка у књижици „Правопис Чешки“. По Добровском и Миклошић је подијелио глаголе према основама начина неодређеног на *6 врста*, а врсте (1., 3., 5.) сâм је раздјелио на 12 раздјела према основама садашњег времена (прве врсте глаголе на 7 раздјела по инфинитиву.) Ове се подјеле последије држао и Даничић у својој књизи „Облици“, а исту је примио и Новаковић, а и Бошковић је усваја. Да би нам се боље вјеровало, навешћемо из расправе Дим. Ј. Милојевића „Развитак срп. граматике у овом веку“ неке ријечи: „Као што се зна, то је вешто поправљена деоба глагола српског филолога Добровскога, коју су усвојили сви виђени граматичари словенски.“ Ове се ријечи односе на подјелу глагола по врстама.

Диоба глагола према основи времена садашњег није нова, као што г. М. каже. Ова диоба постоји још од *Шлајхера*. Но да видимо, је ли он за дјецу осв. школе, као што хоће г. Мијушковић; а, мислим, да није ни за дјецу сред. школе. *Шлајхер* разликује *три промјене*: с уметком, без уметка и засебну. За тим разликује глаголе с *уметком* на двоје: на *првошне* и *изведене* и на 8 врста. У *првошне* је I врста са 2 раздјела и 7 подраздјела; II врста са 2 раздјела, и III. врста. Међу *изведене* припадају глаголи IV, V, VI, VII и VIII врсте. Ова се подјела није усвојила, нити се данас њоме Словени служе.

По Миклошићу и Даничић је узео заједничку диобу глагола у свим словен. језицима, размјестивши особине срп. језика према њихову облику и према развоју *особенога* нашега језика.

И ово г. М. није познато, него пита по коме је ова подјела!

22. Прије промјене глагола ставио сам све могуће облике глагола, казао њихо значење и навео по неколика примјера. По овоме постављена је промјена глагола у активу без сложенијех

времена, које сам ставио послије промјене глагола свију врста, објаснио како постају и навео примјере. На ово г. Мијушковић замјера: „не знам зашто је то тако дошло, ако није што је тако и у Новаковићевој граматици.“ Ја налазим, да је овај распоред најсходнији, па био или не био у Новаковићевој граматици. Г. Мијушковићу требало је да каже бољи, кад овом забавља. Молим г. критичара, ако неће учинити прво, да нам покаже коју год ваљану граматику, гдје је ово друкчије и боље.

23. *Будуће вријеме*, као што се може закључити из његове примједбе, не постаје од начина неодређеног, већ од основе начина неодређеног. Овдје треба да се ми њему, као он нама задивимо: „чудновата погрјешка или незнање?! Ово је нешто ново!

У „Облицима“ Даничића, у „Малој Граматици“ Караџића, у „Скупљеним Списима“ Бопковића, у „Српској Граматици“ Новаковића, и т. д. налазимо скоро исте ријечи, које сад наводимо из „Списа“ Бопковића (књ. I. стр. 99): *Будуће вријеме* *постaje у нас, кад се глагол хоћеш дода неодређеном начину: хоћеш поћи* (код Новаковића је примјер: хоћеш поћи, ал' ћеш грдно проћи); *али кад ћеш доћи из неодређеног начина, онда се (инфинитивни) наставак одбацује:* (код Новаковића тада отпада пошљедње *ви*, па се остатак спаја са *ћу, ћеш, ће*, и т. д. и гласовна изједначена бивају у овом спајању својим редом, *хвољћеш, плешћеш* (изузимају се гласови на *ћи*, као: *ићи, ћеш, поћи, ћеш*). Многи књижевници пишу, кад не могу рећи *ћемо* видјети, видјети *ћемо* или *видјет' ћемо*.“ Да потанко од искона објаснимо, како се дошло до садањег облика *будућег времена*, требало би навести Даничића (в. „Историја Облика српског или хрватског језика“ од 1874. год.), који је извео образовање свију облика још од најстаријега прајезика заједничкога свима племенима индојевропског стабла. За нас је довољно, да објаснимо *шљедеће*. У старословенском језику постаје *будуће вријеме* од *начина неодређеног*, кад му се придода садашње вријеме (или будуће); по овоме било је у старо-словенском језику *хощѣ* *оучити*. Од *хощѣ* постало је *хоћу*. Од коријена *хощ* са наставком за основу времена садашњег је постала је основа садашњег времена *хошје*; додаје се наставак за прво лице *м* = хотје м-хотјом-хотјѣ-*хоћу*, а скраћено *ћу-ћеш-ће*, и т. д. *Учили* је остало и у српском језику, те се сад говори *ја ћу учити*, и неки књижевници употребљавају и *учити ћу*. Већина одбацују и од *учити* и спајају *учити* са скраћенијем обликом од *хоћу* = *учит'ћу*; два се сугласника не трпе, па *ш* испада испред *ћ* и остаје *учићу*. Данас се обично и говори и пише *учићу*.

24. Њему се не допада дефиниција: „*пр шта је реченица, у којој има само један подмет и један прирок.*“ По једном примјеру морамо мислити, да се управљао у многијем оваквијем случајевима. Довољно је последати чију-год граматику, да се сваки увјери, да је ова дефиниција оваква, па онда, ако има снаге г. М. века удари против свију наших граматичара. Узмимо сад овако: *кад је више подмета и више прирока у једној реченици, та се реченица зове проста*, куд ћемо са онајема реченицама, гдје је само један подмет и један прирок? Или нека је један подмет, а више прирока, — шта ћемо с првијема случајевима? Или нека је више подмета, а један прирок, — куд ћемо онда са горњим случајевима? Ми немамо за овакве реченице другог назива, као што имају Руси слитныя предложенія, т. ј. у којима се слило више простијех реченица у једну, у којој постоје заједнички дијелови двије или више реченица. Због наведенога, као и због икаква приговора свака је дефиниција о простој реченици као ова моја. Ако хоћемо да тако рећи анатомски рашичланимо просту реченицу, онда све што је у њој осим једног подмета и једног прирока узима се као нешто додано, па се иде и до тога, да колико је подмета или прирока, толико је и реченица. Због овога бирају се дефиниције, које по могућности све обухватају.

25. Г. Мијушковић би хтио извести, као да ја не умијем разликовати врсте подређенијех реченица, а то суди по томе, што сам одступио у неколико од Новаковића.

Јасно је што сам хтио рећи оном мојом одредбом. Ту нема ништа, да би се могло тумачити овако или онако, као што је то случај код г. Мића. Ученицима осн. школа није потреба да знаду, какве бивају подређене реченице, које се односе подмету: подређена за подмет, атрибут, или мјесто апозиције, него се све зову једнијем заједничкијем именом *подметне*, а тако и *предметне*. Г. Мијушковић смеће с ума, што значи суфикс *н*: *народни послови*, значи послови који се тичу народа; *просвјетни послови*, који се тичу просвјете, и т. д. Тако *подметне* и *предметне реченице* значи реченице, које се тичу подмета и предмета, или које припадају подмету и предмету.

26. Г. Мијушковић каже: „о примјерима за правило није се водило рачуна, кад су и овакви узимати: *удари га шаком.*“ Зар нијесу дјеца видјела, или није никад било, да неко некога удари шаком из љубави или мрзости? Питање је, *куда* га удари шаком, као и то да ли сам казао удари га шаком из мрзави по образу) или из милости. И само ово обара ову г. Мијуш-

ковића примједбу. Зар није читао у народнијем пјесмама: „удари га шаком по рамену, бре аферим, невнана делијо;“ *Пошио је воду, у којој бјеше удављена муха, и ово се може догодити, па нек дјеца пазе, какву воду пију. Продаваше промрзле кртоле, зашто му не шћих датти ситне паре.* И овакви су примјери потребни, да дјеца обрате свагда пажњу, кад што-год купују. *Ако ти је мио, ти га учи, да тебе псује, а не мене.* Овакав примјер нек послужи наставнику, да дјецу поучи, како се треба чувати од онијех, који нас уче, да друге псујемо или опадамо, и т. д. Поводом свију наведенијех примјера може наставник повести говор и поучити дјецу, да не ударају једно друго шаком (ни из мрвости нити из љубави — игре), јер има мјеста на нашем тијелу, гдје и мали удар учини велику штету, и да је брже дивљачки посао, и т. д. Може их поучити, да пазе на воду, коју пију; да пију чисту воду, да не пију прехладну воду, или загријани хладну воду, прије него се одморе, и т. д. Може их поучити, да знаду, како се кртоле закопавају, како не би промрзле, и да промрзле кртоле нијесу за јело, да су проникле кртоле отровне, и т. д. и т. д. Ово све мора учи у добро разрађено предавање, те овакви примјери нијесу од штете, већ од користи. *Н. С. Мијумчевићу* кажем, да су наши примјери много бољи од онога, који он даје оваквом оцјеном, која прелази мјеру обилности и умјерености.

27. Госп. М. каже, да је у моју књигу унешено све, што треба по програму, а и одвише. Ништа није одвише у мојој књизи, јер програм не мора одредити све потанкости, што мора бити у уџбенику. Чудимо се, кад има нешто одвише у мојој књизи, зашто г. М. не кава, што је одвише. У програму се каже, да се учи „*промјена именица,*“ мислим да није било потребно рећи, треба да дођу заглавља: *о роду, броју именица, објашњење надежа, промјена именица мушкога рода с наставком и без наставка, разлике међу именицама извјесног рода у промјени њених облика,* и т. д. Ово све мора да зна онај, који пише уџбеник, те да га удеси, како би све ушло, што је нужно, и да на основу претходнога може се говорити о нечему, што шљедује, — да истиче једно из другога и ослања се једно на друго, и т. д.

Овако г. М. замјера мојој књизи, а ево што он прописује за Ш. рав. основнијех школа: „*да се учи о реченици, подмету, прироку, да разликују по предметима име, особину, и радњу, да знаду је ли радња прошла, будућа или садашња, реченице потврдне,*

уштане и одречне, састављање најједноставнијих реченица и у њима изналажење подмета, прирока, броја и времена.

По овоме се види, гдје је зашао, и какав би био његов програм.

Чудимо се, што у његовом програму за IV. разред нема ни помена о промјени облика имена. Како ће научити дјеца у I. раз. гимназије мијењање облика имена туђега језика, кад не познају промјену облика имена у својему језику?

28. По његову мишљењу „задаћа је граматике у главном да појача интелектуалне моћи у дјеце.“ Прије свега морамо рећи, да се могло без овијех разлагања о задаћи граматике, тим више, што су погрјешна. У главном није задаћа граматике да појача умне моћи дјечије, него се могло рећи, да и то спада у њену задаћу, као и сваком наставном предмету. По овоме мишљењу г. Мијушковића може се у школи без учења граматике, јер ће други наставни предмети развијати умне моћи дјечије, или да се само она за то изучава.

На другоме мјесту каже: „*оно што се њоме жели постићи то је да се развије логично мишљење.*“ Циљ граматике није само „логично мишљење“, јер можемо и ову циљ постићи, па опет није граматика свршила свој посао. Циљ је граматике да *упознамо дјецу са законима језика, а на основу развијеног им осјећања и шиме то осјећање да им се доведе до свијести.*

Дакле, треба дјецу научити да говоре, читају и пишу према њиној моћи разумијевања по захтјевима закона, који владају у језику и по захтјевима логике. Циљ је логике да сазна идеалне облике напијех умнијех радња. Законима, које поставља логика заиста можемо се користити, било да нам послуже као *критеријум* (мјерило), да бисмо разликовали ваљане судове и закључке од онијех, који то нијесу, било као *правила*, којих треба да се држимо, ако хоћемо да сами изводимо ваљане судове и закључке. По овоме, мислим, да је јасно, што је циљ граматике, и колико ту има посла логика. Даље говори о језиковном осјећању, и како је граматика потребна да га утврди, и т. д., све готове фразе каквог педагога — философа, које су могле овдје изостати, јер им нема мјеста.

29. Остављам читаоцима, да изведу закључак о овој г. М-ћа оцјени из овијех ријечи: „При завршетку морам искрено признати да *ни ова књига није* одмакла од својих друга, које је одобрила наша шк. комисија.“

30. Већ смо дошли до звјездице. Под звјездицом нађосмо дијете са мојом срп. граматиком у руци, гдје по истој пише: „свршисмо ову тешку књигу 14/IV 1901 год.“

И ово је навео, да буде који аргуменат више, да моја граматика не важи! Нек читаоци даље о овом мисле..... А да је реферат на моју граматiku у „Просвјети“ штампан, то доказује „Просвјета“ и реферат у њој. Г. Мијушковић и ово добро зна, као и много шта друго, што износи у својој критици.

31. Сад да видимо, колико наш критичар влада српским језиком:

а.) Наслови, г. М., пишу се великијем словима, а не као ви: *школ. комисија*; а по неки пут и „*Школ. Комисија*“;

б.) Други падеж множине у замјеница и придјева пишете час с наставком *ијех*, а час с наставком *их*, на пр.: *основнијех*, *нашијех*, *потребнијех*, и *тачних*, *нетачних*, *рукописних*, и т. д. У 6 и 7 падежу множине пише: *ијема* и *има*, и т. д. Из овога се види несталност у знању;

в.) „А све се то лакше и за дјецу приступачније могло рећи у краће ријечи,“ — није добро речено „у краће ријечи.“ Ово није својствено нашем језику. „Краће“ не може никако остати, јер онда не значи ова ријеч, што се хтјело њоме рећи. Склоп ове реченице врло је јадан. Све се то могло краће и љепше рећи, на пр.: „а све се то могло лакше и краће рећи..“

г.) Свега да обично тражи глагол што ближе, а особито то мора бити, кад замјењује *садашње вријеме неодређени начин*, на пр.: *морају врло да шаве*, а не *да врло шаве*. Код г. М.: „а да им се значење не промијени,“ или „који су присиљени да се његовом књигом служе,“ и т. д.

д.) Истина је, да није стегнут ред ријечи у српском језику, нити је вјештачки удешен, као у некијем језицима, али опет има своје границе. На ово г. М. није пазиво у својој оцјени. Реченице су тешког стила, те нема оне лакоће, која је својствена нашем језику, на пр.: „да ученици помоћу zgodних примјера, које им учитељ сам пружи или их упути да сами до њих дођу изводе дефиниције.“ Само колико је тешкијех сугласника истијех, као: *д, д, д*, и т. д. За примјер реченога у овој тачци служи ма која реченица М-ве оцјене, те изгледа, кад ју читамо, као кад човјек с бријега прелази на равнину и с равнине на бријег, и т. д.

ђ.) Колико се пазило на језик ево примјера: „Не велим овим“ и т. д. Гдје бар није нужде, као што бива у везаном

стилу, треба избјегавати оно: *им, им*. Љепше је рећи „не кажем овим“ или „овим не кажем,“ и т. д. Може ко рећи, па то су маленкости. Не могу бити маленкости за онога, који мора другог учити, како ће писати и говорити правилно;

е.) „За гласове вели се,“ — ове се ријечи односе на мене, т. ј. требало је, али тако није изишло. *Вели се* употребљава се, кад се говори о нечему уопште, на пр.: држи се, мисли се, приповиједа се, и т. д.

ж.) „Код њега се не зна за разлику између слова и гласа,“ — није добро речено. И ово је својина неког туђег језика. Требало је рећи: „у његовој књизи нема разлике између слова и гласа,“ и т. д. Приједлови: *близу, код, крај, до, поред* значе спољашње крајеве мјеста, око којег се почиње или свршује радња или бивање. У преносном значењу значе и почетак уопште. Кад се каже: „код њега се не зна“ значи, да се ове ријечи односе на некога другог, а то се није хтјело рећи.

з.) Ријечи: *који, кад и што*, кад су у почетку реченице, не смије им се глагол одаљити, а особито не смије бити на крају реченице. Ево примјера колико је на то г. М. пазео: „*кад се* за основну школу *писи*“ или „*што* је тако у Новаковићевој књизи *дошло*,“ или „*што* дјеца из основнијех школа по оваквој и њој сличној књизи не могу и веће ништа *научити*.“ Оваквијех погрјешака има свуд у „*Свјетском Листу*,“ гдје год је каква М-ћева биљешка, као: „*кад* Оу Есамблј књизи *налази се*,“ и т. д.

и.) Колико је пазео да не употребљава једнаке гласове, навешћемо само ове примјере: „у идућем дијелу, у науци о гласовима,“ или; „да је за то потребно, да је обим српског језика,“ и т. д. На више мјеста има да без икакве нужде. Шта ће му оно „у идућем?!“ Довољно би било, да је рекао: „у науци о гласовима,“ или: „у првом дијелу граматике.“ Партиципи мало се употребљавају, особито у прози. Љепше је рећи: „у броју који је ма реду,“ него „у идућем броју.“ *Идући* мора се увести и у преносном значењу, а то чинити није нужде;

ј.) „Као такво погрешно није требало уносити у први дио.“ Требало је рећи: „као такво није требало“; или „као погрјешно није потребно“.... Ријеч „уносити“ не треба уботребљавати у оваквијем случајевима, јер овдје има преносно значење. Свуд треба избјегавати, да не употребљавамо ријечи у преносном значењу, а особито у прози.

Ко умје, он ће се лијепо изразити и без ријечи у преносном значењу и показати своје знање. Ово напоменућу највише

с тога, што г. М. врло много употребљава овакве изразе, као: књига броји 110 страна, у идућем броју, уносити у књигу, ит.д.

к.) „Сад ћемо прећи на врсте ријечи, да ту видимо је ли боље.“ Требало је рећи: „сад ћемо прегледати врсте ријечи“... — Оно „ту“ нема мјеста у овој реченици, јер има овдје и и друго значење. Мјесто тога могло се рећи: „да видимо јесу ли боље разрађене (врсте ријечи), него“...

л.) „Да не помињемо стања, „радњи,“ — треба *радње*;

љ.) „Збирне именице *чине* својом једином множињу,“ — не *чине*, већ *значе*;

н.) Реченице: „сад ћу прећи,“ „послије овога долази,“ „по овоме дошли су“ и сличне им не могу се употребљавати, како их г. М. употребљава, као: послјије овога дошли су: прилови, придјиви, и т. д. Баш их набраја, као да су људи дошли;

њ.) „Послије овога *имамо* други дио наука о облицима.“ Шта ће овдје *имамо*? Зар није правилније рећи: „Послије овога је...“

о.) Шта ће ово: „ту су именице подијељене по некој повој системи према родовима; родове је подијелио пак на раздјеле.“ Колико овдје има непотребнијех ријечи?! Шта ће му два времена: „подијељене су“ и „подијелио је.“ Може се употребити само „подијелио је,“ и овај прирок да буде за обје реченице;

п.) „У њега нема помена о именицама.“ Мјесто „у њега“ треба ставити „у његовој књизи,“ или „не помиње.“

р.) „Тешка је с тога, што је то дјеци основнијех школа *непоњатно* и *неразумљиво*.“ *Непоњатно* и *неразумљиво* једно исто значе. Шта би употрбљавао чисто руску ријеч „непоњатно“ поред српске „неразумљиво!“

с.) „До душе он није то ни обиљежио“ (личне глаг. облике.) Шта ће му ријеч „обиљежити“ мјесто забиљежити,“ а још боље је рећи: „није ни подијелио глагол. облике на личне.“ *Обиљежити* има, г. М., мало друкчије значење;

т.) Он пише *погрешка*, а треба *погрјешка* (в. Вука); *последње*, није него *пошљедње* (в. Вука); *погрешне*, треба *погрјешне* (В.); *прећи*, треба *пријећи*; није *дјелове*, него *дијелове*; није *аманцишује*, него *еманцишује* (ова страна ријеч као и многе у овој оцјени г. М. није су од потребе); није *упрошкенији*, него *упроштенији*, — а мјесто ове ријечи има боља *прошјији*; код Вука стоји, да се пише *послије* или *пошље*, а никако *посље*; треба писати *рјечник*, а не *речник*; није *учињети*, него *учиниши*; није *аутор*, него

ауктор, или *автор*, а не треба ни једно ни друго, него *писац*; није *учбеник*, него *уџбеник*, и т. д.

Реченице су му махом предуге. — Такве реченице растављене су по неком запетом. Има их без сваког увеличавања од 10, 11, 12, 13 и 14 редова (в. 283. стр. почетак је реченица: Ово би била... Кад се узме... 284. стр. Мишљења смо... Писац књиге... и т. д.) Заиста морамо мислити, да је г. М. само ондје стављао тачку, гдје се одмарао од писања.

Мојим одговором нећу да речем, како је моја граматика потпуно савршена. Има у њој гдје која омашка, али их г. Мијушковић није хтио изнијети, јер су малене, да рече: „ова граматика није за уџбеник.“ Ушљед овога и губи важност његова оцјена као и због личног нападања и подметања. Ко овако дјела цијени, морамо мислити, да га он прије оцијени, него исто и прочита, т. ј. оцјењује га, да га обори или подигне без обзира, да ли је такво дјело или није.

Цетиње, 8 новембра 1901 год.

Ђуро Шпадијер, учитељ.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
Рад Н. Ц. Школске Комисије.
CRNE GORE ĐURĐE

З Е М Љ О П И С

за IV. разред основнијех школа

од Н. Н.

реферат проф. Мила Ковачевића.

(Свршетак.)

Није потребно понављати, да се и Маџедонија дијели на вилајете, санџаке и *округе*, доста би то било напоменути уз Стару Србију, или при општем прегледу, па мјесто да помињемо име *округ*, ако баш хоћемо да турска административна имена узмемо, могли би и њега назвати именом турским уз остале више дијелове.

Добро би било напоменути, да и у Маџедонији има жељезница, и куда су те жељезнице проведене, кад их није велики број, то исто нека вриједи и за оне српске покрајине, гдје их има, а нијесу споменуте

На крају описа Маџедоније, гдје је говор о Управи, могло би се додати и овом српском земљом као и *Старом Србијом* управљају Турци, а не опет почињати исту ствар као с почетка: „Овом српском земљом управљају Турци и т. д., а мало час то се исто рекло при опису Старе Србије.

Што се тиче излагања орографије Краљевине Србије, поред тако благодарног земљишта, такође се није поступило како треба и како би се

могло, јер се каже: „Краљевина Србија је брдовита, и брда су јој обрасла великим шумама, а највеће су јој планине: Миџор (Стара Планина) 2240 м. на источној страни Србије; Копаоник на јужној страни; Јавор и Голија између Краљевине Србије и Старе Србије; Суха планина између Србије и Македоније (што за ову не стоји). Још су мање планине: Јастребац, Цер, Ртањ, Медвједник, Авала и друге“. Сад питам: код оваквог излагања ортографије једне српске земље, као што је Србија, може ли се имало добити и приближни појам о распореду њених планина, а још мање о самом земљишту њеном, кад се онако, изузимајући само у неколико оне прве двије три, остале просто набрајају без икаквог консеквентног распореда. Помиње се на пр. Медвједник, који је према Повлену мање важан, а налази се у његовој близини, те господари над свом оном групом између Дрине. Саве и обадвије Мораве, Голијске и Вел. Мораве. Авала се убраја међу планине; Цер је пл. тек трећег степена према осталијема у Србији, као што су Вел. Стрешар, Повлен, Подгорачке и друге.

Даље гдје се говори о водама Србије, од какве је потребе, да се наводи *цјелокуина* дужина Дунава? Да је казато, коликом дужином кваси Дунав границу Србије, могло би у неколико и поднијети, премда није ни то баш од потребе у оваквом уџбенику. О распореду вода у Србији било би много примједба да се наведе и начина да се препоручи, а овдје је изабрат најнеподеснији начин. Прије свега се ништа не помиње о општем нагибу земљишта, што је за Србију врло лако схватити и важно не само због слијевања вода, већ и због климе, унутрашњег саобраћаја историје и т. д.

За западну Мораву ~~би се могло казати~~, да се назива и Голијском Моравом, или бар напоменути да се у њеном горњем дијелу назива Моравицом. Сувише се овдје узима опис зап. Мораве све до ушћа Мораве у Дунав, а тек се доцније каже, при опису Јужне Мораве, да Западна и Јужна сачињавају под Сталаћем Велику (Мораву). За Повлену би се могло бар напоменути, да је народ, особито у њеном горњем току, назива Бинча или Биначка Морава.

За Ибар је требало донијети раније, да је притока Зап. Мораве, а не наводити је међу осталијем ријекама уз Тимок, Колубару, Млаву и Пек, гдје се ове просто набрајају.

Међу равницама у Србији изостављају се над Ибар и под Ибар дуж Голијске Мораве, Нишка и Љесковачка, које су важне и достојне помена, јер није доста кад се каже да се, „Готово поред свих ријека простиру врло лијепе равнице, које су праве житнице.“

Гдје је говор о шумама изгледа као да се хоће именом Шумадија да назове сва Србија, што данас не стоји.

Говорећи о народности почиње се: „У овој Српској Краљевини“ као да их има више; истина носе назив Краљевина дан данас под Аустро-Угарском: Далмација, Хрватска, Славонија, по старини Босна и друге, али овдје није тај случај.

При описивању вароши о Биограду се говори са великом подробношћу, ње би могло поднијети и мање, а да се не погријеши, дочим говорећи о распореду планина и равница одвише се штеди, те ствар излази врло непотпуна и према опису Биограда несаразмјерна. Овдје напомињем, да се у саразмјеру појединих одјељака у опште у цијелом уџбенику много гријеши.

Ниже при набрајању вароши, Пирот се опет помиње, а већ се о њему мало час говорило и о његовој главној домаћој индустрији.

За Бачку треба напоменути, да у њој има и Срба католика, који се Буњевцима називају.

Банат и Бачка не сачињавају саме Војводину, јер је у Војводину и Сријем спадао, који је сад придијељен Хрватској и Славонији. Ако пак желимо, да име Војводине помињемо, у томе морамо бити тачнији, те навести онако, као што је у ствари било.

Мјесто назива *Загребачке планине*, тачнији је назив *Загребачка Гора*, и ако у Карића земљопису за IV раз. осн. школе, у графичном нацрту Хрватске, Славоније и Сријема тако стоји, па и на још неким мапама срп. земаља.

Овдје сам приморан да опет напоменем, како у оваквом уџбенику треба са свијем избјегавати голо набрајање имена, боље је и мање казати, али увијек одредијелити положај ствари, уз коју њену особину, било физичну, било историјску, привредну, макар какву, која има одношаја са земљописом; ово се истина на неколико мјеста и чини, али није свуда и довољно.

Гдје је говор о Загребу зашто се каже, „врло велика варош?“. На крају при набрајању вароши у Троједној Краљевини каже се: „Још су веће вароши“, боље би било рећи: међу повеће вароши спадају и т. д.

При опису Карловаца, кад се помиње, да је ту столица српског Патријарха, требало би напоменути, и над којим се земљама простире његова јурисдикција, што је врло важна ствар при изучавању српских земаља. За тим додати, како српска држава у Угарској има своју аутономију и како се у Карловцима скупља прввени народни сабор и каква права има.

Троједну Краљевину не сачињавају у ствари Хрватска, Славонија и Сријем, већ Хрватска, Славонија и Далмација су је некад сачињавале, а сад је тек само име остало, пошто је Далмација била оцијепљена и придата Лаитанији; Сријем је пак био оцијепљен од негдашње српске Војводине и састављен са Хрватском. Те тако не постоје данас стварно ни Војводина, ни Троједна Краљевина.

За планине у Истрији каже се: „Планине су у Истрији незнатне висине, а највећа планина је са највећим врхом *Учка*, иначе је земља брдовита“. Као што се види орографија Истрије је са свијем слабо и неодређено представљена. Каже се, да су планине незнатне висине, а овамо се помиње *Учка* као највећа, која није баш невнатна, јер досеже 1189 м. апсол. висине, и на њеној ист. страни се диже готово из мора доста стрменито чак до самога врха.

Могло би се још напоменути, да у Истрији има и једна насеобина Црногораца, за које се може казати, да су тамо једини правосл. вјере.

За варош Пуљ треба казати, да осим што се тамо израђују велике ратне оклопнице, да је то и главне ратно пристаниште флоте Аустро-Угарске Царевине.

У укупном прегледу Српске Земље нилазим на слиједеће примједбе:

Преспанско језеро сматра се цијело у Срп. Земљи, а не дијелом, јер се узима за приближну границу западно развође Охридског језера, а код неких линија, која спаја Охридско језеро са горњом долином ријеке Бистрице.

Јужна граница Српским Земљама се може повући јужније од линије Преспа, Нерчка пл, ушће Вардара, јер се око Костура у доњој долини

Бистрице, око Каилора и јужније око Кожана,¹⁾ још говори словенским нарјечем, а неки као на пр. Карић помичу јужну границу Српске Земље и чак до јужног развођа р. Бистрице, по врховима планине јужно и изнад Србије.

Висина Шаре планине у Љуботену допире до 2740 м. према новијим мјерама проф. Цвијића, те се не може рачунати као највиша пл. на Балк. пол., јер су виши Олимп и неки врхови у источном дијелу Рилских планина, као на пр. Мус Ала и други, под којима се налазе глечерски циркови у изорном дијелу ријеке Марице и неких првих притока.

Међу дивљим сисавцима Балк. полуострва не треба заборављати Шакола, који му припада као особина и то само неких крајева и казати којих.

Међу већим равницама у овом прегледу не треба заборавити Солунску и Битољску поред Косовопољске, јер су веће од ње; под именом Вардарске равнице није јасно, што се жели казати, ако није то баш Солунска (Кампанија).

Међу главним варошима Српске Земље треба у Далмацији поменути Задар и Сплет, а у Србији поред Крушевца заборавља се Ниш. Висина планина у упоредној табли не одговара у неколико најновијим мјерама, као на прим. висина Шаре и Дурмитора.

Прелазећи на опис осталих земаља Балк. полуострва, гдје се говори о орографији Арбаније, огранци Олимпа не улазе у ову земљу, већ западни огранци Пинда пл., ако би смо их могли његовим огранцима назвати.

Пошто се у Арбанију убрајају огранци Проклетија, зашто се онда Скадар не помиње међу Арбанијским варошима?

Међу главним планинама Грчке помиње се пл. Оксија и узима за исто што и Ета (Оета), што не стоји, осим тога у самој близини наведених пл. налазе се важније и по висини и по простору, као на пр. Никоија Бардузија и друге, које прелазе преко 2300 мет. апс. вис. Палеврун (Еликон) на Ј. И. од Парнаса а не на И.

Правилније је подијелити Грчку на три дијела, то јест, сјеверну, средњу и јужну, него ли само на два дијела, јер сама природа неог облика то захтијева, као што се обично дијели.

У укупном прегледу Балк. полуострва, гдје се говори о Мухамеданцима Арбанасима, овдје се каже да их је највише Мухамеданаца, дочим у засебном опису Арбаније каже се, да их има највише католика, тако се пада у противорјечност, што не смије бити.

У IV дијелу овог земљописа описују се поједине државе јевропске, на које се односе оне исте примједбе, које сам учинио при распореду описа појединијех српскијех покрајина, с тога износим и овдје само стварне погрјешке и ако се што изоставило, а достојно је помена. При опису граница Аустро-Угарске царевине, Босна и Херцеговина се убрајају као саставни дио ње, што је свакоме познато, да то не стоји.

За климу Аустро-Угарске казано је само, да је *хладна* осим у приморју, оволико нити је довољно, ни како треба одређено.

При опису просвјете у Аустрији требало је додати, да није *сува* на оном степену, као код држава у Зап. Јевропи, јер има мјеста, гдје јесте бар као у неким од њих.

¹⁾ По Киперту.

Боље би било казати за Румунију, да се налази на И и Ј. И и страни од Угарске, а не само на И.

Не може се образложити за Румунију, да је у њој просвјета за то на ниском ступњу, што је добила независност тек 1878 год.

Треба напоменути, да у Русији, особито по сјеверној половини, по равнини има много шуме.

Међу дивљим сисавцима Русије карактеристично је поменути дивљег бика *зубра*, који се само у Волинији сачувао.

Требало је и то казати, како се народ по индустријским крајевима Русије бави и индустријом и пољопривредом, и објаснити како то бива.

Клима Шведске и Норвешке такође је неправилно објашњена, јер се каже: „Клима је на југу блага, а што се иде даље на сјевер све је хладнија,“ што не одговара истини, јер има предјела у Балтичком Мору, гдје је много студније, него ли на обали Норвешке, гдје се море никад не залеђује, а у Дронхтајму чак успијевају јабуке, руже и пшеница, и казати зашто то тако бива, што не би било теретно за дјечу да упамте; напротив зна се, да је увијек теже апстрактни појам упамтити.

Данској не припада цијело Јутландско полуострво особито пак од рата 1864 год., јер је уступила Шлезвиг, Холштајн и Лауенбург Аустрији и Русији.

За Данску је требало казати да нема никаквијех планина, а не „да нема великијех планина“.

Боље би било и за Данске описати Њемачку, а не прескакати на Холандију и Белгију, па се повраћати.

За Холандију је требало казати, како јој је земљиште великим дијелом ниже од мора, и на какви се начин становништво од поплаве морске брани. Даље, Холандци нијесу Нијемци, према су и једни и други Тевтонске родбине. Сувише народ се бави мање индустријом већ у главном трговином, пољопривредом и сточарством. За Белгију се заборавило казати, да граничи са Француском.

Њемачка није само брдовита у Ј. Зап. дијелу већ дуж мал да не цијеле Јужне и Ј. И. границе. Западно пак је брдовита и по унутрашњости. Положај Франачке и Швапске Јуре није правилно одређен, јер се каже: „Смрекове пл. (то јест Фиктелске) од којих се на Ј. З. пружа Јура пл. а на западу Франачка Шума“, што се ни мало не подудара с истином.

За језера у њемачкој се каже: „Језера има много малијех, а највеће је Боденско“, те изгледа да је и оно међу *малим*.

Заборавља се навести, да у И. Њемачкој има велики број Пољака.

Минхен и Монаково једна је иста варош, а не двије.

За Швајцарску је требало казати да је савезна република.

Свети Готхард не спада међу највеће планине у Швајцарској, него је један од главних узлова и превоја Алпинских, те му је висина према осталим планинама и врховима Алпијским мањег значаја.

За ријеке Рајну и Рону добро би било казати, да извиру испод Св. Готхарда, а не само из Алпа, које спремају врло велики дио Швајцарске. У Швајцарској нијесу сви Нијемци протестанти, већ их има велики број и католика, а тако нијесу ни сви Французи католици.

За Италију је мало казати, да јој припада цијело Апенинско полуострво, требало јој је додати и континентални дио, у који спада већи дио сјеверне или горње Италије.

Говорећи о Француској помињу се шуме испред планина, што нема смисла, јер шуме спадају у природно благо земље.

Нијесу сви Французи римокатоличке вјере, већ их има и протестаната и других вјера.

Шпанију и Португалију нема смисла описивати уједно упоредним начином, него са свијем одвојено, јер су двије државе на по се и независне једна од друге. Зашто бирати нешто теже и заплетеније? Могло се најприје описати Пиринејско полуострво укупно с физичке стране, па пријећи доцније на политички дио, ако се хтјело мало разноврсности унијети у уџбенику, што би добро било, јер би дјеци лакше било схватити општи облик земљишта овог полуострва.

Међу мање народе јевропске не треба заборављати Баске и Келте.

Било би још много примједба да се учини на појединим мјестима у овом земљопису, али мислим да је довољно и оволико, а да се може о њему правилно судити, те да се овакав, какав је, не може никако примити.

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ВЈЕРОНАУКЕ

за I раз. основ. школе.

О рођењу Христовом

Учит. Душана Петровића.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

Зашто је Бог истјерао прве људе из раја? Ти!.. А је ли их Бог оставио без своје милости? Ти!.. — Осим тога што их је истјерао из раја, је ли их и још казнио? Ти!.. (проклео их је.) Што је рекао човјеку? Ти!.. — А жени? — Ти! — А змији? — Ти!... Па зар је Бог оставио прве људе без икакве наде? (није). Да какву им је наду дао? Ти! (дао им је обећање). — Какво им је дао обећање? Ти!.. (Дао им је обећање, да ће им послати Спаситеља, који ће их изабавити од гријеха и смрти.) Је ли им казао, кад ће послати тога Спаситеља? Ти!... Јесу ли они дочекали у животу свом долазак тога Спаситеља? Ти!..

Дакле, пазите. Данас ћу вам причати о томе, да ли се испунило обећање Божије првим људима, т. ј. говорићу вам о доласку тог обећаног Спаситеља или о рођењу Христовом.

Кад је Богу оцу било угодно, он науми да пошаље Спаситеља на земљу. Он преко анђела објави дјевојци Марији, да ће она родити Спаситеља свијета. Баш у то вријеме када се хтио родити обећани Спаситељ, цар изда наредбу, да се поцише народ, како би могао знати, колико има душа у његовом царству. По тој наредби морала је ићи и дјевојка Марија са својим старацем Јосифом у оближњи град, да се упише. Јосиф и Марија били су сиромаси, те кад су дошли у град Витлејем, нијесу могли заноћити у каквој гостионици, него се склоне у једну пећину, гдје су стада пребивала. Кад је било око поноћи, дјевојка Марија роди дијете, повије га у пелене и метне у јасли. Чим се дијете родило, распростре се свјетлост по цијелој земљи. Анђео Божији сиђе с неба и јави се пастирима, која бијаху близу пећине. Пастири се уплашише, но Анђео им рече: Не

бојте се, јављавам вам радосну вијест, да се родио обећани Спаситељ, идите и наћи ћете га у пећини гдје лежи у јаслима.

Пропитивање: О чему смо данас говорили? Ти!... — Ко ме је Бог јавио, да ће родити Спаситеља? Ти!... Какову је наредбу издао Цар? Ти!.. Је ли морала Марија ићи по тој наредби? Ти!.. Са ким је она отишла? Ти!... Је су ли Јосиф и Марија били богати? Ти!... Гдје су зановили, кад су дошли у Витлејем? Ти!... — Шта је било око поноћи? Ти!... — Ко ме се јавио Анђео? Ти!... — Шта им је рекао? Ти!..

Пошто је анђео то рекао пастирима, јави се још анђела, који пјеваху ову пјесму: *Слава нека је Богу на висини, на земљи и међу људима нека је мир и добра воља.* Кад анђели отидоше на небо онда пастири пођу да се ивјере, да ли се заиста родио обећани Спаситељ. Кад дођоше у пећину, заиста нађоше Марију и дијете повијено у пелене гдје лежи у јаслима. Кад се враћаху кавиваху свакоме, што су чули и видјели и слављаху и хваљаху Бога.

Кад се напунило 8 дана по његовом рођењу, понесу га у Храм, да га по тадашњем обичају обрежу (као што се код нас дјеца крштавају), и тада му надјену име Исус Христос. Рјеч Исус значи Спаситељ.

Пропитивање: Пошто је анђео јавио пастирима, што је било? Ти!... Шта су пјевали анђели? Ти!... Шта су радили пастири? Ти!... — Шта су радили пастири кад су се враћали? Ти!... — Послије 8 дана шта су радили Јосиф и Марија?.. Ти!.. — Како надјену име дјетету? Ти!... — Шта значи рјеч Исус? Ти!...

Тако за спомен рођења нашег Спаситеља Исуса Христа ми сваке године слаavimo један дан, који се зове Божић. Сваки се од вас ејећа уношења бадњака и простирања сламе око огњишта. Је ли да се сваки од вас радује Божићу? Но само она дјеца се радују Божићу, која су послушна родитељима и старијима, као што је Исус био послушан, и која су дјеца вриједна као што је Христос вриједан био. Из свега срца треба да се молити Исусу Христу Спаситељу и Сину Божијем, да вам поживи родитеље, да вас одржи здраве и чиле и да вас упути да чините све оно, што добра дјеца чине.

Пропитивање: Како се зове онај дан, који ми слаavimo за спомен рођења Христова? Ти!.. — Што се оно чини о Божићу? Ти!.. — Која се дјеца могу радовати Божићу? Ти!.. — Шта треба да чините и за чем да се молити Христу? Ти!...

ПРЕДАВАЊЕ О СЛОВУ Ј

— учит. Сава Меденице —

Циљ. Данас ћемо, дјецо, научити да пишемо и да читамо ријеч јаје.

Шта ћемо данас научити?

I. а) Шта је јаје? — Шта је ово? (Изнесе се јаје од кокошке). Шта носи јаја? — Носи ли јаја још која животиња осим кокошке? — Какве је боје јаје? — Каково је по облику? — Има ли и шаренијех јаја? — Кад се она шарају? — Шта се налази у јају? — Чиме је омотано? — Знаш ли коју загонетку о јају? — Зашто нам требају јаја?

Узмите буквар и вађите слику јаје! Слику добро разгледајте! Којег је јаја ова слика!

б) Каква су јаја? — Од чега јаја добивамо? — Зашто јаја употребљавамо? — Какве је боје јаје? Јаје је бијеле боје. Што је казао Р. то сви кажите! Још једном! Колико сте ријечи казали? — Које је прва ријеч, друга, трећа, четврта? Колико прва ријеч има слогова? — Које је први слог? А други? — Који су гласови у првом, а који у другом слогу? — Који је први глас у првом, а који први у другом слогу? — Кажите ријеч, која има на крају глас ј! Изговорите сви глас ј! Какав је ово глас? — Којему од вас име почиње гласом ј? — Којему презиме почиње гласом ј?

в) Изговорите сви ријеч јаје! За које гласове у тој ријечи нијесмо научили писати шаре — слова? — Знамо ли писати и читати ријеч јаје? — А зашто не? — Знате ли друга слова за гласове у овој ријечи? — Који зна написати ова друга слова? (Дијете изађе и на великој табли напише.) Шта још треба да научимо, па да знамо писати ријеч јаје? — Шта ћемо, дакле, сад научити писати? — Одређенији циљ: *Научићемо писати шару — слово ј.*

II. а) Нађите у буквару слику јаје! Та шара код слике јаја јесте слово ј; добро то слово разгледајте, па вуците писаљком по његовим шарама! — Које црте има слово ј?

Оставите букваре, па гледајте, како ћу ја написати слово ј! (Пише се бројањем и помињањем црта.) Између којих сам црта написао ово слово? — Свак нек дигне десну руку и у њој писаљку! Пишите по ваздуху! — Пишите по клупи! — Изнесите таблице, да напишете слово ј. (Писање у сва три начина треба радити по команди.) Пишите много... пун ред. (Наставник прегледа и поправља.)

б) Шта сад научисмо писати? — А шта рекосмо, да научисмо писати и читати? — Можемо ли сад написати ту ријеч? — Који је зна написати? (Дијете изађе и пише.) Које слово треба прво да напишеш? — Које друго? треће, четврто? (На то се опомену сва дјеца, те броје редом слова и састављају у слокове.) Пиши јаје, а ви га пазите, да не погријеш! — Прочитај, што си написао?! — Прочитајте сви! (Док ученици читају наставник им показваљком додирује слова.) Пишите сви ријеч јаје. (Може ју и наставник написати на табли.) Прочитајте сви, шта сте написали?! (Написану ријеч наставник прегледа и поправи.)

в) Коју смо ријеч написали? — Којим гласом почиње јаје? — Кажите једну ријеч, што јој је глас ј у средини, али да знамо све шаре — слова за ту ријеч! (Изведе се на таблу од оних ученика, који нађе такву ријеч, да ју напише.)

За тијем се говори о ријечима, које имају на крају глас ј, и врши се исти начин, као и код прве ријечи, која је за циљ истакнута.

За овим се пријеђе на читање првога одјељка у буквару, а о штампаном говори се на идућем часу, пошто дјеца је, уз остале предмете, доволно оволико задаће на једном часу.

ЧУДЕСА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ОСТРОШКОГ.

Прибиљежио: Златичанин.

У цијелој Хотској гори братство Вуксан-Лекићи то је најчувеније са свог јунаштва; па не само у Хотима, већ и даље по Арбанији мало би се нашло братства, које би се могло такмичити са овим

Али Марко Вуксан-Лекић барјактар цијелог племена, римокатолик, (код њих је барјактар што код нас војвода или сердар), који је живио у почетку деветнајестог вијека, он не само што није бацао љагу на своје братство, или како они кажу: „Сна ка корит фиси“ (није ни застидио братство), већ је Марко био један од најчувенијих од тога братства.

Био је богат, згодан, љубаван, дечекљив у својој кући, истинит у ријечи и добар јунак.

Имао је жену од добра рода, а то је код њих главна ствар. Она није била згодна, али то није шкодило, кад је била од добре куће. Отуд и постоји она њихова пословица: „ја фјал ја дјал“ (или ријеч или момак).

Али је Марко био несретан са својом женом. Јер није имао од срца порода и то га је копкало, што ће да се *испражи*. Често је Марко роптио под тим теретом; често је његова жена ронила сузе, што је тако несрећна. Осим тога она се бојала, да је Марко не оћера и узме другу; а тако што није било код њих бог зна какво чудо. Али она се у томе преварила. Њу је Марко водио, као што приличи поштеноу домаћину.

Тако је то ишло од њихова брака за читавих двадесет и четири године. И Марко и његова жена већ бјеху изгубили сваку наду, да ће игда имати порода. Тако су живјели без икакве цијељи.

Али Бог добре људе не заборавља.

Једне љетне ноћи Маркова жена усније гдје јој долази једна женска и рекла јој ове ријечи:

„Ти и твој домаћин, ви сте добре душе. Ваша је једина жеља да вам Бог дадне порода, и Бог се смисловао на вас. Ви ћете имати порода, али треба да и ти и твој домаћин поћете под Острог, да се помолите Богу и Светоме Василији Божјему угоднику. Послије мјесец дана ти ћеш затрудњети и родићеш сина, којег ћете назвати Василија.“

Од великог узбуђења Маркова се жена одмах пробуди, пробуди и домаћина, па му приповједи све по реду.

Марко је знао превелику жељу своје жене, стога је и промислио, да је то отуд, па је стао тјешити лијепим ријечима.

Сјутра на вече Марко и сам усније исти сан и исту жену. Ово му се дубоко зареза у срце и у памет. Сјутра дан је о овој ствари дуго мислио и премишљао.

Морамо напоменути овђе и једну махану арбанашку.

Код њих је у велико срамота тако јавно грамзити за породом, а још више томе тражити лијека. Женама може се бар у неколико опростити, али кад би се то дознало за мушке, они га онда броје међ женскимима и остаје му ружно име не само њему, већ и цијелом братству.

То и јест о чему је Марко дуго промишљао. Најпослије скројио је лијеп план. Жени нареди, да она прва поће за неколико дана у Куче код његова побратима; за тим јој означи дан, у који ће он кренути и гдје ће се састати. Тако ћемо, мислио је Марко, поћи тајно без да им ко може

ући у траг. Тако га неће моћи нико прекорити, да иде са женом, да јој тражи лијека, како ће му љезу рађати.

У Острогу су били за три дана. Лежали су три ноћи под ђивотом. Кадуђер им је за тридана читао молитве.

При кретању, Марко је приложио ђивоту своје најдраже двије ствари: „бушатлинку“ леденицу коју је његов отац примио на дар од Везира Бушатлије и ђинтерац цио извезен златом, којијем се Марко највећма поносио.

Пошли су истим трагом и није им нико дознао.

Послије мјесец дана Маркова жена затрудње, а послиј: девет Бог им даде мушко чедо, којеу нађенуше име Василија.

Он је и данас жив; зову га Васил — Марк. Јунак је као и његов отац. Такође је наслиједио и остала бобра својства његова доброг оца. И данас, о дужовима, ма и у старим годинама, Васил—Марк жеже свијећу Св. Василији, те с тијем врши двије свете дужности: прву благодарећи Богу и свецу, што је њега дао на овом свијету, а другу чувајући аманет, којег му је отац оставио, да га врше он и његово потомство.

БРАТКИ ОПИС ЦРКАВА У НАХИЈИ МОРАЧКОЈ.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
SARAJEVO
DURĐE

Прва је и најсветија дужност сваког православног кришћанина подизати свете храмове, у којима се приносе топле молитве Богу за спасење душа и животни опстанак реда људског.

Још од старих времена, од кад наши праћедони примише православну вјеру, одмах се почеше трудити да подижу свете храмове. Сви великани, који су били на челу српског народа, такмачили су се, који ће подићи више храмова, који ће их љепше украсити, који ли пак подићи што величанственије. Како је златно вријеме оно било, кад српска држава бјеше у највећем и најбољем цвијету свом за вријеме владајуће куће Немањића, како ли цвјеташе наука, како ли се подизаху свети и величанствени храмови, како ли то и дан данашњи показује: сјај, величину и моћ српскога народа, како ли су то остали живи спомени њихове побожности и оданости спрам наше свете религије? Нигдје нема ни једнога српскога мјестанца, гдје Срби живјеше од доба Немање I. до данас, гдје се не би нашла или и данас постојећа црква или рушевине српске цркве.

Треба узети на ум, какве су грдне патње подносили Срби од туђијех угњетача послије пропасти српског царства на Косову, и какав су тешки јарам носили пунијех пет столећа од великог насиља; али Срби бихе опет бадри и јуначни, да нити вјеру преврнуше, ни народност изгубише, него под највећим притисцима одржаше и вјеру и народност; то је било све због тога, што Срби и у онима најчемернијим данима имаше на срцу тврду вјеру и нађ на Бога и своје прегнуће, да ће се кад тад ослободити.

Ко одржа вјеру и народност у Србину за ово пет столећа тешкога мучења? Одржаше оне свете Богомоље, у којима се Срби скупљаху, те и јавно и тајно приносаху топле молитве Богу, да их избави од угњетачког господарства.

Нека се зађе данас у накрст цијелога Српства, мало ће се ђе наћи стародревне цркве, која није пљачкана и рушена; али слава Богу, неке се цркве и одржаше, те и данас показују они сјај, величину моћ и побожност наших предака, а оне цркве, које су сасвијем пале у руке угњетачима наше вјере и народности, бише порушене и са свим уништене.

Но захваљујући Србиновој вјери, слози и вјештом прегалаштву, те до слободе опет дође, опет се с дан у дана понављају те старе црквене рушевине по свима ослобођенима крајевима српских земаља, као што ће се то и у напријед виђети при описивању неких цркава у овој нахији. Међу многим порушенима црквама у овој нахији од непријатеља остала је сасвим непоручена једина стародревна задужбина славних Немањића, — манастир Морача, који је живи спомен оног славног српског времена Немањића.

Пошто ме је пало у дио између Свештеничког Удружења Морачке нахије да предам јавности опис свијех цркава у овој нахији, то ћу се потрудити, да најприје напишем кратке цртице о Манастиру Морачи, па ћу послје све редом кратко описати цркве у овој нахији, и то све по реду како је која подизана од најстарије па до најновије.

1. О манастиру Морачи. Храм Успенија Пресвете Богородице.

О овоме манастиру писао је у „Глас Црногорца“ садашњи Митрополит црногорски Г. Господин Митрофан, кад је становао у томе манастиру, као настојатељ истог, и као учитељ основне школе у томе мјесту. Тај је опис опширан, зато се писцу одаје потпуна хвала, што се око описивања овога манастира много трудио. Доцније је писао у „Глас Црногорца“ г. Андрија Јовићевић вјешту цртачу хвала. А сада ћу ја додати о истом неколике цртице.

О постанку манастира Мораче народне предање каже овако: Стефан Немањић, син Вуков, који је тада био кнез Зете, зажели подићи у својој области једну величанствену цркву и да је посвети Успенију пресвете Богородице. Лично пође са својом пратњом по цијелој Зетској равници, да би за тај посао нашао најподесније мјесто. Дошавши на Ждребаник, ту се најприје ријеша, да подигне главни манастир; али се послје опет ријеша да се ту ограничи на мању радњу, те сагради на Ждребанику сада постојећу цркву. Облазећи кнез послје све крајеве своје области дође у Морачу Доњу, гдје је нашао саграђену малу православну цркву, посвећену светом оцу Николају, која и данас постоји, а не могавши наћи удесније мјеста у својој области од овога, то се и ријеша, те крај мале цркве подиже и украси ову величанствену цркву од створења свијета 6760, а од Христа 1252 године. Ова задужбина кнеза Стефана Вуканова Немањића, трајала је неко неизвјесно вријеме ничим неповријеђена; али у доцније вријеме навале Турци на манастир Морачу, скину с цркве олово, којим је била покривена, опљачкају је, спале је и само остане зид го. Од свештеника, који су ту служили, неки је био убијен, неки заробљен, а неке су рашћерали, и остане мјесто пусто, а колико је пусто стајало не зна се тачно, неки кажу седамдесет година. Послје тога времена ову је цркву обновио кнез Вукић Вучетић*), за кога се каже: нађе се одважан и побожан брат Вукић Вучетић, који пође у Стамбол Султану, од којег доби дозволу, да може опе цркву поправити, и даде му Султан 300 ћеса да поправи цркву.

*) Каже се да је био Драшкови из Роваца.

Поменути кнез пође овамо, али га на путу опљачкају Арнаути, и он се опет врати у Стамбол, те му Султан опет дадне 150 ћеса и дадне му пратиоце, те сретно дође у Морачу, и под његовијем надзором почне се поново обновење и живописање Морачке цркве, а то је било од створења свијета 7083, а од рођења Христова 1575 године. Те се године израдио живопис у олтару, проскомидији и средњем дијелу цркве, и црква се покрила трудом игумана Тома и његове братије Луке и Герасима, а за вријеме српског патријарха Макарија, који се исте године преселио у вјечност.

У горњој цркви, т. ј. трећему дијелу цркве, израђен је живопис од створења свијета 7086, а од рођења Христова 1578, године трудом игумана Мојсија. Са изван цркве на предњем лицу, врхом и околу западних врата израђен је живопис од створења свијета 7126, а од рођења Христова 1617 године, за вријеме српског патријарха Пајсија и Ерцеговачког Митрополита Логина.

Послије тога омеђена је земља овога манастира од створења свијета 7148. а од Христа 1640 године, и потврђена од црквеног сабора, на коме је пресједавао српски патријарх Пајсије, Митрополит Логин, митрополит и игуман Антоније. И од истога сабора стављена је анатема на све игумане и настојатеље, који би се усудио, коју од ових земаља продати или промијенити нека остане под анатемом. Натпис дотадашњих земаља и ријешење овога сабора налази се написано на једној таблици на улазним вратима са десне стране у Свето Никољској цркви.

Светоуспенска црква у Морачи покривена је сада лучевијед клисом, који је донешен из Бистрице, крај манастира Добриловине, о трошку Њ. В. Њаза Николе I за вријеме данашњег митрополита црногорског госп. Митрофана, а под надзором данашњег настојатеља г. Михаила Дожића 1892 год.

Црква Светоуспенска у Морачи изграђена је величанствено и изнутра и изван, а колико је величанствена и Раме је Раме Пјесник назива у својим „Новијем Колима“ ђабом морачком говорећи: „То је ђаба Морачана, — Ту се купе Бога моле, — Ту вијеће вијећају, — Духиманима да одоле.“

Напомена: Јасно се види, да је манастир Морача био до скоријех времена у епархији ерцеговачкијех и старосрбијскијех владика, док је Митрополит Петар I. Петровић (свети Петар,) са истијема владикама учинио административну и географску подјелу око овог манастира око почетка прошлог вијека, и по тада је ови манастир потпао под управу црногорскијех владика.

2. О малој цркви у М. Морачи храму светога Николе.

О овој цркви каже предање, као и натпис њен: „Сия црква создася прежде великия цркве“. Из овога натписа види се јасно, да је ова црква грађена прије велике цркве, а на колико година икад — то се не зна. Мала је црква молована као год и велика, и зна се и то, да је обновљена кад је сабор означио земље манастира Мораче, т. ј. 7418. год. од створења свијета, а од Христа 1640 године. Из предања се и то дознаје, кад год је рушена велика црква, рушена је и ова. Зна се то: да се у њој није служило до скорог времена, док је на ново обновљена године 1881. Обновио је садањи настојатељ Мораче г. Архимандрит Михаил Дожић, и од тада

се врши у њој богослужење. Свето-Никољска покривена је сада лучевијем клисом као год и свето-Успенска велика црква.

3. Црква на Грабља у Ровцима храм светог Николе.

Кад је ова црква основана тачно се не зна. Народно предање каже, да је подигнута прије свијех цркава у Ровцима, и то још у вријеме војводе Вуксана Булатовића. Доказује се, да је у њој најпослије служио службу свештеник Радован Симовић из Влаховића 1786 год.

Ова је црква по тада почела мало по мало слабити и сва се до темеља срушила. Године 1838. опет је Влаховићи и Булатовићи подигну, али није освештавана до године 1895., него је то учинио г. Митрополит Митрофан 30. Јулија 1895. Црква је дугачка изнутра с олтаром 6 метара и 60 сантиметара. Широка је од зида 4 метра, а висока од земље до крова 4 метра. Покривена је лучевијем клисом. На њој натписа никаквих нема. Иконостас је направљен по старом плану. Зид јој је озидан просто. Звоник је удешен за једно звоно.

4. Црква мртводубочка у Ровцима. Храм Успенија Пресвете Богородице.

Од западне стране ријеке Мртвице, која кроз средину племена Ровачког тече, налази се село Мало-Дубоко. На западној страни овога села налази се једна непрелазна стијена, тако звана Костриковица, и под њоме једна мала равница удаљена од села око 500 метара. На овој се равници налази црква Успенија Пресвете Богородаце. Први основатељ ове цркве био је свештеник Вукосав Вујов Булатовић. Које је године подигнута ова црква, не зна се, почем нема никаква натписа; али каже предање, да има око 200 година откад је подигнута.

Ова је црква по два пута обнављана и попуштана: једном за вријеме игумана Михаила (1792 г.), који је прогорио једну клачну кућу, а други пут за вријеме јеромонаха Јосифа Булатовића, много је поправке око ове цркве учињено.*)

Ова је црква сада са олтаром изнутра дугачка 11½ метара, широка од зида до зида 4 метра, висока од темеља до почетка свода 4 мет. и 20 сан.

Овидана је на просту врету, покривена је тиглом. Звоник је удешен за три звона. Олтар је уздигнут изнутра од остале цркве за двије степенице. Ова је црква постала саборном црквом у Ровцима по дозволи госп. Митрополита Митрофана 1891 године. Године 1897 учињена је ова поправка у овој цркви: измијенила се источна листра зида, поширио олтар за двије степенице, направио већи пријестол, проширило пет прозора, повисила се црква за једну руку камена, стављен корниж испод крова, покрила тиглом, подигнут звоник за три звона, на звонику стоји натпис: „Овај храм обнови се средством покојног јеромонаха Јосифа Булатовића 1897 године.“

Ова је црква изнутра снабђевена са свијем потребама, између осталог има једно Јеванђеље у великом формату, на коме пише следеће: „Милостиви подарок од императорскога Величанства Николая Павловича, мње Петру Петровичу Владики Черногогорскоме и Бердскоме љето 1834. Подарак од Његова Преосвященства Владике Черногогорскога и Бердскога

*) Ово се сматрало до скоријег времена као манастир и овдје су живјели калуђери све до 1875 године.

Петра Петровича Његоша храму Успенија свете Богоматоре у Ровца, љето од Рождества Христова 1838.

Не могу мимоићи, а да не споменем прилог једног родољуба, родом Ровчанина, који се преселио у Русију, т. ј. г. Лазара Влаховића. Поменути Влаховић послао је овој цркви у прилог: једно јеванђеље, једну врло велику и украшену чашу причесну са прибором, једну велику дарокранилицу, један велики и два мала дискоса, два крста, један ручни, а један са затвором и у њему опет једну чашу причесну, једну ожицу, позлаћену бочицу за пуње и све друго што требају за причешће болесника, два тровијећњака за свету трпезу, једно свештеничко одјејанице од свиле златоткане, покривач за св. трпезу и проскомидију; све је ово послао 1866 г.¹⁾

Приближио: Шћепан Војводић, парох горњоморачки.

¹⁾ Од радова Свештеничког Удружења Морачке Нахије.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1899 и 1900 години.

(Саопштва се у изводу.)

Школа на Метеризима.

Према позиву учитеља попа Илије Јовићевића и мј. надзорника Крцете Вујовића општинске школе на Метеризима пошао сам и истој школи учинио испит 5. Јуна т. г. Пошто је тога дана учитељ био пошао у Никшић према хитном позиву Н. Високопресвештенства, то сам сам чинио испит у присуству мј. надзорника и неколико другијех општинара.

Школа је четвороразредна. Ово је учитељ учинио из добријех одношаја и жеља према напретку дјеце његове парохије.

Уписато и на испит изашло: у I. р. 17 муш. и 2 жен.; у II. р. 8 муш.; у III. р. 10 муш.; у IV. р. 12 мушких. — Свега 49.

И ако је број разреда био превелик, а и број ученика голем, опет је учитељ показао сјајан успјех при раду и савладао је, с малијем изузетком, цио прописани материјал. Тако је постигао: у I. р. *врло добар* успјех; у II. р. *врло добар*, у III. р. *више но врло добар*; у IV. р. *врло добар*.

При оцјени узео сам у обзир големи број разреда и ученика, а тако и одсутност учитељевоу. Непобитна је истина, да ученици слободније и љепше одговарају учитељу своме, јер се навикну на њега; но признати морам, да су и на моја питања давали врло лијепе одговоре. Опажени су неки омањи недостатци у настави, но они нијесу опет омели правилан ток њезин.

Школарине што је било, уступљена је учитељу, а уз то су му по нешто плаћали и ђачки родитељи. Учитељ је одређен за капелана никшићког манастира, за то у будуће неће бити овдје.

Ријека, 25. Јуна 1900.

Ап. Јовићевић.

Школа на Богетиће (у Пјешивцима).

Испит је држан 5 Јуна и трајао је $8\frac{1}{2}$ сати. Школа је од три разреда: I, III и IV. разред. У почетку школ. год. уписато је ученика: у I. р. 25 ученика и 1 ученица, у III. р. 33 ученика, у IV. р. 11 ученика.

Свега ученика у сва три раз. 69 и 1 ученица.

На испиту је изашло: у I. р. 24; у III-ћи 33; у IV-ти 7 ученика.

Свега у сва три разреда 64 ученика.

Из I раз. 1 је ученик остао због болијести, а 1 ученица се је премјестила у женску школу никшићку.

Из IV раз. су 2 ученика изостали због болијести, један због сиромаштине, а један је својевољно напустио школу, који ни по наредби Глав. Школског Надзорништа број 1203 није хтио на испит доћи.

Понављаће три ученика из I раз., у III-ћем један, а у IV-том раз. неће ниједан од овијех, који су на испит изашли.

У овој је школи отпочет рад 11 октобра 1899 год.

Дневно је рађено по пет сати. — Преко цијеле године рађено је свега 136 дана. Учитељ саму дјецу није нигда у школи остављао.

Држат је само један родитељски скуп на Савин-дан 14 Јануара, на којему је говорено: „О дужности родитеља према дјечи својој.“

Прочитан је школски Закон до параграфа 31.

Учитељ са ученицима чинио је више излета, а најглавнији је био 25 марта у Манастир Острог, гдје је говорено: О земљопису и о бојевима из Историје.

Ученици су доста слабо посјећавали школу, а највише због болијести и сиромаштине.

Поред учитељске дужности, учитељ нема другог занимања.

Ученици су кажњавани по школском закону.

Учитељ је ишао код своје куће на конан, који је далеко од школе један сат. — Учитељ је изостао од школе два дана због болијести, а ученици за то вријеме нијесу посјећавали школу.

Црква се посјећавала уредно.

Протоколи дневни, кореспонденције, летописа и инвентара су уредни. — Годишњи је протокол стари, који би требало замијенити новијем.

Протоколи од прихода и расхода су уредни. У овој је школ. години било прихода од школарине фиор. 44·07 новчића. Од лањскога је прихода приостало 32 фиор. и 13 новч. Дакле у све је било прихода фиор. 76. и 40 новчића

Расходовано је свега 32 фиор. и 44 новч. — Остало још од истијех 43 фиор. и 83 новчића.

Школарина је купљена по 1%. — Школарина је тачно по закону скупљена.

Школско је здање у добром стању, а учитељски је стан врло слаб, те због истог учитељ моли Главно Школско Надзорништво да ипволи наредити, да му се станарина наплати.

Учионица има 110 куб. метар и на свакојега ученика долази по 1·75 куб. метар.

С мјеснијем школскијем властима прописане су овој школи сљедеће поправке:

- 1) Да се купи штица и писмарица по методу Н. Вукићевића.
- 2) Да се направе шкуре, телери и цкла на школској кухини.
- 3) Да се набаве машкулићи на оне прозоре гдје их нема.
- 4) Да се купе три стакла о школској учионици
- 5) Да се по увиђавности набави школска башча.
- 6) Да се на магазину школскоме пробије прозор и на исти се направе демирлуци, стакла са телерима и шкуре.
- 7) Да се направи неколико клупица у магазину.
- 8) Да се обоје шкуре на школској канцеларији.
- 9) Да се сва школа обиједи по увиђавности.
- 10) Да се купи или ако ваљадне поправи сат у школи.
- 11) Да се у опште поправи у школи све оно, без чега би велику оскудицу трцјела.

Ставља се у дужност мјесном школском надзорнику, да прописане поправке извршене буду до 15 Августа или најдаље до 1 Септембра текуће године. — Школа је снабђевена доста добрим училима, која у инвентару гласе. Налазе се у добром стању. Ученицима и раду у школи спречавала је болијест, рђава времена и сиромаштина. Има ученика, који долазе двије уре даљине од школе.

Капетан Никола П. Мијусковић вршио је дужност спрам школе прилично.

Мјесни школ. надзорник, оф. Илија Н. Контић, вршио је своју дужност спрам школе одлично, што му служи на похвалу.

Глоба у овој школи није било никаквијех.

Пошто капетан није дошао на испит, то сам ја са мјесним школ. надзорником и капетанскијем писаром учинио: да се за идућу школ. годину купи школарина по 2%.

Спомоћне књиге, којима се учитељ служи ове су: 1) Методика и дидактика, 2) Психологија, 3) Логика, 4) Хигијена, 5) Историја педагогије, 6) Најновије грешке у настави и 7) Упуство у предавању Буквара.

Шаљу се томе славном школ. Надзорништву следећа акта: копија „наставног извјештаја“, копија „годишњег извјештаја“, учитељ. предавања. писанке, цртанке и писмене саставе. — Копију инвентара школ. ствари, копију школског летописа. У годишњем извјештају шаље се број спомоћнијех књига, којијема се учитељ служи.

Богетићи, 15 јунија 1900 г.

Мјестни шк. надр оф. Илија Н. Контић.
Радосав М. Бацковић, учитељ.

Школа у Шавнику.

Школа је мушка од четири разреда. Испит је био 24 маја и трајао 10 сати. Уписато је било дјецe: у I раз. 36 ученика и 4 ученице, у II р. 22 ученика и 2 ученице, у III р. 19 ученика, у IV р. 16 ученика.

На испиту их је присуствовало: из I раз. 31 ученик и 3 ученице, из II р. 20 учен. и 2 ученице, у III р. 15 и IV 15 ученика.

Ђеца која нијесу на испит изашла напустила су школу због болести и својих домаћих околности, ушљед сиромаштине и инокоштине.

Понављавало је разред: из I р. 5 учен. и 2 ученице, из II р. 2 учен. и 2 ученице, из III 1 и IV 2 ученика.

Понављаће: из I р. 7 ученика и 2 ученице, из II 4, из III 3 и из IV 1 ученик.

На испиту испитано је ученика:

- Из вјеронауке у I раз. 6, у II 5, у III 4, у IV 4.
 „ срп. језика: у I р. 7, у II 6, у III 5 у IV 5.
 „ слов. језика: у II р. 4, у III 4, у IV 4.
 „ рачуна: у I р. 8, у II 7, у III 5, у IV 4.
 „ геометрије: у III р. 3, у IV 3.
 „ земљописа: у I р. 9, у II 8, у III 5, у IV 4.
 „ историје: у III р. 4, у IV 5.
 „ природописа: у II р. 7, у III 4, у IV 4.
 „ физике: у IV р. 3
 „ чов. тијела: у I р. 7, у II 6, у III 5. у IV 4.
 Наставни је успјех постигнут:

Из вјеронауке: I раз. одличан, II скоро одличан, III и IV одличан.

„ срп. језика: I р. врло добар. II више но врло добар, III одличан, IV скоро одличан.

Из слов. језика II раз. врло добар, III више но врло добар, IV скоро одличан.

Из рачуна: I раз. одличан, II више него врло добар, III и IV одличан.

„ геометрије: III и IV раз. одличан.

„ земљописа: сва четири разреда одличан.

„ историје: III раз. одличан, IV више но врло добар.

„ Природописа: I и III раз. одличан, IV скоро одличан.

„ физике: IV раз. одличан.

„ чов. тијела: I и II раз. врло добар, III и IV одличан.

„ краснописа: I раз. више но врло добар, II скоро врло добар, III врло добар, IV више но врло добар.

Из цртања: I раз. скоро врло добар, II и III врло добар, IV скоро одличан.

Из пјевања: I и II раз. врло добар, III и IV р. скоро одличан.

„ гимнастике: сва четири разреда одличан.

Чистоћа школе, ношња и држање ђеце, колико то зависи од учитеља, одлична је. Дисциплина у све разреде одлична. Предмети су сви обрађени у довољном обиму, према наставном плану.

Укупни годишњи успјех постигнут је: у I и II раз. више него врло добар, у III и IV одличан.

Школска година је одпочета 1 Новембра. Дневно је рађено зими по 5, а лети по 5½ сати. Преко цијеле шк. године за обрађивање наставног програма рађено је 110 дана.

Учитељи нијесу саму дјецу никад остављали у школи.

Родитељски скупови држати су уредно; први од њих одржат је 21 Новембра, на коме је учитељ III. и IV. р. говорио: О узроцима поковарности и рђавог дјечијег владања; други је држат на Савин дан, на коме је учитељ истих разреда говорио: О слози и узајамном заједничком раду на опште добро и корист; ови говори у своје вријеме су штампани у Никшићском листу „Оногшту“.

Ученици су извођени у шетњу неколико пута од почетка прољећа, кад су зато најповољније прилике биле; тада су ученици упознавани са

природом, уз разговарање и из земљописних лекција, и са вјежбањем у гимнастичким играма.

Ученици су школу уредно посјеђавали; почетком прољећа, нешто због инфлуенце као и због помагања родитељима око земљодјелских радова учињен је повећи број осустава.

Учитељ је I. и II. р. свештеник поп Михаил Ђуровић постављен за привременог учитеља 1898 г., а за сталног још није постављен; поред учитељске дужности има и свештеничку; способност му је врло добра и б. ље оспособљен за млађе разреде.

Учитељ III. и IV. р. Косто М. Лучић, који је у исто вријеме и управљајући учитељ; постављен је за привременог учитеља 1892 год. а за сталног 1893 год.

Другог занимања осим учитељске дужности нема; способност му је одлична, и за све разреде једнака.

Учитељи су одличног трудољубља и владања, па их тако у мјесту и поштују. Сва настава код оба од г. учитеља заслужује похвалу.

Школу су покађали уредно, од које је учитељ млађих разреда осуствовао 8 дана, по потреби своје свештеничке дужности у парохији, којом га је приликом замјењивао учитељ старијих разреда уз припомоћ једнога од ученика из IV. раз. — Од цркве нијесу никад изостајали.

Школски се протоколи налазе сви уредни и врло добром стању, изузевши годишњи, који би требало новијем замијенити.

За ову школску годину прихода је било 180 ф. 70 новч.

А расходовано је 184 ф. и 71 новч., што је брижљиво и цјелисходно учињено. Учионица I. и II. разреда има 120-161 куб. метара, и на сваког ученика овијех разреда долази по 1-877. куб. метара, а учионица III. и IV. раз. има 83-280. куб. метара, а на сваког ученика долазе по 2-379 куб. метара.

За идућу школску годину није прописана већа поправка око школе, пошто је у добром стању, изузевши оно што се сваке године мора расходовати.

Школска је башта у врло добром стању и довољно употребљена за поуку дјеце.

Капетан је Грубац Церовић и своју је дужност према школи вршио одлично.

Мјесни школски надзорник кап. Никола Неимаревић такође је одлично вршио своју дужност и у интересу је школе, да овај и даље остане у тој почасној дужности.

Од акта шаљу се Гл. Школ. Надзорништву:

1-во копија испитног извјештаја, 2 го копија са инвентара школ. ствари, 3 ће копија од љетописа ове школе, 4-то списак од спомоћних књига, којима се учитељ III. и IV. разреда служи, 5-то писанке и цртанке свијех разреда, 6 то Предавања из свијех предмета, учитеља III. и IV. разреда, која се по наредби од 21. фебруара т. г. бр. 372. од учитеља тражи.

Школа **Крњичка.**

Школа је троразредна: II, III и IV. Испит је био јуна 4 и трајао је 5 $\frac{1}{2}$ сати.

У II. разреду уписано је било ученика: 11; у III. раз. 13 у IV. р. 9

На испиту ср били присутни: у II. раз. сви, у III. 11; у IV. р. 8.

Ученици, који нијесу испиту присуствовали, напустили су школу ушљед болијести и сиромаштине.

Сви ученици прелазе у старији разред, само у II. раз. понавља 1 ученик.

Укупни успјех у II. раз. постигнут је скоро врло добар; у III. раз. врло добар; у IV. раз. скоро одличан.

Дисциплина је била одлична, а ношња и држање дјеце примјерно. Школа је ушљед немарности бив. мј. шк. назорника г. оф. Риста М. Марковића била запуштена, те се нечистоћа у школи удомаћила, тако да је г. учитељ више пута сам чистио учионицу, јер се није имао коме за то обраћати.

Сви су предмети довољно обрађени према наставном плану, само неки предмети нијесу понављани, јер је школа трпјела многе неприлике и ушљед тога дангубила.

Трудољубље учитељево је одлично.

Учитељ је учтив, владање и држање у школи и изван ње му је примјерно.

Школски рад је отпочет 25 октобра. Радни дана било је свега 124 дана, а рађено је по 5 сати дневно.

Ученици су одлично школу посеђавали, само што их је мјесецу априлу спријечила болијест (инфлуенца). Изостанке од школе учитељ је свагда надокнађивао одморним данима. Учитељ је тако трудољубив, да је слабо кад пропустио који одморни дан, а да није с дјецом радио. Највећа пак заслужује похвалу, што је увијек чувао дјецу и пазио, да се какви рђави и несрећни случај не догоди; а болесну дјецу уводио је у свој стан, давао лијекове против грознице, па чак и у своју постељу мећао и утопљавао, а к ноћи пратио их свијећом и одраслијом здравијом дјецом.

И ако г. учитељ није имао помоћи од мј. шк. назорника, него на против одмагао му је, он је својим великим трудом свему доскочио и у школи по нашем схваћању жељени успјех постигао. А школску авлију (која је била посута оштрим камењем орахове величине), посуо је земљом, поравнио ју је, избацивши велико камење, посуо ју је ситнијем пијеском, тако да је сада милина гледати.

Дјеца су доста страдала од зиме, јер новац што је био примио бивши мј. шк. надзорник г. оф. Марковић потршен је био, а дјеца била остаљена судбини, но захваљујући доброти учитеља нијесу здравствено упропашћени, јер у хладним данима он их је у својем стану гријао на дрва и драч., које он око школе са одјевенијом и обученијом дјецом куцио. На протест учитељев окр. власти одговорила је сада на 6—7 дана пред испит и то послѣ двомјесечног јој поднесене тужбе. Учитељ је од 15 марта на овамо служио се горивом, којег је својим сопственим новцима куповао; а нешто огрјева, пошто је учитељ скоро 2 мјесеца без њега страдао, доносио је бив. мј. шк. надзорник г. оф. Р. Марковић, да са секолико бала поклопи 20 фор., пошто је био узео за сгрјев.

Народ је врло задовољан са г. учитељем и би желио да им он опет и до године буде, ушљед чега је хтио поднијети молбу томе Славном Над-

зорништву. Но г. учитељ од тога одврати окупљени народ, говорећи да је дао оставку на своју учитељску дужност и стога и да неће више бити учитељ.

Крњице, 4 Јуна 1900 г.

Пош Илија Јовановић, пресједник при овом испиту; — присутни: кап. Л. Марџеновић, кап Н. Лекић, Брето Попов Пекић, мј. школ. надзор. Јоко М. Лукић, пресј. општине Крњичке Митар Н. Пекић.

Школа Његушка.

Почетком школске године уписато ученика у II раз. 28; у III раз. 22 ученика и ученице 2; у IV раз. 15 ученика.

Испит је држан 10 јуна.

На испиту било је у II раз. 28 ученика; у III раз. 22 ученика и 2 ученице; у IV раз. 15 ученика. — У скупу свега школске дјеце 67.

Испит је почео у јутро у 7¹/₂ сати и трајао до 12, и од 2 по подне до 6¹/₂ сати.

Успјех показан у II разреду:

Из вјеронауке 4¹/₃

Српски језик 4¹/₄

Словенски језик 5

Рачун 4¹/₂

Земљопис 4¹/₂

Позн. човј. тијела 4¹/₂

Познавање природе 4

Краснопис 4

Цртање 4

Пјевање 3

Гимнастика 5

III. разред:

Вјеронаука 4³/₄

Српски језик 4¹/₄

Словенски језик 5

Рачун и геометрија 4¹/₂

Земљопис 4¹/₂

Историја 4¹/₂

Позн. човј. тијела 5

Краснопис

Цртање 5

Пјевање 4

Гимнастика 5. — Општа цифра 4¹/₃

IV разред:

Вјеронаука 5

Српски језик 4¹/₂

Словенски језик 4¹/₂

Рачун и геометрија 4¹/₂

Земљопис 5

Историја 4³/₄

Позн. и њег. човј. тијела 5

Познавање природе 4¹/₂

Краснопис 5

Цртање 5

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Општа цифра 4¹/₃

CRNOJEVIĆ

Цјевање $3\frac{1}{2}$

Гимнастика 5. — Општа цифра $4\frac{3}{4}$

Редовна предавања почета су 1 октобра. Дневно је рађено по $5\frac{1}{2}$ сати. Рађено преко цијеле године 172 дана.

Учитељ није остављао ученике да сами раде.

Учитељ је држао 2 родитељска скупа.

Дјеца су два пута извођена у даљу околину, одакле су могли виђети пространи видокруг.

Ученици су посјеђавали врло добро школу.

Учитељ је Божко Средановић. Постављен за учитеља године 1870.

Владање учитеља у школи и изван школе одлично. Има у народу одлично поштовање. Кажњавање ученика било је опомена у премјештање мјеста у школи.

Стан је био учитељев у школском здању. Учитељ је редовно посјеђава школу. Протоколи школски су уредни. За ову школу не купе се порези, пошто има она своје приходе.

Школа и стан учитељев у истој налази се у добром стању. Овој школи мале поправке требају, које ће се до школске године учинити. Учила су ове школе доста слаба. Ова школа нема своје баште. Капетан је у Његуше г. Саво Радовић, мјесни надзорник г. капетан Перо Сердарев Петровић, вршили су оба ревносно према школи своју дужност.

Његуши, 12 јуна 1900 год.

За ревијора пог. Буро Пејовић.

Мјесни надзорник К. Перо Сердарев Петровић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Школа Сотонићка

CRNE GORE BURDE

Испит је држан 4. јуна и трајао је преко подна од 8—12 сати и послје подна од 2—6 сати. Свега 8 сати.

Школа је троразредна: I. II. и III. разред.

У почетку школске године уписано је у I. р. 16 мушка — 2 женске; у II р. 22 муш. и 1 жен.; у III р. 7 мушких. Свега 45 муш. и 3 женске.

Сва су дјеца православне вјероисповијести. На испиту било је из I рав. 15 мушки а 2 женске; из II р. 22 муш. и 1 жен.; из III р. 7 муш.

Свако дијете испитано је из два и више предмета.

Из појединих предмета показан је овакав успјех:

Из вјеронауке: I р. $4\frac{1}{2}$, II. 4, III. 5.

„ срп. језика: I. р. 4, II. 5, III. 5.

„ слов. језика: I. р. — II. 4, III р. 5.

„ рачуна: I. р. 4, II. $4\frac{1}{2}$, III. 4.

„ геометрије: I. р. — II. — III 4.

„ земљописа: I. р. $3\frac{3}{4}$, II. $4\frac{1}{4}$, III. 5.

„ историје: I р. — II. — III 4.

„ природописа: I. р. — II. $3\frac{3}{4}$, III. $4\frac{1}{2}$.

„ човјечијег тијела I. р. $3\frac{3}{4}$, II. $4\frac{1}{2}$, III. $4\frac{1}{2}$.

„ краснописа: I. р. 4, II. 5, III $4\frac{1}{2}$.

„ цртања: I. р. 5, II 5, III. 4.

„ цјевања: I. р. 4, II. $4\frac{1}{2}$, III. $4\frac{1}{2}$.

„ гимнастике: I. р. 4, II. 5, III. 5.

Чистоћа и дисциплина у све разреде одлична.

Према томе општи наставни успјех постигнут је у I разреду више но врло добар, у II. р. $4\frac{1}{2}$, у III. р. близу одлично. Школски протоколи сви уредни, само протокола мјесечног нема. Учитељ је биљежио на престој карти. Протоколи прихода и расхода уредни су и подписани су. Учитељ је један — Марко Вукосавовић — оспособљен за ову дужност; изостанака није чинио у овој години

Школско здање сачињава само учионица, која је поправљена по новом плану, школска башта налази се у близини школе и сва је обрађена, у колико је вријеме допуштавало доста добро

Капетан је Милан Поповић, а мјесни школски надзорник Саво Станковић, оба су вршили своје дужности добро. Школарина је купљена 10% износило је а. в. ф. 115. Расходовано око школе и учила ф. 101. претијече ф. 14.

Испит је држан у присуству мјесних власти и ђачких родитеља на потпуно задовољство свију.

За ревизора: поп Саво Вукосавовић.

Школа у Црквицама (Опутна Рудина)

Школа има 2 разреда: II и III. Почетком школске године било је уписано у II. раз. 7. ученика, а у III. 35. ученика. Из II. раз није један ученик посјећивао школу због болести, а из III раз. 7 ученика и то неки због болести, неки због сиромаштине, а један од овијех уписан је у артиљеријску подофицирску школу. Учитељ је изагнао из школе 3 ђака, и то: једног у мјесецу децембру, а 2 у мају. Први је изагнат стално, а друга 2 привремено, док о томе добије одобрење више просвјетне власти, о чему је извјестио. Ове је ђаке изагнао због њиховог врло рђавог владања. Понављао је у II раз. 3 ученика

Испит је почео 3 јуна у 8 часова из јутра и трајао је 5 часова. На испиту је било из II раз. 6 ученика, а из III 26. Свега 32 ученика. Изостади су само они, који су напријед означени. Сви су ученици православне вјере.

На испиту се показао следећи успјех:

- Из Вјеронауке: II разред $3\frac{3}{4}$; III раз. = 5.
- " Српског језика: II раз. 5; III р. = 5.
- " Словенског језика: II раз. 3; III раз. 4—
- " Рачуна: II раз. $3\frac{3}{4}$; III р. 4—
- " Геометрије: III раз. 5.
- " Земљописа: II раз. 5; III раз. 5.
- " Историје: III раз. 5
- " Природописа: II раз. 4; III р. 5.
- " Познавање и његовање човј. тијела: II раз. 4; III раз. 5.
- " Краснопис: II раз. 4; III р. 5.
- " Цртања: II раз. $3\frac{1}{2}$; III р. 4.
- " Пјевања: II раз. 4; III р. 5.
- " Гимнастике: II раз. 5; III раз. 5.

Општи резултат у II раз. врло добар; у III р. скоро одличан ($4\frac{3}{4}$.)

Редовна школска предавања отпочета су 6. октобра 1899 год. а завршена су 2. јуна 1900 г. Дневно је рађено до краја марта по 4. часа, због рђавог времена, а унапријед по 5 часова. Преко цијеле год. било је 144. радна дана. Родитељски скупови држани су октобру и јануару. На

првом родитељском скупу учитељ је говорио: „О вези између школе и породице“, на другом: „О чистоћи и одржању човјечијег здравља.“ У свакој прилици говорио је народу о свему, што народ води правоме добру, Сви изостаци, који су ђаци учинили, били су учињени због слабости, рђавог времена, а особито због великог снијега, који је ове године веома много падао.

Учитељ је свршио учитељску школу у Алексинцу (Србија) и положио испит зрелости. Особито има лијепо педагошку спрему; довољно има помоћних књига и педагошких дјела. У предавању служио се методом тако званом формалних ступњева.

Труд му је примјеран, а владање примјерно, па за то га и ђаци и народ воли и поштују и о њему се у свој околини најповољније изражавају.

Дисциплина је у оба разреда одлична; а чистоћа особито добра — Учитељ је изводио дјецу на оближња брда 4 пута и том приликом упознао је ученике са околним историјским мјестима и предавао им природопис и земљопис. Учитељ је вршио своју дужност савјесно. Учитеља држава плаћа, а постављен је у мјесецу септембру 1899 год. први пут за учитеља. Способност је учитељева одлична, трудољубље примјерно. Школа у овом мјесту постоји има већ 3 године. За прве двије године био је само „Дневник“, за свако дневно прозивање ђака; учитељ је ове године сам уредио и саставио све остале протоколе, које треба да има једна школа, према школском закону. Учитељ је са ђацима и мјесним надворником посадио 10 младица различног дрвећа, крајем школског дворишта, што до сада није ни покушавано у овој школи; поред тога скупио је с ђацима неколико врста гвоздених руда и каменог угља. Учионица износи 65,89 40 30 куб мет.; на појединог ђака долази 2,125 613 куб м. Школа је на врло лијепом мјесту, до саме цркве; она нема школске баште, али би је могла имати, кад би се купила њива мјесног надзорника Филипа Врбице, која је до школе.

За школу треба да се набави:

- 1) мапа Црне Горе. 2) мапа Јевропе. 3) Срп. земаља и Балк. полуострва. 4) Глобус. 5) Геометријска тијела. 6) орман са кључем. 7) годишњи протокол. 8) слика Његовог Височанства Господара. 9) руска рачунаљка. 10) Словарица, или писмарица.

На школи треба да се изврши следећа оправка: да се поправе прозори; да се ударе двоје нових врата на учитељском стану; да се портик преправи за канцеларију учитељеву; да се поправи кров на мјестима, гдје пропушта воду; да се димњаци поправе и да се набаве двије нове фуруне за школу, што је мјесним општинским старјешинама и препоручено. Сви су протоколи уредно вођени. Протокол од прихода и расхода налази се у потпуној исправности. Прихода је било а. вр. фиор. 70., а расхода 29 и 29 новчића.

Госп. капетан Бањско—Опутно—Рудински, са мјесним шк. надворником, мјесним властима и свештеником Опутно—Рудинским заузимали су се особито за напредак ове школе. Учитељ је г. Вукашин Гаговић, из Безуја, у Пиви.

Присуствовали су испиту: Вуле Глиговић, свештеник Бањски; Тодор Комненић, свештеник Опутно—Рудински; официри и кметови из мјеста, са ђачким родитељима.

Примједба. Пошто су ђаци изврсно на испиту одговарали, подигао сам им оцјене, више него што им је учитељ дао.

Црквице, 3 јула 1900 год.

Ревизор: Н. М. Татар, к. ц. погран. комесар.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Приложници. — Госп. протођакон *Филип Радичевић* приложио је осам комада икона храму св. великомученика Георгија на Цеклину; за чем му општина Горњо-Цеклинска посредством потписаног изјављива срдачну благодарност, желећи му, да још за дуго послужи олтару и Господару.

Поп Илија Ђурашковић.

Бошко Лукин Пејовић приложио је један крет на св. трпези храму св. апостола Петра и Павла, на Доње Улиће, у вриједности 44 круне.

Друштво официра, подофицира и војници дворске страже приложише једно канђело од сребра цркви Горњо-Морачкој, храму светога пророка Илије, за душу свога садруга Мијајла Луковца из Мораче.

Иван Луковац, из Горње Мораче, приложио је једну сребрну даро-хранилницу (за свето причешће) храму светога пророка Илије, за душу своме сину Видаку у Горњој Морачи.

Ружица Мирова Бокића приложила је једно звоно цркви Горњо-Морачкој храму светога пророка Илије, за своју душу.

Марица Божова Пековића приложи 16 иконица цркви Горњо-Морачкој, храму светога пророка Илије за своју душу.

Читуље. Умировљени свештеник *Иво Поповић* из Љешкопоља, у Зети, 4. т. м. ове године напрасно преселио се у вјечност у 80-ој години свог живота. Овај служитељ светога олтара Господњег неуморно је служио свету православну цркву и народ свога племена за пунијех шездесет година. Он је више пута са народнијем старјешинама вођен и страдао у Подгорици и Скадру, што је радио и тежио, да дочека васкрс народне слободе. Његов је живот жива слика хришћанског страдања у Зети. Он поред коца и ченгела од домаћих насилника вазда је витешки бранио у тешкијем околностима и храбрио своје духовно стадо, православну вјеру и српско име, те је сретан био и дочекао, да се Зета ослободи под витешкијем Господаром Ђвезом Николом.

Мир праху твоме, испаћени мучениче! Бог ти вјечни покој дао!

Свештеник *Лука Чалаката* из села Дреновштице, у Пјешивцима, на сами Никољ-дан ов. год у вјечност се преселио у 90-ој години свог живота. Покојник је један од најстаријих свештеника у Црној Гори; рукоположен је још за времена Светога Петра, Господара и Митрополита Црногорскога, а служио је светоме олтару пунијех седамдесет година. Још од раније младости своје одликовао се у вршењу свештеничкијех дужности

ревношћу и тачношћу, а уз то врло побожан, те је опште уважање од свакога уживао. Бог му вјечни покој дао, лака му црна земља!

И. Р—ић.

Освештање храма св. великомученика Георгије на Цеклину. Једанаестог новембра 1901 године освештала се саборна црква, храм св. великомученика Георгије на Горњем Цеклину.

Његово Високопреосвештенство Господин Митрополит Митрофан благоизволио је присуствовати и освештати исту цркву са протођаконом г. Ф. Радичевићем, г. Ф. Ђурашковићем, мјесним и околним свештенством.

У 10 сати истог дана отпочета је архијерејска служба, којој су присуствовали главари племенски и други из нахије Ријечке са мноштвом народа оба пола.

Њ. В. господин Митрополит Митрофан по служби отпочинуо је међу народом, испитујући о стању племена и дајући им архијерејске савјете. Пошто је Његово Високопреосвештенство кренуло пут Цетиња са својом пратњом, народ га је са највећим одушевљењем пропратио, желећи му срећан пут са ускликом: живио!!!.

И. В—ић.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

Учитељско удружење Ријечке нахије држало је свју VII (односно XIII) скупштину на Ободу 18 новембра 1901 год., на којој су били присутни сви учитељи овог удружења осим једног, који је брзојавом послао извињење. Андрија Јовићевић (Ријека) држао је практично предавање из земљописа за IV раз. о „Краљевини Србији,“ а Михаил Поповић из вјеронауке: „Како су Јосифа браћа продали.“

Управа се је ове године измијенила. У управу удружења имали су част бити изабрани: за предсједника г. Лука Пејовић; за потпредсједника г. поп Стеван Дрепун, а за дјеловођу г. Милован Лопчић. Милован Лопчић (Каруч) поднио је свој рад: „Узроци опадања учитељског морала, који је предат на преглед и оцјену попу Стевану Дрепуну. Рад Андрије Вукића: „Спремање предавања и предавач за вријеме истог“ и рад Михаила Поповића: „Узроци непажње код ученика“ повраћени су истим.

Идућа сједница држаће се на Каручу 13 јануара 1902 године, на којој ће Лука Пејовић држати практично предавање из историје за IV разред. На том ће скупу поп Стеван Дрепун донијети реферисан чланак: „Узроци опадања учитељског морала.“ Лука Пејовић поднијеће чланак: „Да ли би корисније било да школска настава буде обавезна и за женску дјецу у нашим осн. школама.“

Дјеловођа: Милован Лопчић.

Предсједник: Лука Пејовић.

Своме учитељу † Ђорђију Бојовићу.

„Окреће се коло среће,
на сваког ће доћи ред,
то је закон неминовни
ладан као лед“

Ове ријечи дају довољно савјета: приклонити главу, очекивати хладно „неминовни закон,“ т. ј. да се покоримо судбини Божијој.

Али ја тронут сувишним осјећањима и узбуђењима не могу прећутати, а да не проговорим коју о теби, покојниче и мој мили учитељу. Узбуђен твојим ријечима, које су ме обдржавале и њивиле од почетка мог школовања па до данас. Твој благи и чили разговор није само мене одушевљавао, већ и све присутне, који и ако нијесу били твоји васпитаници, ипак те добро поштују, јер си се са сваким lijепо опходио.

Покојниче, и ако си на овај грјешни свијет затворио очи, те не можеш да видиш, и уста, те не чујемо твој умиљати глас, а оно те бар молим да се духовно помолиш са небесних висина да видиш, колико имаш поштовалаца и како те тужно оплакују. Тебе је зла стријела ударила при свршетку твог школовања, те у животу јавном није прошла ни једна година, а да се ти не бориш са твојом смртносноном бољком. Ту твоју велику, неизлечиву и кобну болест цов ђао је твој одушевљени патриотизам, твоје родољупство; нијеси дао да се задужбина славних Неманића, манастир Ђурђевих Ступова поруши, те да буде тркалиште пестогодишњих варварских атова, већ си бранио и ево зато си и душу дао! Но тјепи се, драги покојниче, што имамо таквијех бораца, који су не давно душу испустили и нашљедство у рају заслужили.

Из те тако рећи мале борбе према другој већој видјело се, да си јунак у боју и узор карактера међу људима. Већа борба у животу твоје била је учитељски положај у Бранској нахији; ти си први, који си дошао да се своме народу одужиш, да даш коју искрицу свјетлости нашем подмлатку, да зна шта је, ко је, откуд је и т. д. Тебе не само да оплакују присутни, већ и она, многобројна дјечица, која су се до јуче радовала мислећи, да ће тебе, покојниче, видјети пред собом да им даш савјета и упутства, како треба да раде. Али не само да те оплакује ова нахија, већ и Скадар на Бојани, па и све учитељство, дубоки радника на пољу васпитања.

Сав твој рад може служити за утјеху својим срдницима, кумовима и пријатељима, а теби неки је лака српска земља.

*) Кад је била буна затворио се у манастиру са двадесет друга и као предводник испео се на звонару манастира да посматра непријатеље куда се крећу одакле је пао и полу мртав одвешен у кући.

Полица.

Милан Цемовић, учитељ.

Пројект закона О уређењу народ. школа у Бугарској. I. Основне школе. 1) Учење је у основним школама обавезно и бесплатно за све поданике бугарске.

Обавеза школовања има се рачунати од навршене 7, до навршене 14. године.

2) Школовање у основној школи траје четири године, а у мјестима у којима је школ. година мања од 10 мјесеца, основна школа траје 5 год.

3) У осн. школи један учитељ може имати највише 60 ученика.

У школама не могу учити дјеца обојег пола заједно.

4) Свако село, које има више од 50 домова, образује школску општину и треба да има основну школу.

Оближња мјеста, ма да имају више од 50 домова, могу се по ријешењу окр. школ. одбора слити у једну школ. општину. У том случају окр. школ. одбор решава гдје да буде школа. У мјестима у којима има више од 30 дјеце за школу, може се отворити школа, ако је то мјесто удаљено најмање 3 километра

2. *Грађанске школе.* — 5) Грађанске су школе продужење основних школа. Оне трају три године. Њима се шири круг ученичког знања, које је добивено у основ. школи, и припремају се ученици за практични живот.

Оне нијесу обавезне,

б) Грађан. школе отварају се у градовима, у великим и средишњим селима.

У мјестима, гдје има гимназија, општине су дужне да отварају грађанске школе за ону дјецу, за коју не би било мјеста у гимназијама.

7) Грађанска се школа не може отворити прије док дотична општина не би претходно спремила цјелокупан намјештај, школска средства за наставу, прописану школску башту и док прије свега не да гаранцију за материјално снабдјевање школе. Ово се испитује и потврђује комисијом, коју саставља окр. школ одбор.

3) Ученици грађанских школа плаћају школарину по 8 динара годишње, коју полажу у два маха по 4 динара.

Сиромашни ученици бугарских грађана ослобођавају се ове школарине по ријешењу учитељског вијећа.

Половина школарине служи за набавку наставних средстава и школске библиотеке.

9) У грађанској школи осим управитеља, мора бити још онолико учитеља, колико има разреда и одјељења укупно.

Учитељи основних и грађанских школа. — 10) Да неко постане учитељ основне школе, треба 1. да је бугарски поданик, 2. да је навршио 20 година живота, 3. да нема физичких недостатака и да није заражен прилепчивом болешћу, која се тешко лијечи; 4. да је свршио учитељску школу; 5. да је одслужио свој војнички рок или ослобођен од војске; 6. да је хоспитавао најмање годину дана непрекидно при којој основној школи и 7 да је положио практични испит.

За учитеље основних школа могу бити постављени и кандидати, који су свршили гимназију или богословију и подвргли се промисаном испиту.

11) Учитељи — и учитељице осн. примају по 100 динара мјесечно на име плате. Она се увећава четири пута, послје сваких 5 прослужених година са по 20%, за показани успјех и добро владање.

У градовима, који имају више од 25.000 душа, учитељи добијају по 120 дин. годишње више, а у Софији 240 динара.

Кандидати не добијају повишице. Они ако замјењују кога учитеља до 10 дана, добијају по 2 динара на дан; ако ли га замјењују више од мјесец дана, добијају по 60 динара мјесечно

12) Учитељи грађ. школа могу бити они, који су учитељевали најмање 5 година као стални учитељи и положили државни испит. Осим њих, за грађ. учитеље заната могу се поставити и мајстори.

13) Прва је плата учитеља грађ. школе 150 дин. мјесечно. Ова се плата повећава четири пута послје сваких 5 година и послје показаног успјеха и доброг владања са по 20%.

Учитељица кад се уда, губи право на службу. Учитељице удате за учитеље по селима остају и даље у служби.

Кад се учитељица уда, пензионисе се крајем те школ. године.

Удате учитељице, које су сада у служби, пензионису се, чим добију право на пензију.

Постављање учитеља основних школа. — Учители и учитељице основних школа назначавају окружни школски одбори. Школски надзорници прегледају, да ли су кандидати испунили све законске услове да могу бити постављени.

16) Од пријављенијех кандидата првијенствено се узимају они, који имају што бољи успјех. Ако има више кандидата са једнаким квалификацијама онда се међу њима објављује конкурс.

17) Ако која општина најдаље до 10 августа не назначи учитеља, онда ће школ. надзорник препоручити из свог списка кандидате.

18) Учителие и учителице грађ. школа поставља министар просвјете.

19) Сваки учитељ основне или грађанске школе, пошто се једном постави и утврди у једној општини, сматра се као сталан, и не може се премјестити осим у случајевима, које је закон предвидио.

20) Учители основних и грађанских школа дужни су: да уредно долазе на часове, да тачно испуњавају законске прописе и да руководе наставом и васпитањем по прописима и упуствима, и да имају примјерно владање.

Без дозволе, учители не могу напуштати своје мјесто од 1 јула до 25 августа.

21) Учители основних школа дужни су имати недјељно од 22—30 часова, а учители грађ. школа од 20—26 часова. У ове се часове убројавају и часови вечерњих и празничних школа.

Учители су дужни долазити на конференције и курсеве, који се приређују за њихово усавршавање.

Учителима је забрањено да се занимају занатима, трговином или каквим другим послом, који му не положају не би доликовао, или би га ометао у школској дужности. Али може бити певач у цркви, општински писар или члан општинског суда у слободном времену, ван школ. часова.

22) Ако који учитељ да оставку у току године, не може напустити дужност дотле, док му не буде постављен замјеник. Ако учини против овоме, казни се са 100—200 лева.

23) Учители који не врше своју дужност и не покуравају се закону школском, могу бити кажњени:

- а) Опоменом од стране школског одбора;
- б) Укором од школског надзорника;
- в) Платом до два мјесеца;
- г) Укидањем повишице за 1—3 године;
- д) Удаљавање од дужности за једну годину и
- е) отпуштањем за навијек из учитељске службе.

Казне под в, г, д и е примјењују се, кад се сасвим докаже, да је учитељ заземарио своју дужност, да напушта школу без одобрења, да се опија, да пред грађанством понижава углед школе, морала и религије или је учинио какве пријеступе сличне овима.

Казна под е примјењује се при доказаној неспособности и када учитељ буде осуђен за злочина и бешчасна дјела преко три мјесеца.

Учители који су под исљеђењем, не добијају плату и одстрањују се од дужности, док се не оправдају.

Казне под: в, г, д и е изриче дисциплинарна комисија окр. школ. одбора, коју потврђује министар просвјете, и којој се шаљу све учитељске кривице.

24. Нико не може бити кажњен неаслушан било писмено, било усмено.

Школске власти. 25. При свакој школској општини или селу, образују се школски одбори, који се брину о школи. Школски одбори сачињавају 5 лица; у градовима, који имају више од 25.000 становника, у школ. одбор улазе 7 лица.

26. За члана школ. одбора може бити изабран сваки бугарски грађанин, који има право да постане и члан општинскога одбора.

Чланови школског одбора морају бити писмени.

Они чланови, који су свршили најмање три разреда осн. школе и имају 25 година живота могу постати школски стараоци. У школски одбор могу бити изабране и жене, које су свршиле средњу школу и имају 25. год. живота.

Окружни школски одбори. 27. У средини свакога округа постоји окружни школски одбор. Он се састоји из ових лица: окр. начелника, предсједника окр. суда, директора гимназије, два учитеља грађ. школе које бира министар, окр. школ. надзорника, два учитеља основне школе, које бира учитељски збор, окр. љекара, окр. инжињера и финансиског чиновника и два учитеља из окр. мјеста.

Предсједник је одбора окр. начелник, а потпредсједник директор гимназије. Гдје њега нема, онда предсједник суда.

28. Дисциплинарна комисија састоји се из 5 чланова: предсједника окр. суда, једног судије, два учитеља грађ. школе и љекара.

Издржавање школа. 29. Народне, основне и грађанске школе, издржавају се државом, општином и округом.

Општине плаћају за свакога учитеља осн. школе по 400 дина. годишње а за свакога учитеља грађ. школе по 1000 динара.

Остало даје држава.

За плату учитеља грађ. школа уноси окр. школ. одбор по 500 дина. Остало даје држава.

Ове суме прибирају порезници и уносе у земљор. касе за плату учитеља.

30. Поред суме коју даје држава као плату учитељима, прикупља се на име школског приреза још 10% уз порезу.

31. Друге расходе подноси општина.

32. Новац за зидање и поправљање школ. зграда, за пећи и друге потребе као: табле, клупе и т. д. прибавља и ставља у своје буџете окр. школ. одбори.

Нешто о набављању ђачких потреба. — Набављање ђачких ствари (као на пр. мастила, држаље, пера, писаљке крижуље и др) задаје доста посла, главобоље и бриге ђачким наставницима. И ако је ствар по изгледу мала опет спада у врло велике школске сметње. Ова је сметња већа у сеоским школама но у варошким. — Поред тога још нешто. Губљење и крађа ђачких ствари такође отежавају правилан ток школској настави и задају велики терет наставницима. — Да би све то избјегао ево како ја радим у мојој школи.

У почетку школске године наредим ђацима да ми сваки донесе 40—50 пара динарских. Кад тако скупим новац ја купим у књижари 5 туцади држаља, 2 кутије пера, 2 кутије крижуља, 2 литра лијепа мастила, 6—8 туцади писаљка и 50—60 стаклади подесних за ђаке. — У свако

стакло сипам мастила, у сваку држаљу метем перо, зашиљим (а не подрежем или зарежем) потребан број писаљака и крижуља. Писаљке и држаље с перима држим у нарочитим zgodним дућанским кутијама, па кад је час писању редар зађе те крајњима у скамлији (подредарима) разда онолико комада, колико буде требало. Стакла с мастилом узимају с одређеног мјеста подредари (крајњи) за своју скамлију, па их по употреби опет враћају. При узимању ствари нема да се бира и да се тражи (дангуби) које је чије. Сваки узима оно, које му спада по реду и ћути. [Ако се писаљка или крижуља изломи, или перо неће да пише, онда се одмах замијени другим да ђак не би дангубио. — По употреби ствари се спет на исти начин скупе и кутије остављају па одређено мјесто. Купљење и раздавање ствари може да се изврши у школи са 50 ђака за 2—4 минута, према томе ту се не дангуби ни мало.

Овим поретком постигао сам ово: 1) ђаци ми имају у свако вријеме најпотребније школске ствари и немам потребе да за то у току школске године узнемиравам ни њих ни њихове родитеље 2) ствари су у свакога подједнаке, те ми, и настава тече једнообразно; 3) нема ми више крађе у школи, јер оно што се може ђаку украсти не располаже он њим, а исто тако не досађује ми више са тужбама: како су ту и ту ствар покварили или изгубили.

Родитељима се овај начин набављања ствари допао, јер је по њих много јефтинији, радо дају новац дјечи за исте. Ове године сам пробао да овако набавим потребан број цртанака, писаљака и хартије за ђаке, па видим да и то иде добро. — То ме је само побудило да овај свој начин набављања ђачких ствари изнесем друговима на размишљање и оцјену.

О великим одморима раздрјем ђацима ове ствари на употребу а по свршеном школовању дам сваком ђаку: стакло, мастила, писаљку и перо са држаљом.

Ст. М. М.

CRNOJEVIĆ, „Учителски Весник.“

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Павле Поповић: О Горском Вијенцу. Стр. 284. Мостар, 1901 г. Издавачка Књижница и Штампарски Умјетнички Завод Пахера и Кисића у Мостару. Цијена књизи 2 круне или 2 дп. 50 пара.

Свакоме, ко се бави књижевношћу, познато је, да је једна од главнијех особина класичнијех дјела, по којима се она познају, међу осталијем и та је, што се никад довољно проучити не могу толико, да се рече, е више се нема што о њима рећи, да је предмет прегледан са сваке стране, да је већ све исцрпљено о њему. О *Горском Вијенцу* и ако се доста писало и више, него о другијем појединијем дјелима у нашој књижевности, па ипак озбиљни, ваљани радници увијек нађу по штогод ново да рекну о њему. Од првијех дана, кад се *Горски Вијенац* појавио, па

до данас, то главно дјело Владике Рада сматрало се као најизврсније у нашој књижевности. Дјело је посматрано и оцјењивано са више гледишта, и у томе су многи истицали његове добре, а и олабе стране, како се њима чинило. Има већ више ваљанијех радова како нашијех, српскијех писаца, тако и странијех о *Горском Вијенцу*. У најновије вријеме један од млађијех нашијех листова, који је већ стекао лијепо име међу својим друговима, мостарска *Зора*, доносила је у течају готово двије године још једно изврсно дјело о *Горском Вијенцу* од професора Павла Поповића, а сад га је издала и у засебној књизи вриједна Издавачка Књижарница Пахера и Кисића у Мостару. Ово је дјело професора Павла Поповића далеко измакло испред свију досадањижих радова о *Горском Вијенцу* својом дубљином, темељитиошћу, оригиналношћу и озбиљношћу. Писац се није много задржавао на спољашњој страни *Горског Вијенца*, о чему су други већ толико писали и готово исцрпили предмет с те стране, него се он зауставио поглавито над онијем, што други готово нијесу ни покушавали, да расправљају: он се подухватио и сретно расправио и показао нам, чим се *Горски Вијенац* тако високо издигао изнад свију осталијех производа наше умјетне књижевности, што не одричу ни они, који му много што-шта замјерају. Писац је у овој расправи врло вјешто оборио и уништио све те замјерке, као неумјесне и показао, да много што-шта у *Горском Вијенцу* и пре свега није свидјело многијем, управ на свом је мјесту, да друкчије не може бити, и да због тога *Горски Вијенац*, не губи ништа, него, на против, добија и постаје онако класичан. Није овдје мјесто, да улазимо у све потанкости ове расправе: за то треба дуга и озбиљна студиа, него нам је намјера само истаћи ово дјело и обратити на њ пажњу читалаца *Просвјете*. Ово најновије дјело о *Горском Вијенцу* заслужује најозбиљнију пажњу свију онијех, који се баве књижевношћу, а требало би да га има сваки образовани човјек у својој књижници уз *Горски Вијенац*. Заслужује озбиљну пажњу, проучавање, размишљање и оно, што је у истој *Зори* и у *Бранкову Колу* изнио један од младијех ваљанијех критичара, Светислав Стефановић, о Његушу и његовијем дјелима.

Сувишно је говорити о спољашњој техничкој страни овог издања: оно је тако лијепо издано, да је мало тако лијепојих издања у цијелој нашој књижевности; и оно је као и остала Издавачке Књижарнице Пахера и Кисића.

Просвјетни Гласник. Службени лист Министарства Просвјете и Црквених послова краљевине Србије. Година XXII. Свеска за децембар. Уредник Влад. Т. Спасојевић. Београд, издање и штампа државне штампарије краљевине Србије 1901.

Садржај: Службени дио: 1. Укази Њег. Вел. Краља: Велика Школа (постављења), Средње Школе (постављења). 2. Претписи министра просвјете и црквених послова: Народне школе (постављења, премјештаји, оставке, разрешења, упражњено мјесто). 3. Расписи и одлуке министра просвјете и црквених послова. 4. учитељски испити. — Наука и настава: 5. Пројект закона о универзитету Краља Александра I, од д-ра В. Бакића 6. Састанак и договор српских главара у Кучима 1614 год. ради устанка на Турке, прилог критици извора за историју српског народа, од Јов. Н. Томића (свршетак). 7. Данашња Србија под Римљанима, од Н. Вулића (наставак). 8. Спектроскопија као метода за испитивање природе небесних тијела, од Ј. Михаиловића професора (свршетак). 9. Новине за флору краљевине Србије, саопштио Др Лујо В. Адамовић (наставак). 10. Најновије уређење средње школе у Русији, с рускога В. (свршетак). 11. Предавања из природних наука — са гледишта заједнице живота — за III. и IV. разред народних школа, по Твихаузну, удесио Мих. М. Станојевић, учитељ (свршетак). 12. Лига за моралну дјелатност у Француској и Швајцарској, од Ј. Скерлића. — Оцјене и прикази: 13. Најновије књиге за омладину, реферат од Ј. Прод. — Хроника: 14. Српско геолошко друштво, од Св. Р. — Биљешље: 15. Занимљива упоређења бројних количина, (наставак). 16. Просвјетни записи. — Додатак: 17. Четири српске народне обредне кајде.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 8 и више табака, на великој осмици. Стаје годишње за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франка). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвјете и Црквених послова у Београду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

Богословскій Вѣстникъ издаваемый Московскою Духовною Академіею. Ноябрь 1901. Годъ десятый. Свято-Троицкая Сергіева лавра.

Содержаніе: Святаго отца нашего Кирилла Архієпископа Александрійскаго толкованіе на Евангеліе отъ Іоанна — Слово на память Преподобнаго Сергія. Архимандрита Евдокима. Религія финикіянь С. С. Глаголева. — „Сущность христіанства,“ по изображенію церковнаго историка Адолфа Гарнака. (Изъ университетскихъ лекцій по Исторіи Церкви) А. П. Лебедева. — Странный ревнитель святости семейнаго очага. Н. А. Заозерскаго. — Въ странѣ священныхъ воспоминаній. — Образованное общество и современное богословіе. (Въ отвѣтъ на статью Русскаго Вѣстника: „Чего ждутъ образованные люди отъ современнаго богословія?“) Прот. П. Я. Свѣтлова. — О новомъ изданіи твореній св. Аванасія Александрійскаго въ русскомъ переводѣ. — Библиографія D. G. Hogarth „Authority and Archaeology sacred and profane.“ Опыты объ отношеніи монументовъ къ библейской и классической литературѣ. А. И. Покровскаго. — Автобіографическія записки Высокопреосвященнаго Саввы, Архієпископа Тверскаго. — Протоколы засѣданій Совѣта Московскою Духовною Академіею за 1900 годъ. — Объявленія.

Христіанское Чтеніе, издаваемое при С.-Петербургской Духовной Академіи. Выпускъ 1901 г. двѣнадцатый. Годъ LXXXI. Декабрь. С.-Петербургъ. Типографія А. П. Лопухина. Тельжная ул. 5. 1901.

Содержаніе: I. Благовѣстіе св. Апостола Павла и теософія Филона александрійскаго. Проф. Н. Н. Голубокоскій. — II. Нравственное Богослово въ Россіи въ теченіе XIX-го столѣтія. Проф. А. Бронзовъ — III. Къ исторіи сказаній о нерукотворенномъ образѣ (Разборъ сказанія о Панадской статуѣ). И. Момоть. — IV. Памяти † преосв. Бориса (бывшаго ректора с.-петербургской академіи). I Преосвященный епископъ Борисъ, какъ ученый. Проф. Иванъ Троицкій. — II Нѣкоторыя воспоминанія о преосвященнѣйшемъ епископѣ Борисѣ. Проф. И. Пальмовъ. — III. Преосв. Борисъ въ отношеніи къ студенчеству. Студ.-свящ. Г. Шавельскій (съ портретомъ). — V. Школа и жизнь. VI. Рукописи и книги церковной печати, поступившія въ академич. библиотеку въ 1900 году (Къ отчету по библиотекѣ Академіи) Библ. Акад. Родосскій. — VII. Новости богословской литературы. — VIII. Оглавленіе „Христіанскаго Чтенія“ за второе полугодіе (іюль—декабрь) 1901 г. 1005—1008. Въ особомъ приложеніи: IX. Журналы собраній Совѣта СПБ. Духовной Академіи за 190⁰/₁ годъ (окончаніе). 305—383.

Гласник православне цркве у Краљевини Србији. Орган Архијерејског Сабора. Година II. Свеска за октобар Уредник Добросав М. Ковачевић Биоград. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901.

Садржај: Службени дио Указа на постављања. — Архијерејска куположења, провозства и предавања свештеника и ђакана. — Чланци и расправе Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, (од 1683—1693 год.), историска студија Јов. Н. Тсмића, професора. — Св. Данило II, архиепископ српски, као проповједник срп. прав. цркве, од Доброс. М. Ковачевића, проф. — Није забрављен празновати Ускрс у дан пуног мјесеца, од Мак има Трипковића, професора. — Песимизам и хришћанство, од Александра Живановића, професора. — Григорије V., патријарх цариградски, по грчким изворима изразио синџел Мирон Л. Јанковић, студент. — Хигијена и хришћанство, прев. с руског Н. Р. — Из области херменевтике. Тумачење Шестопсалмија, протумачио по руском Григорије А. Николић, парох пришки. — Вијести из других цркава. Црквени музеј у цариградској патријаршији. — Нове књиге.

„Гласник православне цркве“ излази у мјесечним свескама. Цијена је за Црну Гору: на годину са поштарином 16 дин. у злату.

Источник духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Година XV. Број 22. Власник: Њихова Високопреосвештенства српско-православни Б.-Х. Архијереји. Уредник: синџел Иларион Радонић, проф. богословије. Сарајево 1901.

Садржина: Наименовање. — Окружница Бањалучко-Вихаћке митрополије. — Душа и бесмртност. — Мученичка смрт св. Игњатија Богоносца. — О времену постанка црквених одежа. — Слика племенитог човјекољупца. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Разно. — Књижевне биљешке — Нове књиге и листови. — Јавне благодарности. — Званични огласи. — Исправак.

„Источник“ излази два пута мјесечно и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу за Црну Гору на годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2:50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Летопис Матице Српске. Књига 210. Свеска VI. за годину 1901. У Новом Саду, издање Матице Српске. Уређује др Милан Савић, секретар Матице Српске према одлукама књижевног одбора.

Преглед: I. О неком „народном предању“. Од архим Иларiona Руварца; II. Мосје Лесепс. Приповијетка Милана Будисаљевића; III. Црнице из историје Сењских Ускока. Од Јована Н. Томића (Свршетак); IV. Дон Рамон де Кампоамор. Књижевни профил Од Марка Цара; V. Црно Море у међународном праву. Од Ђоке В. Ђурчина; VI. Књижевност: 1. Оцјене: „Јован Дучић. Пјесме“. Од дра Јована Скерлића; Књига Бокадоро (Xeres de la Maraja). Од А. Г. Матоша; — 2. Прикази: а) Беле-тристика: „Zadnje pjesme. Spjevao Rikard Katalinić Jeretov“, А. Г. Матош. — „Život, od Selka Nine“, А. Г. Матош; — б) Историја и филологија: „Pauler Gyula és Szilágyi Sándor A magyar honfoglalás kútfoi“. J. P. — „Charles Diehl. Justinien et la civilisation byzantine au VI-e siècle“. J. P. — „Louis Leger. La mythologie slave“. J. P.; 3. Биљешке. — VII. Гласник: 1. Петар П. Петровић Његош. Од Рад. Врховца; 2. Марулићева прослава. Од Тих. Остојића. VIII. Нове књиге. J. P.

Бранково Коло. За забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. Година VII. Број 50.

Садржај: Не... (пјесма). — Добре јутро (пјесма). — Пробудио се је... Милан Прибићевић Оливера, позоришна игра у 4 чина од Луке Трифуна Бранковића. — Критика или шиканерија? — Марко Цар — Архимандрит Јован Рајић — од Д. Руварца. — Ковчежић: књижевни прикази и оцјене.

Издаје сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 кр., на по године 5 и на четврт 2 кр. 50. хел. Претплата се шаље администрацији „Бранкова Кола“ у Ср Карловцима.

Зора лист за забаву, поуку и књижевност. Год. VI. Бр. X. Свеска за Октобар. Уређује Атанастије Шола. — Његошева свеска 1813—1851. —

Садржај: Марко Цар: У пјесников вијенац (О 50-тој обљетници Његошеве смрти). — Пјесничко: Алекса Шантић: Било једно момче Црногорче... (алегорија). — Светислав Стефановић: Његошу, о пелесетогодишњици његове смрти (алегорија). — Чланци: Др. Л. Томановић: Петар П. Петровић-Његош и начело народности. — Др. Милан Шевић: О Лучи Микрокозма. — Светислав Стефановић: Његошев Шћепан мали, (кратка скица). — Никола Симић: О језику Петра П. Петровића-Његоша — Једна почетничка пјесма Његошева. — Приповијешке: Његош и Црногорци, (ангдота). — Штампана о Његошевој прослави. — Биљешке.

„Зора.“ Издаје почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака, а цијена, кој је: на читаву годину 8 круна или 9 дин., за ђаке 6 круна или 7 динара.

Учитељ, педагошко књижевни лист, орган учитељског удружења. Година XXI. Свеска за новембар Власник и издавач учитељско удружење.

Уређивачки одбор: Ђока Ивковић, Никола Чолаковић и уредник Мих. М. Станојевић, учитељ у Биограду.

Садржај: З. Свеске „Учитеља“ за новембар 1901 год. Чланци и расправе: Најпотребније реформе у народној школи, пише Драг. М. Ђосић учитељ. — О нормативним наукама (свршетак) пише Р. — Школска хигијена (свршетак) од Др. Мил. Р. Живковића. — Предавања. Шећер и његова вриједност као храна од В. С. Јовановића. — Педагошки преглед. Народно образовање у Италији од С. С. П. — Књижевни преглед. А) Реферати. — Б) Краћи прикази. — Дописи: Допис из Лајпцига, од Јер. П. — Провјетни записи. Кретање просв. друштава — Личне вијести — Хроника — Ковчежић — Библиографија. — Учитељско удружење. — Поменик. Листак.

„Учитељ“ излази један пут мјесечно у свескама од 5 табака. Цијена је за нечланове учитељског удружења 10 динара, а за чланове 5 динара годишње. Претплата се шаље благајнику Глав. Одбора, а рукописи уреднику Мих. М. Станојевићу учит. — Биоград.

Школски Вјесник. Стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник Љубоје Длуштш Година VIII. Свеска 7. Уредништво: Сарајево, зграда земаљске владе. Администрација: Сарајево, земаљски економат. Годишња цијена Школском Вјеснику с поштарином 4 кр. Дописи и новчане пошиљке ради претплате и огласи нека се шаљу Земаљском економату као администрацији „Школског Вјесника“. Сарајево. Земаљска Штампарија 1901.

Садржај: Виктор Логачник: За класичну наставу. — Јелица Беловић-Бернадићковићка: Не мора адума. Психолошке фотографије. (Наставак.) — Др. Алберт Базада: Филозофијска пројективтика у гимназијама. (Наставак.) — Владоје Дукат: Двије „енциклопедистичне“ школе XVII. вијека. — Хајдар Фазлагич: Из дјечијег живота. — Јосип Амос Коменски: Људско живчеље с педагошкога гледишта. — Михајло Митриновић: Његујмо саморадњу при настави. — Јосипа ил. Глембај: Мнијења хрватских учитељских друштава о јединственој научној основи за нижу пучку школу и опетовницу. (Наставак.) — Примјери практичне наставе. — Ђ. М. Раца: Духан. (Свршетак). — Из прошлости. Јосип Поспишил: Јан Амос Коменски као Богослов до године 1624 и његова дјела. (Наставак.) — Љубоје Длуштш: Философија у древних Хелена. (Наставак.) — Педагошка смотра. — Листак. — Службени додатак.

Napredak, glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“, „Saveza hrv. učit. društava i Hrv. štedovno-predudjamne zadruge“. Уређује Стјепан Басаричек. Број 52. Година XLII. Загреб 1901.

Садржај: На концу године. — Неуредан полазак пучке школе. — Принос к повјести хрватскога школства. — Из школе за школу. — О тјлесном развитуку слијечаца. — Рад хрв. учит. друштава. — Вјесник.

„Napredak“ излази сваке суботе. Цијена му је 10 к. на годину. Рукописи се шаљу уреднику, а новци г. Јосипу Клобучару, благајнику хрв. пед.-књиж. збора.

Учитељски Весник. Лист за српске учитеље. Уређује и издаје Јов. Максимовић, учитељ у Биограду. 20 Септембра. 1901. Број 28 и 29. Излази сваке неђеље осим за вријеме великог школског одмора. Цијена је

за Србију 5 динара годишње, а за остале земље 8 динара. Преплата и рукописи шаљу се уреднику у Биоград. (Напомињемо, да уз овај лист иду и два додатка: **Дом и школа** и **Школско звонце**).

Садржај: Пред новим законским пројектом. (Орлен.) Пројект закона о уређењу народних школа у Бугарској. (Ориген.) Учитељски премјештаји. Кратке вијести. Књижевни прикази.

Школски Одјек. Уредник: Авакум Траван, умиров. учитељ. Нови Сад. Год. V. 5. Октомбар 1901. Број 22.

Садржај: Учитељска свијест: И П. — Учитељска спрема: Драгутин Хекман. — Наставни план: др Виљем Рајн. — Наставно градиво мађарског језика за II. разред срп. нар. осн. школа по начину: непосредности; Крета Малетански. — Закључивање: Вл. Војновић. — Учитељи и поуке у земљорадњи: И. Т. — Биљешке.

„Школски Одјек.“ Излази сваког 1. и 15. дана у мјесецу. Стаје на годину 8 круна а на четврт 2 круне. Рукописи се шаљу уредништву а преплата и огласи администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

Пољопривредни календар за просту 1902 г. Издање српског пољопривредног друштва. Уредио Паја Т. Тодоровић—Ђаковић. Година XX. У Биограду. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901. — У овом календару осим календарског дијела има и чланака по разним гранама пољопривреде. Велика је стр. 1—131. 8°.

Изишао је са овом садржином:

I. **Календарски дио** — Пасхадија. — Покретни празници. — Календар по мјесецима. — Радови и панажури кроз свих 12 мјесеци. — Помрачење сунца и мјесеца. Дани у које се радње затварају. — Државне светковине. — Слава пољопривредних завода и удружења. — Владачки Краљевски Лом српски. — Више духовенство. — Министарство Нар. Привреде. — Телеграфске таксе. — Поштакске таксе. — Извод из закона о државним таксама.

II. **Пољопривредни подсјешник.** — Важније болести усјева и биљне готованке: Лијек од главнице (снијети, гари). — Средство противу рђе. — Противу ржане главнице — Средство противу пламењаче на кромпиру и др. — Вилина косица и кудјељица. — Важније штеточне усјева. — Болести и штеточине воћа. — Болести и штеточине лозе. — Прскање противу Пламењаче (Пероноспорје). — Плијесан (Оидиум) — Црњевина (Антракноза). — Прва помоћ у неколиким напрасним болестима код стоке. — Прва помоћ у несрећним случајевима и напрасном побољевању код људи кад љекар не дође.

Подаци о сијању усјева: Кртоласти и коријенасти усјеви. — Предивасти и трговачки усјеви. — Пићни усјеви и траве. — Жита. — Махунасти усјеви. — Уљевни усјеви. — Колико је потребно за сађењу по хектару.

Претварање ланаца земље у аре и хектаре. — Претварање дана орања, плугова земље, јутара земље и коса траве у аре и хектаре. — Претварање ока у килограме и драмова у грамове. — Претварање акова у хектолитре.

Упоредна вриједност динара (франка), круне (кроне) и марке (њемачке).

Важније напомене из пољопривредних закона: По закону о нижим Пољопривредним Школама. — По закону о Пољопривр. Станицама. —

По закону о унапређењу воћарства. — По закону о виноградарству. — По закону о унапређењу сточарства. — По закону о шумама. — По закону о риболову. — По закону о лову. — По закону о чувању пољског имања. — По закону о уништавању штетних животиња и биљака и о заштитењавању корисних животиња.

III. *Пољопривредни заводи и установе.* — Српско Пољопривредно Друштво. — Управа друштвена, секретари секција, чланови оснивачи, чланови добротвори, чланови утемељачи, почасни чланови, редовни чланови, чланови помагачи. — Подружине Српског Пољопривредног Друштва.

Ниже пољопривредне школе: Школа за ратарство у Краљеву. — Школа за Винодеље и Воћарство у Букову код Неготина.

Управа Државне Ергеле. — Управа Топчидерске Економије. Пољопривредна Станица окр. моравског у Ћуприји. — Пољопривредна Станица окр. подрињског у Шапцу. — Пољопривредна Станица окр. врањског у Љесковцу.

Ловни расадници. — Путни наставник виноградарства. — Срески расадници. — Практична шумарска школа у Краљеву. — Државни шумски расадници.

Главна Управа Свих „Кола Јахача Кнез Михајло.“ Српско Пчеларско Друштво. — Пчеларско-Воћарска Задруга у Биограду. — Пчеларско-Воћарска Задруга у Параћини. — Крагујевачка Пчеларска Задруга. — Савез Земљорадничких Задруга. — Савез Ловачких Удружења. — Српско Акционарско Друштво (за земљишни трг, клање и прераду стоке. — Српска Краљ. Држ. Класна Лутрија за привредне циљеве.

Додатак: Стечај. Награде за увођење напреднијих начина радње. — Цијеновник пољопривредних алата и машина.

IV. *Поуци дпо.* — Чланци: Важност и употреба зеленог ђубрења. — О главнијим нашим суватима за извозну рогату стоку и о њиховој правци. — Повећање приноса са ливада. — Подизање винограда на пијеску. — Гајење љешника за извоз. — Извоз дрва са врлетних и негоднох мјеста. — Не ради без рачуна (приповјетка).

Кратке поуке: Једна врло важна пољопривредна справа. — Воћке у воћњацима не треба да су густе, честе. — Како се ваља помоћи над град усјеје туче. — Главније сорте врбе за плетарство. — Како се шта може на дуже очувати. —

Српске Пољопривредне књиге и новине: I. Књиге II. Новине.

Приватни огласи.

Тежак, гласник српскога пољопривредног друштва. У Биограду. Број 36.

Садржај. О извозу сухих шљива. Максе. — Претакање вина. Производња грозђа у зиму. М. Н. Лук. — Какав значај има сњезни покривач у природи. — Биљешке. — Подлистак: Петар Микар.

Зорица — дјечије новине —. Год. IV. Број 6. Излази једанпут у мјесецу на читавом табаку са неколико слика. Годишња цијена 2 круне. Година „Зорице“ почиње и свршава се са школском годином. Уређује Мих. Сретеновић.

Садржај: Тице селице, пјесма Жив Васића — Из књига Староставних С—ц. — Мала Мата представља своју лутку, пјесма М. Митровића. — Из српских крајева, Нушић. — Слобода, најбољи друг, пјесма Станимировића. — Дочек: прича од Гнасића. — Пе радуј се туђем злу, пјесма Браца-Брана. — О!..... пјесма Браца-Брана. — Најобичније грешке у ђачком говору. Ст. М. М. учит. — Загонетке. — Млађинац. — Христос се роди, Зорица.

Нада, поуци забави и умјетности. Година VII., број 24. Издаје Земаљска влада за Босну и Херцеговину. — Уређује Коста Херман.

Садржај: Иво Чипико: У јесењем сунцу. — Владимир Назор: Сумрак. — Δ: Хрватска књига кроз ово четири стотине година и отац јој Марко Марулић. — Стјепко Илијић: Биједна чељад. — Љ. Дворниковић: Етички појам умјетности. (Свршетак). — Фердо Беџић: Страшна успомена. (Свршетак) — Алберто Вебер: Стаза жића. — Наша писма: Пера С. Талетов: У Биограду. — Уз наше слике. — Смотра. — Књижевност. — Дописи уредништва. — Сlike. —

„Нада“ излази двапут у мјесецу. Цијена је за све земље с поштарином: на годину 12 круна, на по године 6 круна. — Сарајево.

Dom i sviet, hrvatski ilustrovani list. Течај XIV. Број 28. Издаје Tisak i naklada Knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Цена Бр. 30.

Садржај: Штиво: Скитница. Написао Максим Горки (наставка). — Човјек са воштаним кипови. Роман од Хав. de Montepina. Превод из француског Л. М. (наставка). Злочин у Орцивалу. Криминални роман. Француски написао Е. Габријел (свршетак). — Мали Детектив. Написао Марк Тваин (свршетак). Неискрена пријатељица. Превод из шведског. — Духови и плашила. Написао Otto Haüssler. Превео А. М. — Препознавање злочинаца. Превод. — Ор. уљаш из Поникала. Написао Х. Сиенкијевић. — Сlike: Др. Јосип Пазман, бивши управитељ завода св. Јеролима у Риму. — Турско француски сукоб. Смирна, посматрана са Gueuk — Трг Emin-Einov у Цариграду. — Талијански складатељ В. Белини, пригодом стогодишњице. — Турско-француски сукоб. Салоник, лука и обрежја. — Е. М. Констанс, француски посланик у Цариграду. — Француско-турски сукоб. Морнарица адмирала Каиларда креће на исток. — Француски адмирал Каилард, заповједник морнарице. — Турско-француски сукоб. Земљовид отока Митилини. — Турско француски сукоб. Вјежбе турских морнара. — Нова француска оклопњаца „Gambetta.“ — Пут што га је превалио инглески престолонашљедник, војвода од Корнвала и Иорка, са супругом. — На двоколицама превалено у 49 хипова 1000 метара — Српски краљ Александар полаже присегу на устав. — Најљепша аутомобил кола за 4 особе, изложена на изложби у Липском — Оружници пуцају на провалника Едуарда Берла, када прелази преко зида од дворца Лаксенбурга.

„Dom i Sviet“ излази 1. и 15. свакога мјесеца. Цијена на цијелу годину фор. 6., на пола године фор 3., на 3 мјесеца фор. 1'50, са поштом.

Българска Сбирка, списание за книжнина, исторически и общественни знания, излазя подъ редакцията на Стефана С. Бобчевъ Год. VIII. 1-й декември 1901 г. Книжка X. Софий. Печатница на П. М. Бузайтовъ 1901. Излази мјесечно на 4—5 штампаних табака. Годишња цијена 9 лева (кр.).

Съдържание: Ив. Вазовъ. — Въ царството на славата; — П. Кисимовъ. — Търновското въстание; — Ал. Узуновъ. — Хенрихъ Ибсенъ; — Д. В. Храновъ. — Спомени за генералъ Гурко; Дръ Ђ. — За Чумата; — Малки очерки и разкази. 1. Баща, отъ Б. Ђорносовъ Прѣв. Ал. Лунгаровъ. — 2. Нима той е най-милъ? отъ Х. Сенкиевичъ. Прѣв. В. С.; — Книгописъ. 1. Отзиви и оцѣнки. — М. А. Уводъ въ историята на българскій езикъ. Дръ Б. Цоневъ. — Z. Z. Ив. Вазовъ. Видено и Чуто. — В. С. Кѣтъ свобода. — В. С. Питанье о Старој Србији, написао Павле Орловић. — II. Нови книги. — III Прѣгледъ на нашия и чуждия периодически печатъ; — Какво става по свѣта? 1. Въ нашеско. Законодателенъ прѣгледъ: финансови договори и просвѣщение. — 2. На чужбина. Прѣгледъ; — Хронология. 1. Нашенска. 2. Чужда; Разни вѣсти и бѣлѣжки. Прѣводи на романитѣ на Иванъ Вазовъ. — Книжовни вѣсти. — Чужди книжовни вѣсти. — Знаменити сѣрби. — Руское собраніе. — Славянски вѣсти. — Славянски поменикъ. — Чужди поменикъ. — Съчиненията на руския писателъ Херценъ. — Въ Англия. — Дворжаковата шейсетгодишнина. — Нови вѣстници; — Обявления на корицитѣ; — Съдържанието на „Българска Сбирка“ за 1901 г. по прѣдмѣти; — Азбученъ показалецъ на сътрудницитѣ и авторитѣ.

List za učiteljstvo i prijatelje školstva. Br. 12. Teč. XII. Izdaje i uređuje Stjepan Širola.

Садржај: Који су разлози, да млади учитељ интелектуално и морално не напредује? Милаш Сафар. — Породица и традиција. Јелица Беловић-Бернадиновић. — Школни Флаксамл Вј. Кошчевић. — Quem dii odere, pedagogum fecere. Франо Рочић. — Учитељски разговори. Вј. Доминковић. — Листак: Прослов М. Црнко; Без мјеста М. Црнко. — Књижевност: Недолжани срѣци. Селвак Марко. — Освитава књижница. — Мали глумац. — Значење Марка Марковића Билешке.

„Skola“ излази првога свакога мјесца. Годишња цијена јој је 4 к., на по године 2 к., а за иноземство 60 фил. више. — Претплате, дописи и листови у замјену шаљу се уредништву у Карловац.

Behar. Лист за поуку и забаву. Број 17. Година II. Сарајево, 1. Јануара. Штампарија Ристе Ј. Савића и Друга. 1902 год.

Садржај: А Кадић: Главни догађаји из исламске прошлости. — Екрем: Послије десет година. Приповијест из живота. — Ахмедъ бекъ Агаев: Муслиманска жена. — Осман Нури Хаџић и Фехим Спахо: Хиљада и једна ноћ. — Фехим Спахо: Почетак цивилизовања руских муслимана. — Судбина једне породице, роман из царигр. живота. — Народне умовторине: С. М. Бегемина и Мустај бег. (Свршетак). — Омер: Цар и Насрудин ефендија. — Мифтић Хазим: Ишаретом. — Листак: Књижевност: Звјетска изложба — Парис 1900. — Цариградске слике и прилике. — Културне билешке: Джамиул-Езхер у Каиру. — Загонетке. — Одгонетке.

„Behar“ излази два пута мјесечно. Цијена му је на годину 10, на по године 5 круна; за ђаке 6 круна, а за иноземство 12 круна на годину. Преплата и рукописи шаљу се: Уредништву „Бехара“ у Сарајеву, Апелова обала бр. 34.

Просвета, орган пријатеља српске народне просвјете. Бр. 8. Год. II. Власник Ђ. С. Којић, учитељ; одговорни уредник Јован П. Јовановић,

учитељ; стални сарадници: Милутин Николић и Божка Божић, учитељи. Лист излази сваких десет дана. Претплата и рукописи шаљу се Уредништву „Просвете“ у Крагујевцу. Цијена ван Србије до краја шк. године 8 дин.

Садржај: Захтеји за побољшање народне просвјете. — Књижевност. — Писмо уредништву. — Гласник. — Биљешке. — Јавна благодарност. — Наука и забава. — Некролог. — Огласа. — Од уредништва.

Женски свет, лист Добротворних Задруга Српкиња. Издаје и уређује Аркадије Варађанин. Нови Сад. Издаје сваког мјесеца. Цијена на годину 1½ до 3 круне. Претплату из Црне Горе прима Књижара П. Калуђеровића на Цетињу.

Садржај 12. броја: *Савез добротворних задруга Српкиња*. „Сеји“ (пјесма), Стеван Живановић Николић. — *Ади Негри*, забиљежила Јелица Беловић. — *Вршачкој кули* (пјесма), Маринко. — *Говор* госпође Савке Суботићке. — *Теби* (пјесма), Томир. — *Допис*, Савка. — *Својој љуби* (пјесма), Богдан Крајишник. — *Рад добротворних задруга Српкиња*. — *Ти хоћеш...* (пјесма), Томир. — *Први април*, Љуба Милованов. — *Имам цуру*, (пјесма), по Росегеру Маринко. — *Септембар*, Мих. Ракић. — *Мајка услављује своје чедо* (пјесма), Јан. Николић. — Гласник. — Читуља. — Биљешке.

У наклади Издавачке Књижарнице и Штампарско ујетничког Завода Пахера и Кисића у Мостару изашла из штампе два календара за 1902 г.: „**Мостар Српски ципни Календар**“ (година IV) који је врло zgodан са свога формата и практичан са својих разних таблица, тарифа, возних редова и т. д. Ове се године издала са знатним допунама оваке врсте. Како се те допуне чине сваке године до је исти календар постао потребна ручна књига за сваког у Босни и Херцеговини, а и за друге крајеве. Цијена му је без биљега 25 потура (хелера), а са биљегом 40 потура (хелера). Препродавци добијају знатан попуст (рабат).

„**Српски зидни лисни календар**“ (година I) са старим и новим датумом.

Давно се осјећала потреба за zgodно удешеним српским зидним лисним календаром, који би видним бројевима показивао стари и нови датум. Ту потребу попунио је овај календар, који служи уједно као украс на зиду, јер му је зидна таблица изведена врло укусно и ујетнички а са фотографским снимцима разних градова и појединих партија. Ово је једини календар са оваком изработом. Наклада је спремна да и за омање поруџбе изради разна мјеста и друге слике на календару (зато јој ваља послати вјерну фотографију). Нарочито је ово zgodан календар за трговачку рекламу гдје наклада уступа мјесто слике појединих градова, да се изнесу слике трговачких радња са написом дотичне фирме. Цијена је овом календару без биљега 1 круна и 20 потура (хелера) Препродавци добивају знатан попуст (рабат).

Учење о јеванђелским савјетима и заповједима и установ мо­наштва. (De „Consiliis Evangelicis“) — Душан Јакшић, професор у богословији. Сремски Карловци, Српска манастирска штампарија. 1901. — 594. Цијена је књизи 30 филира или 40 пара дин.

Сепаратни описак „Гласника Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини“ XIII. 1901. 4. (Стр. 618—636) — **Покајање, Покајнице и**

Кѳрота. — Пише Јован Фил. Иваншиевич, (Сарајево). — Сарајево Земальска штампарија 1901.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1902 ГОДЪ
НА ДУХОВНО-АКАДЕМИЧЕСКІЕ ЖУРНАЛЫ
„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ”
И
„ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ”

1) „Церковный Вѣстникъ” — еженедѣльный журналъ, служащій органомъ богословской мысли и церковно-общественной жизни въ Россіи и за границей.

2) „Христіанское Чтеніе” — ежемѣсячный журналъ, органъ богословской и церковно-исторической науки въ общедоступномъ изложеніи. Въ качествѣ приложенія къ журналамъ редакція издаетъ:

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ ТВОРЕНІЙ СВ. ІОАННА ЗЛАТОУСТА

Въ русскомъ переводѣ

на весьма льготныхъ для своихъ подписчиковъ условіяхъ. Именно, подписчики на оба журнала получаютъ ежегодно большой томъ этихъ твореній въ двухъ книгахъ (около 1,000 страницъ убористаго, но четкаго шрифта) вмѣсто номинальной цѣны въ три рубля за одинъ рубль, и подписчики на одинъ журналъ — за 1 р. 50 к. получаютъ томъ и пересылку. При такихъ льготныхъ условіяхъ всѣ подписчики „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“ получаютъ возможность при самомъ незначительномъ ежегодномъ расходѣ приобрести полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцевъ церкви, — собраніе, которое по богатству и разнообразію соржежанія составляетъ цѣлую бібліотеку богословской литературы ея золотого вѣка.

Въ 1902 г. будетъ изданъ восьмой томъ въ двухъ книгахъ, въ который войдутъ Бесѣды на Ев. Іоанна

Новые подписчики, желающіе имѣть и первые семь томовъ, могутъ получить ихъ по уменьшенной цѣнѣ, именно — по два рубля за томъ, а въ изящномъ англійскомъ переплетѣ — по 2 р. 50 коп.

Условія подписки: а) Отдѣльно за „Церковный Вѣстникъ“ 5 (пять) руб. съ приложеніемъ „Твореній Св. Іоанна Златоуста“ — 6 р. 50 к.; за „Христіанское Чтеніе“ 5 (пять) руб. съ приложеніемъ „Твореній Св. Іоанна Златоуста“ — 6 р. 50 к.

б) За оба журнала 8 (восемь) руб. съ приложеніемъ „Твореній Св. Іоанна Златоуста“ — 9 (девять) руб. съ пересылкой

ЗА ГРАНИЦЕЙ. ДЛЯ ВСѢХЪ МѢСТЪ:

За оба журнала 10 (десять) р.; съ приложеніемъ Твореній св. Іоанна Златоуста — 11 руб. 50 коп., за каждый отдѣльно 7 (семь) руб., съ при-

ложеиємъ „Твореній св. Іоанна Златоуста“ — 9 руб., за изящный англійскій переплетъ прилагать 50 к.

Иногородные подписчики надписываютъ свои требованія такъ: въ редакцію „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“ въ С.-Петербургѣ. (Russie).

Подписывающіеся въ С.-Петербургѣ обращаются въ контору редакціи Невскій пр. 182, кв. 1), гдѣ можно получать также отдѣльныя изданія редакціи и гдѣ принимаются объявленія для печатанія и разсылки при „Церковномъ Вѣстникѣ;“ въ Москвѣ подписка принимается въ Отдѣлѣ по распространенію духовно-нравственныхъ книгъ (Петровка, Высокопетровскій монастырь).

Редакторъ, проф. А. П. Лопухинъ.

П Р О Г Л А С

Стари Дубровчани стекоше дугијем тијеком времена драгоцјено искуство, из кога су црпли сјајне плодове, пресудне за будућност нашега народа.

Њихови насљедници, прекаљени разликама згодѣ, додали су искуству искуство.

На темељу те стечевине одлучило се је покретање у Дубровнику листа за науку и књижевност.

По закључку састанка, у коме се измијенише мисли о програму, лист ће се звати **Срђ**. На поданку овога брда одљивио се и цвао је Дубровник за тисућу година своје славне историје.

Дубровник, који је за тамне балканске ноћи чувао жижак српске просвјете прекаљене латинскијем хуманизмом; и који се као независна држава и као књижевна република своје врсте, није никада одрекао заједнице са српскијем залеђем на Балканима — како то утврђују и политички и књижевни споменици његовијех архива — заступао је у вијеку већ минулому, и онако расцарен и безглављен, правац умјерености и широкога хуманизма у препороду српске књиге. „Забавник Штационе Дубровачке,“ у коме барани умови с ове стране Неретве заступаху знатну епоху наше књижевности, па познији „Словинац,“ двије су лијепе стране Дубровачкога многа живота, које се не ће отети од њега.

Надахнут овијем угледима, „Срђ“ ће настојати да изнесе свијету на видик плодове српске књиге поглавито приморске, која за овијех деценија жестоке политичке борбе није у опће имала ни времена, а ни пригоде да изнесе своје радове на божје видјело.

Наш ће „Срђ“ настојати да одговори овој позиву и овој потреби. По њему има да се на научном и књижевном пољу поновно зачује глас Дубровника, а с њим и приморскога Српства. Његове су странице отворене свима Дубровчанима, свима Србима, па и брацкијем племенима на југу, а не тражи друго него једну мисао водиљу, којом су његови оснивачи задахнути:

Мисао српскога књижевнога јединства на основи здравога развитка народнијех сила, које је наш бесмртни Вук на видик изнио и објавио.

А томе развитку не ће сметати, него ће га дапаче поунити и ојачати, гајење онога хуманизма, о коме је велики француски мислилац рекао, да „валик на огњени ступ који вођаше Мојсију, прати човјека на земаљском пузу, гријући га својим пламеном, обасјавајући га својима здракама.“

Овај Дубровачки гласник, трећи у новије вријеме, китиће се и једнијем и другијем писмом, којим Срби пишу, и ако је увјерен да је азбука словенскога Апостола Кирила једино писмо народно, а ово му је народно обилежје признавала и Дубровачка држава, дописујући кириловскијем писменима са сусједнијем једнокрвнијем владарима Али, како Људевит Гај пјева:

„Двострука азбука
„Лијева, десна рука,
„Мука, ал' наука.“

Па како се наш народ на приморју силом прилика и тијekom времена, приучио на латинску азбуку, двострука ће азбука бити дојста наука, јер ако слова дијеле, дух уједињује и спасава.

Без сваке зјерске страсти, „Срђ“ ће настојати да све светиње Српскога народа једнакијем поштовањем пази. Не заборављајући да је Српство у три вјере раздијелено држаће се најшире вјерске сноплјивости и здрава либерализма.

Многи су одлични књижевници обећали „Срђу“ сарадништво. Помоћу тијех сила по начелима горе у кратко напртанијем „Срђ“ ступа у живот с нове године 1902 с тврдијем увјерењем, да ће успјети именованом овога брда, око којег су српске вјере, за уједне дуге помрчине Балканскога свијета, водиле складно како народне просвјете, и нада се да ће много година проносити свој глас по нашијем земљама, гдје једнако траје одјек прегаштва, књижевне и државне славе града Дубровника.

Лист „Срђ“ излазиће два пута мјесечно у свескама, од два — три табака.

Пијена је листу: За Дубровник и Аустро-Угарску на годину круна 12.

За иностранство франака 15 у злату.

Претплата ва „Дубровник“ и „Срђ“ заједно стаје на годину за Дубровник и Аустро-Угарску круна 20; за иноземство 28 франака у злату.

Рукописе и писма слати Уредништву „Срђа“ а претплату Администрацији „Срђа“.

У Дубровнику о Божићу 1901.

Антун Фабрис
власник и уредник

проф. Лука Зоре
главни сарадник.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Имајући на уму потребе наше црквене књижевности, а на основу добивенога архиепископскога благослова Његове Светости преузвишенога го-

сподина патријарха српскога Георгија, потписани покрећу од јануара 1902. године научно-књижевни богословски лист под називом

„БОГОСЛОВСКИ ГЛАСНИК“

који ће излазити у мјесечним свескама од 4—5 табака у великој осмини, а уређиваће га уз уређивачки одбор проф. богосл. протосинђел Иларион Зеремски.

Богословски Гласник издаваће се по овом програму:

I. Чланци и расправе из разних грана богословске науке с нарочитим погледом на потребе наше цркве, као и чланци и расправе философске и историјске садржине.

II. У одјељку „Књижевност“ приказиваће се и оцјењиваће се важнији производи богословске књижевности, нарочито православне, као и дјела историјска и философска, која су у свеви са богословском науком.

III. У „Хроници“ износиће се важнији савремени догађаји из живота како српске тако и осталих хришћанских цркава.

IV. Биљешке. Овамо ће се уносити ситније ствари нарочито из књижевности, које су вриједне да се забиљеже.

V. Нове књиге и листови.

Према овоме част је потписанима позвати п. н. српску читалачку публику на претплату на *Богословски Гласник* са молбом, да се у што већем броју одазове и тиме омогући опстанак овога листа.

Претплата на *Богословски Гласник* износи за Аустро-Угарску и Босну и Херцеговину на годину 12 круна, на појединим крајевима 15 круна, на четврт год. 3 круне; за остале земље 15 франака годишње у злату.

Претплата нека се шаље: *Уредништву „Богословског Гласника,“ Сријемски Карловци, Славонија.*

Прва свеска изаћи ће у половини јануара 1902. године, а према томе излазиће и остале у половини свакога мјесеца.

У Ср. Карловцима, 12 децембра 1901 год.

Протопрезвитер проф. богосл. Јован Живковић,
 Протосинђел проф. богосл. Иларион Зеремски,
 Презвитер проф. богосл. Душан Јакшић,
 Протопрезвитер проф. богосл. Илутин Јакшић,
 Архимандрит проф. богосл. Д-р Георгије Летић,
 Презвитер катихета и проф. Иван Маширевић,
 Јерођакон проф. богосл. Д-р Јоаким Чунић.

Открыта подписка на 1902 годъ на Духовный Журналъ

„СТРАННИКЪ“

съ приложеніемъ „Общедоступной Богословской Библіотеки“
и новой серіи богословско-апологетическихъ трактатовъ.

Духовный журналъ „Странникъ“ будетъ издаваться въ 1902 году по прежней широкой программѣ, обнимающей зесь кругъ движеній богословско-философской мысли и церковно-общественной жизни, интересамъ которой онъ неослабно служить въ теченіе болѣе сорока лѣтъ. Кромѣ того въ удовлетвореніе насущнѣйшей потребности нашего времени редакция съ 1898 года приступила къ крупному литературному предпріятію, именно къ изданію „Общедоступной Богословской Библіотеки“, имѣющей своею цѣлю сдѣлать болѣе доступными для читателей лучшія и капитальнѣйшія произведенія русской и иностранной богословской литературы. Именно:

1) При редакціи духовнаго журнала „Странникъ“ издается „Общедоступная Богословская Библіотека“ въ качествѣ бесплатнаго приложенія.

2) Въ нее входятъ лучшія и капитальнѣйшія произведенія русской и знанія: по Св. Писанію (гдѣ кромѣ вспомогагельныхъ къ его изученію сочиненій имѣется въ виду издать и полное толкованіе на всю Библію примѣнительно къ потребностямъ пастырей и проповѣдниковъ), по Основному, Догматическому и Нравственному богословію (лучшія системы изъ русской и иностранной литературы, Библейской и Церковной исторіи, проповѣдничеству и др.), причѣмъ для каждой отрасли представителями избираются капитальнѣйшіе труды лучшихъ богословскихъ писателей — русскихъ и иностранныхъ.

3) Ежегодно издается по два тома отъ 40 до 45 и болѣе печатныхъ листовъ въ томѣ. — всего около 1,500 страницъ убористаго, но четкаго шрифта, такъ что подписчики нашего журнала, ежегодно получая по два тома лучшихъ произведеній русской и иностранной богословской литературы, безъ обремененія себя приобрѣтутъ цѣлую библіотеку этихъ произведеній, которая при отдѣльной покупкѣ потребовала бы громаднѣхъ расходовъ, непосильныхъ большинству нашихъ пастырей.

Въ теченіе первыхъ четырехъ лѣтъ выхода „Общедоступной Богословской Библіотеки“ подписчиками получены слѣдующія цѣнныя изданія:

а) „Правосл. Собесѣдовательное Богословіе“ прот. І В Толмачева. — капитальное и единственное въ своемъ родѣ сочиненіе въ нашей духовной литературѣ, составляющее вполне необходимую книгу для всякаго пастыря, который по долгу служенія и совѣсти не захочетъ оставаться нѣмымъ при возрастающей жаждѣ къ духовному назиданію во вѣрренной его попеченію папствѣ;

б) „Исторія христіанской церкви въ XIX вѣкѣ“, въ двухъ томахъ (Православ. Востокъ и иносл. западъ) съ иллюстраціями, составляющая вполне понятную потребность для современнаго поколѣнія, которое стоитъ на зарѣ новаго вѣка и поэтому должно знать, что нашъ вѣкъ внесъ въ сокровищницу міровой исторіи, и

в) „Православная богословская энциклопедія“ или Богословскій энциклопедическій словарь, содержащій въ себѣ необходимыя для всякаго богословски образованаго человѣка свѣдѣнія по всемъ предметамъ богословскаго и философскаго знанія, с иллюстраціями и картами.

Въ 1902 году подписчики журнала получаютъ 3-й и 4-й томы „Правосл. богословской энциклопедии“ (на буквы В, Г, Д и Е, за которыми въ свое время не замедлятъ послѣдовать и другіе).

Кромѣ того съ 1902 г. редакція приступаетъ къ новой серіи богословско-апологетическихъ трактатовъ подъ общимъ заглавіемъ: „Христіанство, наука и невѣріе,“ имѣющихъ своею задачею защиту Христіанства противъ новѣйшаго невѣрія во всехъ его видахъ. Ежегодно будетъ издаваться по одному выпуску въ 10—12 печ. листовъ (около 200 страницъ) въ каждомъ. Въ 1902 г. будетъ данъ крит. разборъ извѣстныхъ лекцій А. Гарнака „Сущность христіанства.“

Журналъ по прежнему будетъ выходить ежемѣсячно книжками въ 10—12 и болѣе печ. листовъ (до 200 стр. въ книжкѣ).

Цѣна: а) въ Россіи за журналъ „Странникъ“ съ приложеніемъ двухъ томовъ „Общедоступной Богословской Библіотеки“ и одного вып. богословско-апологетическихъ трактатовъ восемь (8) рублей съ перес. и дост., б) за границей 11 руб. съ перес.

Примѣч.: а) Въ отдѣльной продажѣ для неподписчиковъ цѣна „Общед. Богосл. Библіотеки“ 2 р. 50 к. за томъ, а съ перес. 3 р.

б) Желающіе имѣть выпуски „Библіотеки“ въ изданномъ англійскомъ переплетѣ благоволятъ заплатить за 50 коп. за выпускъ.

в) Новые подписчики, желающіе получить также приложеніе восемь выпусковъ „Библіотеки“ (четыре тома „Православнаго Собесѣдовательнаго Богословія“, два тома „Исторіи Христ. Церкви“ и два тома „Прав. Богословской Энциклопедіи“), при выпискѣ всехъ прилагаютъ по 1 р. за томъ, а при выпискѣ на выборъ — по 1 р. 50 к.

г) Въ виду связанныхъ съ изданіемъ приложеній большихъ расходовъ, редакція вынуждена печатать ихъ въ ограниченномъ количествѣ экземпляровъ и поэтому подписчикамъ на льготныхъ условіяхъ будетъ выдавать только по 1 экз. За второй и слѣд. экземпляры подписчики платятъ по 2 р. 50 коп. за экз. безъ перес. и 3 р. съ перес., въ англійскомъ переплетѣ 3 р. 50 коп. съ перес.

Адресоваться: Въ редакцію журнала „Странникъ“ С.-Петербургъ, Невскій проспектъ Д. № 182.

Городскіе СПБ. подписчики благоволятъ обращаться къ директору редакціи — Тельжная ул., д. № 5.

За редактора издатель проф. А. П. Лопухинъ.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

У Складишту књига

К. Ц. Држ. Штампарије налазе се у промет слиједећа дјела:

	Цијена ф. в.
1) Српски Буквар од Ђура Поповића и Ј. Рогановића, III. издање	" — 20
2) Читанка за I. разред од Ђ. Поповића III. издање	" — 20
3) Рачуница за I. разред од Ђура Поповића и Ан. Јовићевића I. издање	" — 15
4) Познаваше и његоваше човјечијег тијела за I. и II. разред од Ђура Поповића и Андрије Јовићевића I. издање	" — 10
5) Читанка за II. разред од Ђура Поповића II. издање	" — 30
6) Рачуница за II. раз. од Ђура Поповића и Андрије Јовићевића I. издање	" — 20
7) Приповијетке Старога Завјета за II и III. р. од А. Јовићевића I. издање	" — 15
8) Рачуница за III. р. од Ђура Поповића и А. Јовићевића прво издање	" — 30
9) Земљопис Књажевине Црне Горе за III. разред од Ђура Поповића и Јована Рогановића III. издање	" — 20
10) Православни Катихизис I. дио за III разред од Ђура Поповића и Пера С. Мартиновића I. издање	" — 12
11) Познаваше и његоваше човјечијег тијела за III. разред од Ђура Поповића и Андрије Јовићевића I издање	" — 15
12) Читанка за III разред од Ђура Поповића I. издање	" — 50
13) Српска Граматика, за III и IV разред од Ђура Шпадијера прво издање	" — 35
14) Историја Српскога народа за III и IV. разред од Мила Ковачевића и Лазара Перовића I. издање	" —
15) Геометрија за III и IV р од Пера С. Мартиновића и Ђура Шпадијера I. издање	" — 3
16) Читанка за IV разред од Ђура Поповића I. издање	" —
17) Православни катихизис II и III. дио за IV. разред од Ђура Поповића и Пера С. Мартиновића I. издање	" —
18) Познаваше и његоваше човјечијег тијела за IV. разред од Ђура Поповића и Андрије Јовићевића I. издање	" — 20
19) Приповијетке из Новог Зајета за IV. р. од Андрије Јовићевића прво издање	" — 12
20) Теорија од проф. Живка Драговића прво издање	" 1 —
21) Делце од проф. Живка Драговића прво издање	" — 60
22) Делце из Православног догматичког Богословља, од проф. Лазара Т. Перовића прво издање	" 1 —
23) Омилитика, од проф. Лазара Поповића прво издање	" — 80
24) Историја Педагогије од проф. Живка Драговића прво издање	" 1 50
25) Кратки Црквени Устав за свештенике и ученике Богословско-учитељске школе, од Митрополита Митрофана Бана	" — 60
26) Петински Сватови, од Драгутина Ј. Илића прво издање	" — 20
27) Освојене Бара, спјев од Војводе Сима Поповића прво издање (прештампано из „Зете“)	" 1 —
28) Рамо, спјев од Војводе Сима Поповића прво издање	" — 80
29) Двојековна Влада Славне Куће Петровић-Његоша, написао професор Лазар Т. Перовић прво издање	" — 50
30) Свједочанства за Основне Школе	" — 3
31) Балканска Царица, од Николе I. друго издање на финој артији	" 1 —
32) Балканска Царица, од Николе I. друго издање на простијој артији	" — 60
33) Скупљене пјесме, од Николе I. друго попуњено издање	" — 80
34) Потпис Абдиџама, од Николе I. друго издање	" — 70
35) друго издање	" — 70
36) друго издање	" — 50
37) Јуначки Споменац Пјесме о најновијим турско-црногорским бојевима, спјеване од Великог Војводе Мирка Петровића треће издање	" — 50
38) Српско Огледало	" 1 50
39) Домаће његоваше и васпитање дјете у Црној Гори, од Андрије Јовићевића	" — 50
40) Рачуница за IV р. Осв. Школа израдили: Ђуро Поповић и А. Јовићевић	" — 40

Књиге се поручују преко Прве К. Ц. Повлашћене Књижаре П. М. Калуђеровића на Цетињу.

Број 77 дјеловод.

Цетиње, 1 Маја 1901

У п р а в а

К. Ц. Држ. Штампарије.

уклоне теоријом еманације. Сви они признају хришћанској религији апсолутни значај. Материју су презирали и сматрали је као нешто противно Богу. Да би уклонили противност међу духом и материјом, гностици су признали, да постоје тако зване *еони*, који су слични Платоновим „идејама“; ипак тако маскирање у ствари не уклања дуализам њихова учења.

Од гностицизма неколико се разликује *моншанизам*, који је давао главни значај ономе што ће бити, а не ономе што је већ прошло. За достојно дочекивање другог доласка Христовог сматрали су као неопходно екстаз и аскетизам. —

§ 8. Појам о философији отаца и учитеља цркве.

Философија отаца и учитеља цркве ставила је себи у задатак, да „објасни предмете вјере из начела разума, или да свјетлошћу божанственог откривења посматра предмете значаја“. Зато оvdје о философији у правом њеном смислу не може бити ни говора, јер она тражи истину на основу начела разума, путем методичног мишљења; међу тим за оце и учитеље цркве истина се пружа у готовом облику у хришћанству. Оно пак, што су у својим философским размисљањима додавали томе већ готовом садржају, састајало се само у неким тумачењима, која су позајмљена дијелом из пређашњих (— управо атинских) философских учења, дијелом из посматрања природе, дијелом пак из других извора њиховог мислећег духа. Но сва та тумачења су непотпуна, те се ушљед тога и не могу назвати философским системама.*) Садржином својих дјела они теже растумачити главну своју мисао, да се „сви путеви, којима иде човјечанство к истини

*) Неки изузетак оvdје чини покушај религиозно-философске системе црквеног писца *Оргена* (185—254 год.), дјело „о начелима“ (*περί αρχών*); али кад се строго узме и тај покушај нема философског значаја. —

и добру, па ма како они били различни, и, по изгледу, противуположни, своде се к једном средишту — к вјери у Исуса Христа.“ —

§ 9. Апологети.

Апологети (заштитници) су били они људи, који су се старали да опровргну клевете јудејаца и незнабожаца (Целса, Порфирија и др.) на хришћанство, које су сматрали као лажну религију, измишљену људима, који су и написали свете књиге. Испрва и они су били философи, који су се затим обратили к религији и сав свој научни рад посветили на одбрану вјере Христове, а против измишљене незнабожачке религије и њихове лажне философије, која се тако непријатељски односила к хришћанству. Мало по мало из заштитника апологети су се претварали у окривитеље, те су најжешће почели грмити како на незнабожачку религију и њихове лажне богове, тако и на њихову философију.

Понајглавнији апологет био је *Јустин* (103—163 г.) философ и мученик. До примања хришћанства много се занимао философијом, нарочито стоицизмом и платонизмом, из којег је, пошто је постао хришћанин, позајмио учење о материји. У својим апологијама, као н. пр. у „*Разговору с Трифоном*“, Јустин доказује, да је хришћанство права и истинита философија; а што по некад и незнабожци имају истинитих погледа, он објашњује идејом „унутрашњег откривења“, или „научним сјеменом“ (λόγος σπέρματος) Слова Божјег, које је расијано било и над незнабожцима, њиховим писцима — философима, законодавцима и др. На основу исте теорије Јустин сматра Аврама, Илију, Хераклита, Сократа за хришћане, који имају право на вјечно блаженство, као и сви они, који нијесу познавали Исуса, а међу тим ипак се управљали сагласно божанственом откривењу. Слично Филону Јустин тврди, да су незнабожци позајмили своју мудрост из Библије, премда у изнаопаченом облику. Појам о Богу, као и већи дио моралних појмова, Јустин сматра као природене човјечије

особине. Признаје слободу воље зато, што се не ограничава свезнањем Божјим. —

У дјелима *Атинагоре* (око 177 г.), који је живио у Атини, налази се његова апологија и учење „*О ускрснућу умрлих*“ (De resurrectione mortuorum), гдје признаје, да је оно не само могуће, већ и неопходно; могуће је, каже, зато, што се налази у власти Божјој, а неопходно зато, што се у противном случају не би испунило назначење човјека, нити пак остварила Божја правичност. Атинагора је први покушавао, да философским путем докаже монотеизам, и тим укљони незнабожачко неразумијевање хришћанског учења о Светој Тројици. —

Но најватренији противници незнабожаца били су *Татијан* из Асирије (око 170 г.) и *Хермије* (из III-ег в.). Први у својем „*Говору против Јелина*“ очајнички напада на неморал незнабожаца, на недошљедност њихове философије, и лажност њихове науке и вјештине. Ипак Татијан није темељито усвојио био хришћанско учење, те је често у својим нападима на незнабожце и груб и једностран. Он је основао абекетску секту енкратита. Други пак, Хермије, одликовао се још већим фанатизмом, у којем је јавно признао, да је философија продукат демона, који се рађају из сношаја анђела, који су пали, са земаљским женама. —

У колико се хришћанство већма ширило и његова заједница умножавала, у толико се одлучније устајало против јеретика и тим заштићавала непогрешност нове религије. Као најтипичнији представник тога доба, у којем се најбоље истичу главне струје времена, био је *Тертулијан* (160—220), најприје незнабожац, а за тим хришћанин. Његово нерасположење к философији („credo quia absurdum“*) односи се на лажне не-

*) Ове логичне ријечи знаменитог богослова треба разумјети у буквалном смислу. Кад је разум човјечији, ушљед грјехопалења, постао лажан, очевидно је, да и учење, које му (absurdum-му) противурјечи, има више изгледа за истинитост, него оно, које је с њим једнако, или му слично. —

знабожачке системе, а не на истиниту философију. „Што има општег — говори Тертулијан — међу философом и хришћанином? међу другом и неурјатељем заблуда? међу онијем, који изнаопачује истину, са оним, који јој шљедује? Христос је учинио крај људској радозналости. Сократ сам признаје, да га је руководио демон. О жалосни Аристотело! Што започињеш ти смјела академио? Философи — патријарси јеретикâ; они протурјече један другом и изврћу истину. Хришћанство устаје против човјечије мудрости и образовности“. Не гледајући на такав одзив о философији, Тертулијан не само што се у својим научним дјелима много угледао на Стоике и Платона, већ у својем учењу о силама и способностима душе признаје моћ разума у познавању ствари божанствених и човјечјих, па шта више и доказује, да се та сила никад не губи у човјеку.

Међу философским Тертулијановим расправама особито су важна његово учење о изворима нашег познања, док се бића Божјега и његови погледи на човјека. Иако највећи стручњак познања он сматра *вјеру*; а после је не *природу*, како спољашњу, тако и унутрашњу, т. ј. разум и уопште душу човјечју, за коју каже, да је „по природи хришћанка“. За спољашња наша чувства каже, да нас не варају, премда ипак захтјева, да се представе, које преко њих добијамо, контролишу и прерађују разумом. Процес истинитог познавања врши се постепено зато, што уопште ништа у свијету не бива одједном. Међу Тертулијановим доказима бића Божјег особито су добро формулисани психолошки (урођеност те идеје) и космолошки (појаве спољашње природе). Будући убијеђен, да чисти дух уопште не може постојати, Тертулијан назива човјечју душу „тјелесном“, премда је у исто вријеме сматра као биће просто, разумно и слободно. Ето због тога он и на божанствену природу гледа тјелесним очима, те тим пада у антропоморфизам. Ипак Тертулијан није фанатик и захтјева слободу савјести. —

По својем догматизму, али много скромнији, сличан је Тертулијану *Миниције Феликс* (око 290 г.), који у својем дјелу „*Оставије*“ прича, како се философ обратио на пут истине. Он каже, да би све незнабожачке писце могли сматрати за хришћане зато, што у њиховим учењима јасно провирује мисао о јединству Божјем.

Но међу свима апологетима истиче се љепотом говорничког дара *Фирмијан Лактанције* († 330 г.), који је због тога прозван „хришћанским Цицероном“. Религију он више цијени него врлине, премда у исто вријеме на челу религије ставља познање. Држи се мишљења, да у свима философским учењима има неки дио истине, али ипак откривење више цијени, но ма какву философију зато, што пошљедња само тражи истину, а прва, религија, већ је има готову. Без загробног живота *Лактанције* сматра цио земаљски живот као нешто, што нема ни смисла, ни користи. —

У главном, својим учењем и писањем апологети су имали тројаки смјер: 1) да заштите хришћане, које су окривљавали у атеизму (јер још нијесу имали свештених слика), антидржавним тежњама (јер нијесу хтјели приносити жртве царевима), и у разним тајним порцима; 2) да докажу, да су свети писци почисто били надахнути Св. Духом, те да и садржину светих књига нијесу написали они сами од себе, већ по непосредном даху Божјем, као, с друге стране, да изобличе незнабоштво у безбожству, неморалу и истакну им, да је све оно, што је у њиховим књигама истинито, присвојено из хришћанских свештених књига; и 3) да, с друге стране, докажу божанствено поријекло хришћанства његовом моралном силом, његовим чудноватим постанком, његовом мудрошћу, ширењем, историјским развјетком и силом одушевљења за њ хришћанских мученика. —

§ 10. Хришћани-александрјци.

У космополитичкој Александрији, тој нашљедници грчке образованости, почетком трећег вијека, понај-

прије се сретамо с философским учењем, које се свјесно придружује хришћанском учењу. У осталом александријски богослови-философи били су на то изазвани и принуђени самом философијом и њеним нападима на Јеванђеље. Под тим плодотворним притиском хришћанска се вјера организовала у систематску и формулисану доктрину (*δόγμα*). Као главни представници александријске, тако зване катихетичне школе, истичу се Климент и Ориген, који својим учењем заузимају средину међу гностицима и апологетима. —

Климент Александријски († 211 г.), родом Атињанин, најпрви је био незнабожац, а затим хришћанин. Своју хришћанску философију он је изложио у три дјела: „*Позив к незнабожцима*“, „*Педагог*“ и „*Стромота*.“ Климент учи, да никаква наука није могућа без вјере, али само захтева, да се такође и она расвјетљава знањем. За свијет каже, да га је створио и одржава *логос*, т. ј. божанствена мудрост и сила; материју пак, као времену ствар. *Одрике*. Циљ човјечије слободе види у томе, да *он* *могао* *постиги* *добре*; зло је за њега нешто неизбјежно, нешто што се *не крије* *у* *слабости* свега створеног, а може се побједити знањем, а не аскетизмом. Назначење је и добрих и злих — повратак у вјечни покој, и уживање у посматрању својег створитеља — Бога.

При тумачењу Св. Писма, под утицајем новолатинизма, Климент (као год и Ориген) се држао строго алегоријског (тајанственог) његовог смисла. У философском одношају особито су значајне мисли Климентових дјела о двама путовима, којима је Бог водио људе к спасењу и спремао их за дочек ваплоћеног Слова; оно што је за јудејце било откривење (пророци), то је за незнабожце била философија. Њу, дакле, он сматра не само као предходницу хришћанства, већ јој, шта више, даје значај божанственог откривења. —

Ориген (185—254), син мученика Леонида, још као младић тржио је за мучеништвом, од којег га је,

разним досјеткама, сачувала само његова мајка. Не-
 обичном марљивошћу изучавао је Библију и филосо-
 фију. У својем аскетском заносу самог је себе ошко-
 пио; а умро је у Тиру ушљед мукâ, које је поднио
 за вјеру. Ориген је написао много коментара на
 Библију, много разних полемичних списа, а такође
 и прву догматику (De principiis). Ма да је био хриш-
 ћанин, који је одбијао од хришћанства незнабожачке
 нападе, ипак је и он, као и Климент, још био про-
 никнут незнабожачком философијом тако, да га црква
 оправдано обвињује у јереси. Неуморно тежећи да
 систематизира хришћанско учење, Ориген у исто доба
 тражи слободу мисли; он је хришћанин само душом,
 а умом је стоик. Уједно са стоицима, он признаје без-
 број свијетова и свјетску душу. Уопште Оригена, због
 његових двосмислених погледа, сматрају као „оца Ари-
 јеје јереси“, коју је анатемисао Никејски сабор (325 г.),
 као и то, да је он дао основу и правац распростра-
 њеном Атанасијевом учењу. Кадећу осталих Оригено-
 вих учења, важна је његова заштита слободне воље,
 коју је доказивао спочетним разлозима и признао, да
 би без ње свака врлина била немогућна.

Достојни Оригенов ученик Григорије Ниски (330—
 394), добио је био, благодарећи Васлију Великом и
 сестри Макрини, добро образовање. Послије звања
 чтеца, постао је учитељ реторике, затим епископ неве-
 лике вароши Нисе, у којој дужности имао је непријатних
 сукоба са Валентом, који га лишава катедре и осуђује
 на прогонство; но када заузме власт Грацијан, он се
 поново враћа, послије чега путује у Арабију и Пале-
 стину, да успостави црквено јединство, а на повратку
 сврати и у Јерусалим. Написао је више богословских
 дјела, у којима јасно наговјешћује појаву схоластике.
 Он н. пр. отворено каже, да вјерује у ускрснуће не
 због тога, што га на то учи разум, него једино зато,
 што га Св. Писмо примораје да у њ вјерује. Филосо-
 фију сматра као служитељку теологије; а за божан-
 ствену и свјетску мудрост каже, да се разилазе.

С трансцеденталним правцем александринаца борила се реална, граматичка историјска школа у Антиохији. —

§ 11. Августин.

Аврелије Августин, један од најугледнијих отаца цркве, родио се 354 године у Тагасту (Нумидији). Његов је отац био незнабожац и управљао је Галијом. Своју младост провео је одвећ бурно и нестално. Изучавао је реторику, последије под утицајем Цицерона проведе десет година међу манихејцима, затим заволи академски скептицизам, и најзад стане се одушевљавати дјелима новоплатоника. Од оца је наследио био славољубље и тежњу за тјелесним уживањем, на што доцније, под утицајем своје примјерне мајке, хришћанке Монике и проповиједи Амвросија миланског, жестоко омрзне и на велику радост мајчину прими 387 год. свето крштење. Послије свијех таквих животних крајности, Августин најпослије налази себи утјеху у крилу цркве. Поклаје пресвитер, а затим епископ, докле 430 год. одије на Бурдегалу, кад га напада Вандали.

Августин се користи философијом за своје тактичне смјерове, за рјешење црквених питања. У првим својим дјелима он науку назива чистом, јасном и узвишеном душевном храном, у којој ужива онај, који мисли и која нас учи, да познамо сами себе; доцније пак он философију презире, тако да и незнабожачке врлине назива најјејачијим пороцима. Ипак ни формом ни садржином својих дјела он се није ослободио философије. Његов схоластички поглед већ се показује у учењу о способности нашег познања. Тако он учи, да се истинито знање добија само вјером (т. ј. стоичким усиљавањем воље), која предходи разуму. „Credo ut intelligam“ — говори Августин, те зато и пориче ону високу смјелост његових предходника, који су тежили да дођу до познања истине путем испитивања. У свему се може сумњати, али само не у сопственој сумњи, т. ј. у мишљењу, које је истовјетно бићу.